

LAPSEN ETU

Kategorioiden, tarpeiden ja odotusten takana
sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa
huostaanottohakemuksissa

SONJA PERTTULA

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma

Lokakuu 2014

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

PERTTULA, SONJA: Lapsen etu – Kategorioiden, tarpeiden ja odotusten takana sosiaalityöntekijöiden kirjoittamissa huostaanottohakemuksissa

Pro gradu -tutkielma, 99 s., 6 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Irene Roivainen

Lokakuu 2014

Lapsen etu on Suomen lastensuojelulain keskeisin periaate, jota on kuitenkin mahdotonta tyhjentävästi määritellä yleisellä tasolla. Lastensuojelun käytännöissä yksittäisen lapsen etua määrittelee sosiaalityöntekijä. Tässä tutkimuksessa on haluttu selvittää, millaisia muotoja lapsen etu voi näissä käytännön tapauksissa saada. Näkökulma on sosiaalityöntekijän tekemässä arvioissa lastensuojelun asiantuntijana.

Tutkimuksen aineisto koostuu yhdessä suomalaisessa kunnassa vuosina 2009-2011 valmistelluista 12–14 -vuotiaiden lasten huostaanottohakemuksista. Tarkastelun kohdaksi valittiin huostaanotto, sillä lastensuojelulain mukaan huostaanoton ehdoton edellytys on, että se on lapsen edun mukainen toimenpide.

Tutkimuskysymys on ”Millaisen käsityksen lapsen edusta saa sosiaalityöntekijöiden kirjoittamista huostaanottohakemuksista?” Tätä avataan kahden alakysymyksen avulla: ”Miten on perusteltu, ettei lapsen nykytilanne ole hänen etunsa mukainen?” ja ”Mitä sijaishuollolta odotetaan ja miksi sen arvioidaan olevan lapsen edun mukaista?” Tutkimuksen analyysimetodina on kategoria-analyysi, jonka avulla aineistosta on paikannettu selontekoja toiminnasta, jonka sosiaalityöntekijä on määritellyt lapsen etua rikkovaksi. Nämä selonteot paljastivat millaisia kategorisia odotuksia liitetään lapseen ja vanhemmuuteen. Lapsen edun rikkoutuminen liittyy näistä kategoriajäsenyyksistä poikkeamiseen. Nämä poikkeavuudet oli mahdollista järjestää tapauskohtaisesti hierarkkiseen järjestykseen ja siten määritellä lapsen edun rikkoutumisen perimmäinen syy. Toiseen alakysymykseen vastausta on etsitty paikantamalla aineistosta kaikki kohdat, joissa määritellään suoraan sijaishuollolle asetettuja odotuksia ja sitä, miksi sijaishuolto on määritelty lapsen edun mukaiseksi. Toiseen kysymykseen vastaamisessa ei enää sovellettu kategoria-analyysia, vaan vapaata luentaa.

Aineistosta löytyvät poikkeavuudet määrittivät lapsen tai hänen vanhempansa poikkeavuuksiksi. Tässä aineistossa lapsi määrittyy poikkeavaksi, kun hän rikkoo koululaisen tai ikäkategorian mukaista roolia tai lapsen roolia. Poikkeavuus tulee esiin, kun lapsi käyttäytyy omaehtoisesti, itseään nuoremmalle sopivalla tavalla, kantaa liikaa vastuuta, on aggressiivinen, hänellä on käytöshäiriöitä tai koulupoissaoloja. Lapselta odotettavaa toimintaa on näiden vastakohta. Tässä aineistossa vanhemman toiminta määrittyy poikkeavaksi, jos hän ei kykene tai halua huolehtia lapsestaan. Huolehtimiseen katsotaan kuuluvan sekä arjen pyörittäminen, koulunkäynnin tukeminen, terveydestä huolehtiminen ja rajojen asettaminen. Vanhemman kyvyttömyys asettaa nämä lapsen tarpeet etusijalle voi näkyä vanhempien välisinä ristiriitoina, huonona yhteistyönä viranomaisten suuntaan tai väkivallan käyttönä. Syynä tälle poikkeavuudelle voivat olla vanhemman mielenterveysongelmat ja niihin liittyen väsymys, päihteidenkäyttö, rikollinen toiminta tai vanhemman terveydentila. Vanhemman siis odotetaan haluavan ja kykenevän huolehtia

lapsestaan. Jos kyvyttömyys johtuu vanhemman ongelmista, hänen odotetaan hoitavan ongelmiaan ja ottavan vastaan apua niiden hoitamiseksi. Hierarkioiden tarkastelussa lapsen poikkeavuus liittyi aina vanhemman poikkeavuuteen. Huostaanoton kannalta olennaista on vanhemman kyky ottaa vastaan ja muuttaa omaa tai lapsensa käytöstä.

Analyysi osoittaa, että tässä aineistossa lapsen katsotaan ensisijaisesti tarvitsevan rauhallista ja vakaata kasvuympäristöä, joka sijaishuollon ajatellaan varmistavan. Tällaisen kasvuympäristön katsotaan tukevan lapsen ikäkatteorian mukaista toimintaa ja tukevan koulunkäyntiä. Lisäksi lapsen tarpeeksi todettiin turvallinen aikuinen ja myös tämän sijaishuollon odotetaan tarjoavan. Turvallinen aikuinen on se, joka asettaa lapselle rajat ja saa hänet asettumaan niihin. Turvallinen aikuinen tarjoaa myös hoivaa ja hellyyttä. Sijaishuollossa saadaan lisäksi varmistettua, että lapsen terveydenhuollon ja psykiatrian hoidon tarpeet täyttyvät ja myös vanhemmat saavat tilaa hoitaa itseään. Näiden odotusten rinnalla sijaishuoltoapaikan valinnassa olennaisin asia oli lapsen ja vanhemman yhteydenpidon tukeminen ja siihen vaikuttavimpana tekijänä pidettiin sijaishuoltoapaikan sijaintia.

Tutkimustulokset kertovat siitä, millaisena sosiaalityöntekijät tässä aineistossa näkevät lapsen edun. Mielenkiintoista on se, että viime kädessä kyse on aina vanhemman toiminnasta. Tämä herättää kysymyksen lapsen osallisuuden paikasta.

Avainsanat: lastensuojelu, lapsen etu, sosiaalityöntekijä, asiantuntijuus, kategoria-analyysi

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

PERTTULA, SONJA: Child's best interest – Behind categories, needs and expectations in applications for taking a child into care written by social workers

Master's Thesis, 99 pages, 6 appendix pages

Social Work

Supervisor: Irene Roivainen

October 2014

Child's best interest is the most central principle of the Child Welfare Act in Finland, but it is impossible to define conclusively on a general level. In child welfare practice, the child's best interest is defined by the social worker. This thesis studied what kinds of forms child's best interest can take in practical cases. The point of view is that of the assessment made by the social worker as an expert in child welfare.

The data of this study consists of the applications for taking a child into care made in one Finnish municipality during the years 2009 to 2011. The children in question were 12 to 14 years old. The act of taking a child into care was chosen to be the focus of the study, because the Child Welfare Act explicitly specifies it can only be done in the child's best interest.

The research question is "What kind of impression of child's best interest do the applications for taking a child into care written by social workers give?" The two further questions to clarify the research question are "How has it been validated, that the child's current situation not in his or her best interest?" and "What are the expectations for the care in custody and why is it assessed to be in the child's best interest?" The research method is category analysis, which found accounts of actions that the social worker has defined to be against the child's best interest. These accounts reveal what kinds of expectations are linked to the cultural membership categories of a child and of a parent. Deviation from these membership categories can be seen as acting against child's best interest. It was possible to find a hierarchy in these deviations and thus establish the fundamental reason why each situation was defined to be against child's best interest. The second question was answered by looking for the expectations for the care in custody, and why it was defined to be in child's best interest. This was done by looking for direct definitions, category analysis was not applied here.

The deviations found in this data came to be defined as deviations by the child or by the parent. In this data a child is seen as a deviation, when he or she acts against the expected role in the membership categories for children, schoolchildren, or appropriate ages. Deviations come to light when a child behaves too independently or in a disturbed manner, assumes too much responsibility, acts like a younger child, is aggressive, or is absent from school. The actions that are expected from a child are the opposite of these. In this data actions of a parent are considered deviant from parent's membership category if the parent cannot or will not take care of his or her child. Taking care of a child is expected to include looking after everyday tasks, supporting the child's schooling, taking care of the child's health and setting boundaries to the child. A parent's inability to prioritize these needs can come to light through conflict between the parents, a refusal to cooperate with the authorities, or violent behaviour. Reasons for deviance can include the parent's mental health problems and related tiredness,

substance abuse, criminal behaviour or ill health. In other words, the parent is expected to want to and to be able to take care of his or her child. If the inability to do so is caused by the parent's problems, he or she is expected to deal with the problems and accept help in dealing with them. In analysing the hierarchies between different deviances, it was concluded that the deviance from the child's membership category was always linked to the deviance from the parent's membership category. The conclusion is that to determine the child's best interest, the essential matter is the parent's ability to accept help, and to change his or her own or the child's behaviour.

The analysis concludes that in this data a child is thought to need first and foremost a peaceful and stable environment, and that it is expected that this is best provided by the care in custody. This kind of environment is seen to support actions that are expected from child's membership category based on his or her age and to support a child in going to school. In addition, a child is thought to need a safe adult in his or her life, which is also expected to be provided by the care in custody. A safe adult is the one who will set the boundaries for the child and help him or her settle in them. The safe adult also provides care and affection. In the care in custody it is also made sure that the child gets the health and psychiatric care he or she needs, and that the parents can also take care of themselves. In addition to these expectations, the most essential point in choosing the place care in custody is to support the contact between the child and the parents, with the physical location being the main consideration.

The results of this study reflect how social workers define child's best interest in this data. It is interesting that in the end it is always a matter of the parent's actions. This raises the question of where is the space for the child to take part?

Key words: child welfare, child's best interest, social worker, expertise, category analysis

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Lapsen etu yhteiskunnallisena käsitteenä	3
2.1 Lastensuojelun ja lapsen edun historiaa	4
2.2 Lapsen etu perusoikeutena	10
2.3 Lastensuojelu ja huostaanotto	13
3 Lapsen etu lastensuojelussa	19
3.1 Tutkimuksia lapsen edusta	19
3.2 Lapsen edun määrittelyn ongelmat	22
3.3 Varhaisnuori lastensuojelussa	25
4 Lapsen etu kategorioiden kautta	27
4.1 Taustalla etnometodologia	28
4.2 Kattegoria-analyysi	29
4.3 Kategoriat asiantuntijatiedon välineenä ja instituutioissa	33
5 Tutkimusasetelma	34
5.1 Tutkimuskysymys	35
5.2 Aineisto	36
5.3 Huostaanottihakemus tutkimusaineistona	40
5.4 Analyysimetodit	43
5.5 Tutkimuksen etiikka	44
6 Lapsen edun rakentuminen	45
6.1 Lapsen määrittäminen poikkeavaksi	46
6.2 Vanhemman määrittäminen poikkeavaksi	56
6.3 Poikkeavuuksien väliset hierarkiat	65
6.4 Lapsen edun mukainen sijaishuolto	69
6.5 Empirian yhteenveto	79
7 Yhteenveto ja johtopäätökset	81
7.1 Yhteenveto	81
7.2 Tulosten pohdintaa	82
7.3 Tutkimuksen teko prosessina	83
7.4 Tulosten merkitys sosiaalityön ammattikäytäntöjen ja tutkimuksen näkökulmasta	85
Lähteet	88
Liite	

Taulukkoluetelo

Taulukko 1 Lapsen poikkeavuuden ilmeneminen.....	46
Taulukko 2 Vanhemman poikkeavuuden ilmeneminen.....	57
Taulukko 3 Mitä lapsi tarvitsee?	70
Taulukko 4 Miksi sijaishuolto on oikea ratkaisu?	72
Taulukko 5 Millaista sijaishuoltopaikkaa etsitään?.....	75

1 Johdanto

Lastensuojelulain 4 §:ssä (2007/417, jatkossa LSL) määritellään lastensuojelun keskeiset periaatteet, joista ensisijaiseksi nostetaan lapsen etu. Pykälässä luetellaan millaisiin asioihin on kiinnitettävä huomiota, kun lapsen etua arvioidaan, mutta lapsen etua ei sen tarkemmin määritellä. Sitä onkin mahdotonta määritellä tyhjentävästi, sillä se on aina tilanne- ja lapsikohtainen. Kyse ei olekaan lasten edusta, vaan nimenomaan jokaisen yksittäisen lapsen edusta kussakin yksittäisessä tilanteessa. Lapset ovat eri ikäisiä, tulevat erilaisista taustoista ja kulttuureista, heillä on erilaisia tarpeita ja erilaisia toiveita. Lapset ovat yksilöitä, siksi heidän etunsa ei voi olla yksi ja sama. Lisäksi lapsen tarpeet ja etu muuttuvat tilanteen mukaan. Lapsen etu määrittää siis lain mukaan koko lastensuojelua, mutta erityisesti huostaanottoa ja sijaishuoltoa. Niiden ehdoton edellytys on, että ne ovat lapsen edun mukaisia (LSL 2007/417, 40 §). Huostaanotto on yhteiskunnallinen interventio, jolla voidaan puuttua ihmisten perusoikeuksiin ja perhe-elämään hyvin perustavanlaatuisella tavalla. Vertailukohtina mieleen tulevat vain vankilatuomiot ja pakkohoitopäätökset. Toisin sanoen yksi ankarimmista yhteiskunnan yksilöön ja perheeseen kohdistamista interventioista perustuu sellaiseen käsitteeseen, jota ei voida määritellä ja säännellä tyhjentävästi yleisellä tasolla.

Huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen tarpeellisuutta arvioitaessa lapsen edun määrittelemisen on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävä (LSL 2007/417, 41 §). On siis katsottu, että lapsen edun arvioiminen on sosiaalityön asiantuntijan tehtävä ja kuuluu sosiaalityöntekijän ammattitaitoon. Sosiaalityöntekijän tulee arvioida, mikä on hyväksi juuri tälle lapselle, juuri tässä tilanteessa, hänen menneisyytensä ja tulevaisuutensa huomioon ottaen. Sosiaalityöntekijän tehtävä kuulostaa lähes mahdottomalta, sillä kuka voisi tietää kaiken toisen menneisyydestä ja nähdä samalla tulevaisuuteen? Silti Suomessa oli vuonna 2012 yli 10 000 huostaan otettua lasta (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2013). Sosiaalityöntekijän vastuu on suuri, mutta julkisuudessa asiasta keskustelevat useimmiten vain vihaiset asiakkaat, jotka nimeävät sosiaalityöntekijät omavaltaisiksi ja pahansuoviksi tahoiksi. Sosiaalityöntekijät eivät voi tuoda näkökulmaansa esiin salassapitosäännösten vuoksi ja keskustelu on usein junnannut paikoillaan. Keväällä 2012 tapahtuneen 8-vuotiaan

tytön murhan jälkeen keskustelun aiheeksi nousi vuorostaan lastensuojelun epäonnistuminen tämän tytön suojelemisessa. Tällä kertaa sosiaalityöntekijöitä syytettiin epäpätevyydestä. Kuitenkin jälleen sosiaalityöntekijät joutuvat vaikenemaan. Lapsen etu on aina tärkeä ja ajankohtainen tutkimusaihe, mutta erityisesti tällaisen ristiriitaisen keskustelukulttuurin keskellä on mielestäni tärkeää pohtia sosiaalityöntekijöiden asiantuntija-asemaa lapsen edun arvioinnissa.

Lapsen etua voi lähestyä monesta näkökulmasta. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, millainen kuva lapsen edusta muodostuu, kun sitä tarkastellaan sosiaalityöntekijöiden tekstien perusteella. Haluan ottaa tutkimukseni lähtökohdaksi käytännön sosiaalityön oikeat asiakastapaukset ja tarkastella miltä lapsen etu näyttää näissä yksittäistapauksissa. Lapsen edun tarkastelun kohdaksi olisi voinut valita minkä tahansa lastensuojelun vaiheen. Valitsin kuitenkin juuri huostaanoton hetken, koska lastensuojelulaissa on erityisesti painotettu, että huostaanoton tulee olla lapsen edun mukainen.

Toivon tutkimukseni tuovan oman lisänsä keskusteluun lapsen edusta ja auttavan omalta osaltaan hahmottamaan moniulotteista käsitettä. Aion tutkia miten nimenomaan sosiaalityön ja lastensuojelun ammattilaiset eli lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät kuvaavat ja perustelevat lapsen etua huostaanottohakemuksissa. Käytännön sosiaalityön käsitys lapsen edusta vaikuttaa olennaisella tavalla lastensuojelun asiakkaana olevien lasten elämään. Oikeusvaltiossa tällaisesta viranomaistoiminnasta tulee olla mahdollisimman paljon tutkimustietoa eri näkökulmista. Tutkimusaiheessani tiivistyvät ajankohtaiset keskustelut lastensuojelusta, lasten edusta, sosiaalityön ammatillisuudesta ja sosiaalityöntekijöiden pätevyyydestä.

Lapsen edun käsitteessä minua kiehtoo nimenomaan se, kuinka sen kautta lastensuojelulaissa tunnustetaan sosiaalityön asiantuntija-asema. Se mainitaan koko lain kattavaksi periaatteeksi, mutta sen määrittely käytännössä annetaan sosiaalityöntekijöiden käsiin. Tämän vuoksi työni etenee käsitteen juridiselta tasolta tutkimuskatsauksen kautta empiiriseen osuuteen. Aloitan paikantamalla lapsen etua yhteiskunnallisena käsitteenä esittelemällä ensin sen historiaa suomalaisessa lastensuojelussa ja sen jälkeen tekemällä katsauksen nykyiseen lastensuojelun lainsäädäntöön, jolla sosiaalityöntekijöiden tekemää määrittelyä pyritään ohjaamaan. Yksittäisen lapsen etua ei kuitenkaan voida määrittellä yleisillä säädöksillä tyhjentävästi, joten

kolmannessa luvussa tarkastelen miten lapsen etua on lähestytty lastensuojelussa tutkimusten ja myös kritiikin valossa. Tutkimusaineistoni koostuu varhaisnuorten huostaanottohakemuksista, joten kolmannessa luvussa teen myös katsauksen heidän asemaansa lastensuojelussa. Lapsen edun määrittely perustuu sosiaalityöntekijöiden jokaisessa tapauksessa erikseen tekemään moraaliseen arvioon. Neljännessä luvussa esittelen tutkimukseni teoreettista viitekehystä ja perustelen, miksi kategorianalyysillä voidaan valottaa lapsen edun määrittelyyn tarvittavan moraalisen arvioinnin taustoja. Viidennessä luvussa kerron tutkimusasetelmasta. Kuudes luku on pyhitetty tutkimukseni empiiriselle osuudelle, jonka jälkeen seuraavat seitsemännessä luvussa johtopäätökset.

2 Lapsen etu yhteiskunnallisena käsitteenä

Petri Oulasmaa (1994, 109-110) on käsitellyt lapsen etua oikeudellisena käsitteenä kolmella eri tasolla. Ensimmäinen taso on yhteiskuntapoliittisen ohjelman taso ja Oulasmaa toteaa, että yleisellä tasolla kaikki ovat yksimielisiä lapsen edun huomioonottamisen tärkeydestä. Tällä tasolla lapsen etu on hyväksyttävä periaate myös kansainvälisesti ja näkyy esim. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa. Oulasmaan toisella eli lainsäädännön tasolla näkökulma on lakien soveltamisessa. Lakeja sovellettaessa lapsen etua tulee miettiä kunkin lain tavoitteen kannalta. Lapsen edun käsite ei siis ole yksiselitteinen edes lainsäädännön tasolla vaan vaihtelee lain tavoitteen mukaan. Lapsen etu saa konkreettisimman määritelmänsä yksittäisissä ja ainutlaatuisissa konkreettisissa tilanteissa, joissa vanhemmat kasvattavat lapsiaan tai joissa viranomaiset ottavat kantaa lapsen etuun (Antikainen 1997, 15). Oulasmaan (1994, 118-122) tarkastelun kolmas taso ovat nämä yksittäistapaukset. Laissa ei anneta tyhjentäviä ohjeita lapsen edun määrittelemiseksi ja ratkaisutilanteiden ainutkertaisuuden vuoksi myös ratkaisijan asiantuntijuus, ammatillisuus, arvomaailma ja muut henkilökohtaiset lähtökohdat ovat olennaisessa asemassa. Kaikkien oikeusturvan vuoksi myös näiden vaikutus pitäisi pystyä kirjoittamaan oikeudelliseen muotoon. Tämän tehtävän vaikeus saattaa johtaa päätösten kaavamaisuuteen. Pahimmillaan päätöstä saatetaan perustella vain viittaamalla lapsen etuun.

Tässä luvussa teen katsauksen kahteen ensimmäiseen Oulasmaan määrittelemistä tasoista. Aluksi esittelen lapsen edun historiaa eli pyrin kertomaan millaisia muotoja lapsen etu on

saanut eri aikoina erityisesti lainsäädännössä ja millaista yhteiskunnallista keskustelua lapsen etu ja lastensuojelu ovat herättäneet. Seuraavaksi tartun nykyllä lainsäädäntöön ja siihen, miten se määrittää lapsen etua tällä hetkellä. Nämä esitykset taustoittavat tutkimustani.

2.1 Lastensuojelun ja lapsen edun historiaa

Juha Hämäläinen (2007, 16-17) ajoittaa lastensuojelun aatteen synnyn 1800-luvun jälkipuoliskolle, mutta toteaa, että lastensuojelulla on esihistoriansa. Hämäläinen tarkoittaa, että ihmisellä näyttäisi olevan luontainen käsitys siitä, että lapsi tarvitsee huolenpitoa, hoitoa ja kasvatusta. Näistä huolehtimista pidetään vanhempien luonnollisena oikeutena ja velvollisuutena, mutta tarvittaessa yhteisö ottaa lapsista vastuun. Tämän yhteisöllisen vastuunkannon kehittyminen yhteiskunnallisesti järjestäytyneeksi toiminnaksi ja lastensuojeluksi on edellyttänyt tietoisuuden syvenemistä erityisesti lasten suojelun tarpeesta. Ei ole kuitenkaan sanottu, että taustalla olisi ajatus lapsen edusta, vaan näkökulma on voinut olla esim. yhteisön jatkuvuuden turvaaminen. Hämäläinen yhdistää kehityksen kristilliseen perinteeseen, liberalismiin, humanismiin ja valistuksen aatteisiin.

Suomeen suunniteltiin ensimmäisiä lastenkoteja 1700-luvulla ja 1800-luvulla niitä oli jo useita. Ensisijainen lasten kasvatuspaikka oli koti ja sijoitus laitokseen oli viimesijainen ratkaisu, aivan kuten nykyisinkin. Lapset pyrittiin pääasiassa sijoittamaan sukulaisten luo tai kasvattiperheisiin. Näkökulma oli kuitenkin enemmän lapsista työntekijöinä irti saatavassa hyödyssä, kuin lapsen itsensä parhaassa. Lastenkoteilla pyrittiin hallitsemaan lapsiin liittyviä ongelmia kuten kerjäämistä. (Pulma & Turpeinen 1987, 12-61; Hämäläinen 2007, 19-29.) Teollistumisen myötä alkanut muuttoliike maalta kaupunkeihin kiihtyi 1800-luvun loppua kohti ja hajotti ihmisten perinteisiä turvaverkkoja. Yhteisön tuen väheneminen ja 1860-luvun nälkävuodet lisäsivät apua tarvitsevien lasten määrää. (Hämäläinen 2007, 30.)

1800-luvun lopulla keskusteluun nousi lapsiin liittyvien ongelmien ennaltaehkäisy. Vuonna 1902 asetettiin Suojelukasvatuskomitea, joka jätti ehdotuksen suojelukasvatuslaiksi. Lakia ei säädetty, koska sen pelättiin tulevan liian kalliiksi, mutta lastenhuollon näkökulma siirtyi ulkoisista toimenpiteistä, kuten lastenkotien perustamisesta, sisältöön eli kasvatukseen. Suojelukasvatuksen ajatuksena oli ehkäistä pahatapaisuutta kuten rikollista käytöstä. (Pulma & Turpeinen 1987, 105-109; Toikko 2005, 129-131 ja 143-144.) 1910-luvulla lastensuojelulainsäädännön valmistelu kaatui poliittisiin ristiriitoihin (Pulma & Turpeinen

1987, 110-114.) Vaikka lastensuojelulakia ei saatu aikaan, oli vanhemmat mahdollista erottaa lastensa kasvatusoikeudesta holhouslain perusteella. Edellytyksenä oli, että vanhemmat törkeästi väärinkäyttivät valtaansa vanhempina, laiminlöivät pahoin vanhemman velvollisuuksiaan tai panivat lapsen kasvatuksen alttiiksi siveettömällä tai pahantapaisella elämällä tai ilmeisellä kyvyttömyydellä. (Savolainen 1984, 11.)

Vuoden 1918 sisällissota ja sotaorpojen tilanne kiihdytti keskustelua lastensuojelusta. Yhtenä tavoitteena oli estää sotaorpojen katkeroituminen ja siten ennaltaehkäistä ongelmia. Sotaorpoja oli paljon, joten heidän huollostaan saatiin arvokasta kokemusta ja tietoa lastensuojelun kehittämistä varten. (Pulma & Turpeinen 1987, 123-136.) Vuonna 1918 asetettu lastensuojelukomitea jätti valtioneuvostolle laajan mietinnön vuonna 1921. Mietinnön mukaan valtion vastuu lasten pelastamisesta ja kunnan kansalaisiksi kasvattamisesta oli suurempi kuin vanhempien oikeus lapsiinsa. Tärkeimpänä periaatteena oli lapsen etu. (Emt., 144-145.) Sisällissodan jälkeen lastensuojelu oli kovassa nosteessa ja tarkoitus oli, että komitean mietinnön pohjalta olisi vihdoinkin saatu säädettyä lastensuojelulaki. Lainvalmistelukunta oli kuitenkin sitä mieltä, että komitean esitykset olisivat asettaneet valtiolla ja kunnille liian raskaita velvollisuuksia. Vuonna 1924 monet järjestöt ottivat kantaa lainvalmistelun kiirehtimiseksi ja myös kansainvälistä painetta oli, kun Suomi nähtiin ainoana Eurooppalaisena sivistysvaltiona, jolla ei vielä ollut lastensuojelulakia. Kansainvälinen Lastenapu-järjestö oli jo hyväksynyt Lasten oikeuksien ohjelman, joten kansainvälinen keskustelu lasten asemasta oli vahvaa. 1920-luvulla tehtiin vielä kaksi esitystä lastensuojelulaksi ja keskustelua käytiin valtakunnallisesti, mutta lain loppuun saattaminen jäi poliittisten myllerrysten jalkoihin. (Emt., 149-155.)

Lopulta 1930-luvun alkupuolella valmisteltiin lastensuojelulaki, joka astui voimaan vuoden 1937 alussa. Suurin kamppailu käytiin jo ennen lain hyväksymistä, kun eduskunnassa taisteltiin siitä, onko lastensuojelusta vastuussa huoltolautakunta vai oma lastensuojelulautakunta. Lastensuojelulle ei saatu omaa toimielintä, mutta se kuitenkin erotettiin köyhäinhoidosta. Itse lain sisällöistä ei käyty enää niin tiukkaa kamppailua. Alkuperäisen lastensuojelukomitean ajatuksena oli ollut, että valtio velvoittaisi kunnat ja työnantajat laajaan ehkäisevään lastensuojeluun ja että lastensuojelusta vastaisi kunnissa oma viranomaisensa, mutta lopulliseen lakiin sisältyivät käytännössä vain huostaanottoon liittyvät säädökset. Lastensuojelulaki perustui lievimmän puuttumisen periaatteeseen ja

huostaanotto oli viimesijainen vaihtoehto. Perhettä voitiin ensin tukea esimerkiksi taloudellisesti tai neuvonnalla. Huostaanotoissa ensisijainen oli sijoitus kasvatuskotiin ja vasta viimesijaisena lastenkotiin. (Pulma & Turpeinen 1987, 155-160; Toikko 2005, 144-145.) Nykyaikaan verrattuna merkittävää oli, että vuoden 1936 lain mukaisessa huostaanotossa vanhemmat menettivät huoltajan ja holhoojan asemansa kokonaan (Savolainen 1984, 11). Lapsen oikeuksista ei kuitenkaan puhuttu, vaan kyse oli siitä, kenellä oli valta lapsen asioihin. Huostaanotoissa valta suhteessa lapseen siirtyi vanhemmilta valtiolle. (Nieminen 1990, 28.)

Sota-aikana valtion sosiaalipolitiikka laajeni, kun kansakunnan yhdistäminen ja perheiden tukeminen nähtiin edellytyksenä selviytymiselle. Käyttöön otettiin äitiysavustukset, kouluruokailu ja lapsilisät. Kunnallinen sosiaalihuolto supistui sodan takia ja valtioneuvosto perusti Suomen Huolto -järjestön, jonka jäsenjärjestöt huolehtivat esimerkiksi terveydenhuollosta, lastenkotien perustamisesta ja ruoka-avusta. (Pulma & Turpeinen 1987, 198-205.) Sotien jälkeen lastensuojelutapaukset jaoteltiin turvattomuudesta eli suojelun tarpeesta tai suojelukasvatuksesta eli kasvatuksen tarpeesta johtuviksi. 1950-luvulta lähtien turvattomuus ja sopeutumattomuus alettiin nähdä saman ilmiön eri puolina. 1960-luvulla arvosteltiin pakkotoimenpiteitä rajusti ja erityisesti koulukotijärjestelmä sai kritiikkiä osakseen. Suojelukasvatuksen puolella avohuolto kehittyi nopeammin, mutta 1970-luvulle tultaessa myös turvattomia lapsia katsottiin voivan auttaa muutenkin kuin sijoittamalla. Samalla perhesijoitukset vähenivät johtuen kaupungistumisesta, perhe-elämän yksityistymisestä ja tiukentuneesta kasvattiperheiden valvonnasta. Avohuoltoa kehitettiin 1970-luvulla ja muun muassa kasvatusneuvoloiden leviäminen, koulukuraattori- ja tukihenkilötoiminta liittyivät tähän keskusteluun. (Emt., 216-226.) Samalla sosiaalityön näkökulma siirtyi yksilökeskeisestä työstä perhekeskeiseen työhön, jota tosin oli kehitetty jo 1940-luvulta lähtien (Toikko 2005, 194-204, Hämäläinen 2007, 368-374).

Lainopillisesti yhteiskunnassa tapahtui merkittävä muutos 1970-luvulla, kun lasten perusoikeuksien nähtiin olevan voimassa myös perheen sisällä. Tähän asti lapsi oli ollut aluksi niin sanotun isänvallan ja myöhemmin vanhempainvallan alainen. (Nieminen 2004, 593.) Lapsi alettiin nähdä yksilönä, jolla oli oikeus sanoa mielipiteensä häntä koskeviin asioihin ja lapsen etu nousi keskiöön. Lapsen etu nähtiin koko yhteiskunnan läpäisevänä periaatteena ja käytiin keskustelua siitä, onko erilliselle lastensuojelulaille edes tarvetta, koska lapsen etu tuli ottaa huomioon kaikessa lainsäädännössä. YK:n kansainvälinen lapsenvuosi vuonna 1979

nosti kehittämistarpeet esiin ja toisaalta edellinen laki oli jo vanhentunut. Uusi lastensuojelulaki astui voimaan vuoden 1984 alusta. Siinä huomio oli lapsen oikeuksissa ja lapsen edussa. Kaikilla lapsilla nähtiin olevan oikeus kasvuun, kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Avohuollon tukitoimia korostettiin ja sosiaalityöntekijän tuli edistää lapsen edun toteutumista. Tätä lakia onkin kutsuttu lapsen edun laiksi. (Pulma & Turpeinen 1987, 234-248; ks. Lastensuojelulaki 1983/683.) Aikaisemmin oli ollut oikeudellisesti kyse siitä, kuinka paljon valtio voi puuttua perhe-elämään. Nyt näkökulmaksi tuli lapsen autonomia suhteessa sekä vanhempiin että valtioon. (Nieminen 1990, 27.) Myös perhekeskeisyys oli tärkeä periaate, mikä näkyy avohuollon ensisijaisuudessa (Hämäläinen 2007, 364). Uudessa laissa lasten perusoikeudet otettiin paremmin huomioon myös sijaishuollossa, kun laitostavan käsitteestä luovuttiin. Tähän asti lapsilla ei ollut ollut perusoikeuksia laitoksissa, mutta nyt perusoikeuksien rajoittamisen edellytyksistä säädettiin laissa. (Nieminen 2004, 593-594; Ks. Hämäläinen 2007, 359-367.)

Samaan aikaan vuoden 1983 lastensuojelulain kanssa astui voimaan uusi laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361). Lapsen etu nostettiin keskiöön myös tässä laissa. Aikaisemmin nähtiin, että vanhemmilla on oikeus ja myös velvollisuus tarvittaessa pakottaa lapsiaan. Uuden lain myötä lapset nostettiin tasavertaisiksi aikuisten rinnalle ja esimerkiksi ruumiillinen kuritus kiellettiin. (Savolainen 1984, 12-25.) Laki nosti lapsen edun keskeisimmäksi huomioonotettavaksi seikaksi myös oikeuskäytännöissä. Aikaisemmin avioliitossa ja sen ulkopuolella syntyneet lapset olivat eri asemassa liittyen huoltopäätöksiin ja lapsen etu määriteltiin sen mukaan, mikä on lapsen etu yleensä, eikä jokaisessa yksittäisessä tapauksessa erikseen. Esimerkiksi avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen huolto oli aina äidillä, koska avoliittoja ei haluttu suosia, vaikka yksittäisen lapsen etu olisikin voinut olla yhteishuolto. Uuden lain myötä huoltoratkaisuja ei enää rajattu ”sallittuihin” tyyppeihin, vaan tilanne tuli arvioida jokaisessa yksittäisessä tapauksessa erikseen kyseisen lapsen edun mukaisesti. (Savolainen 1984, 76-79.) Vuoden 1983 laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on edelleen voimassa.

Lapsen edun korostumisen voidaan nähdä liittyvän 1960-luvulla alkaneeseen yksilöllistymiskehitykseen. Jo aikaisemmin perhemalli oli muuttunut suuresta sukuyhteisöstä ydinperheen suuntaan, parisuhde oli muuttunut pariskunnan, eikä sukujen, väliseksi ja mies oli alettu nähdä yksilönä. Myöhemmin nainen eriytyi omaksi yksilökseen pois miehen

holhouksen alta ja äiti ja lapsi erottautuivat omaksi yksikökseen perheestä. Kehitys johti siihen, että lopulta myös äiti ja lapsi alettiin nähdä erillisinä yksilöinä ja molemmat saavuttivat omia oikeuksiaan. Tässä vaiheessa lapsen edun nähtiin tarvittaessa nousevan vanhempien etujen edelle. (Nätkin 2003.) Tämän kehityksen kanssa rinnakkainen kehitys oli sosiaalityössä perhetyön nousu keskiöön. Taustalla oli ajatus perheestä vuorovaikutus- ja kommunikaatiojärjestelmänä, joka toisaalta tuotti yksilölle ongelmia, mutta toimi myös turvaverkkona. (Toikko 2005, 194-204; Hämäläinen 2007, 368-374.) Kuitenkin samaan aikaan yksilöllistymiskehitys johti avioerojen kasvuun ja perherakenteen muutokseen. Lastensuojelussa, ja yhteiskunnassa muutenkin, jouduttiin 1980-luvulla pohtimaan perheen ja vanhemmuuden muotoja ja merkityksiä, kun perheitä hajosi avioeroissa ja ne muotoutuivat uudelleen uusperheissä. Keskustelu liittyi myös huostaanottoihin, kun biologisten vanhempien merkityksestä kiisteltiin. Vastakkain olivat sosiaalista vanhemmuutta ja biologista vanhemmuutta korostavat koulukunnat. Sosiaalista vanhemmuutta puolustavien näkökulmasta olennaista oli lapsen tarpeiden tyydyttäminen, biologista vanhemmuutta korostavien mielestä tärkeintä oli lapsen varhainen samaistuminen. Tämä näkökulmaero on olennainen kun pohditaan huostaanoton tarvetta ja ajoitusta lapsen edun näkökulmasta. (Hämäläinen 2007, 372-374.)

Vuonna 1990 Suomi sitoutui Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja vuonna 1991 YK:n Lasten oikeuksien yleissopimukseen. Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei ole erillisiä säännöksiä lasten oikeuksista, mutta käytännössä Ihmisoikeustuomioistuin on ottanut ne huomioon ja omaksunut lapsen edun käsitteen Lasten oikeuksien yleissopimuksesta. Euroopan ihmisoikeussopimus on sikäli tärkeämpi kuin muut ihmisoikeussopimukset, koska sillä on tehokkaampi valvontamekanismi. (Nieminen 2004, 594.) Suomalainen lainsäädäntö sisälsi sopimusten suositukset pääosin jo valmiiksi. Hämäläinen (2007, 419) toteaa olennaista olleenkin valitun linjan vahvistuminen ja kutsuu sitä ihmisoikeusajattelun läpimurroksi lastensuojelun lainsäädännössä. Tämän muutoksen myötä lastensuojelussa näkökulma alkoi siirtyä lasten suojelemisesta lasten oikeuksien kautta lasten itsemääräämisoikeuteen. Alettiin puhua lasten osallisuudesta ja lapsen kuulemisesta tuli keskeinen periaate lapsia koskevassa päätöksenteossa. (Eml. 425.) 1990-luvulla alettiin keskustella lapsiasiavaltuutetun viran perustamisesta ja asiasta tehtiin eduskunnassa useita aloitteita. Vuonna 2000 YK:n lapsen oikeuksien komitea suositti Suomelle lapsiasiamiehen viran perustamista. Laki lapsiasiavaltuutetusta tuli voimaan 1.9.2005. Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on lapsen edun

ja oikeuksien edistäminen. (Laki lapsiasiavaltuutetusta 2004/1221; Lapsiasiavaltuutetun www-sivut 2013.)

1990-luvulla muutos informaatioyhteiskuntaan ja lama vaikuttivat yhteiskunnan rakenteisiin ja arvoihin. Perheiden hyvinvointiin vaikuttivat omalta osaltaan muun muassa työelämän kiristyneet vaatimukset, työttömyyden kasvu, perheisiin kohdistuvien tulonsiirtojen pieneneminen ja palveluiden tason heikkeneminen. Hämäläinen (2007) nostaa 1990-luvun lastensuojelun olennaisiksi piirteiksi lasten ja nuorten syrjäytymisen, päihteiden käytön lisääntymisen ja mielenterveysongelmien kasvun. Ilmiöt eivät olleet uusia, mutta yhteiskunnallisen muutoksen vuoksi ne lisääntyivät määrällisesti ja monimutkaistuivat. Samalla maahanmuuttajien määrän kasvu muutti myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon vaatimuksia. Uusliberalistinen talousoppi on johtanut yhteiskunnallisesti siihen, että taloudelliset näkökohdat ovat nousseet eettisiä tärkeämmiksi. Tämä on johtanut esimerkiksi palveluiden siirtymiseen julkiselta sektorilta yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen tehtäväksi. Arvojen muutos on muuttanut ajatusta hyvinvointivaltiosta. Hämäläinen kirjoittaa, että lastensuojelun arvoperusta on vanhempi kuin hyvinvointivaltioideologia, joten on mahdollista ajatella, että muutos on koskettanut enemmän lastensuojelun rakenteita, kuin lastensuojeluaatetta. Rakennemuutosta ei voi kuitenkaan vähätellä, sillä lastensuojelun yksityistymisen myötä lastensuojelun tavoitteeksi nousee lasten hyvinvoinnin edistämisen ja perheiden tukemisen lisäksi myös taloudellinen hyöty. Hämäläinen toteaaakin, että muutokset hyvinvointivaltiossa vaikuttavat välttämättä lastensuojeluaatteeseen ja -toimintaan, koska lastensuojelu on ollut niin tiiviisti kiinni hyvinvointivaltiossa. (Hämäläinen 2007, 390-412.)

Matti Rimpelä (2008) kiinnittää huomiota siihen, että lasten ja nuorten terveys ja hyvinvointi kohentui 2000-luvulla ja peruspalvelujen käyttö pysyi ennallaan, mutta raskaiden erityispalvelujen käyttö kasvoi silti huomattavasti. Rimpelä nostaa esiin, että lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin tutkimuksessa oli aukkoja. 2000-luku olikin lastensuojelun kehittämisen aikaa. Lastensuojelun kehittämisohjelma toteutettiin vuosina 2004-2007 ja vuoden 2008 alussa astui voimaan uusi lastensuojelulaki (2007/417). Uuden lain tavoitteena oli siirtää lastensuojelun painotusta ongelmia ennalta ehkäisevään suuntaan ja lastensuojelun työntekijöille haluttiin taata moniammatillinen tuki. Uudessa laissa tehtiin muutoksia myös päätöksentekomenettelyihin, joilla haluttiin parantaa lasten ja perheiden oikeusturvaa.

Esimerkiksi huostaanoton kriteerit pysyivät lähes ennallaan, mutta päätöksentekoprosessi muuttui. Merkittävä muutos oli se, että huostaanotto prosessi ja valitukset ovat kokonaan viranomaistyötä, kun aikaisemmin tahdonvastaisista huostaanotoista ja valituksista vastasi sosiaalilautakunta. (Sosiaali- ja terveysministeriön Kuntainfo 10/2007.) Pelastakaa Lapset ry ryhtyi kehittämään lastensuojelun edunvalvontaa, jotta lapsi voi saada tuekseen lastensuojelun edunvalvojan käyttämään hänen puhevaltaansa tilanteissa, joissa lapsen ja vanhemman edut ovat ristiriidassa (Marjomaa, Lapinleimu & Laakso 2011, 10-13). YK:n Lapsen oikeuksien komitea (2011) on viimeisimmässä mietinnössään ollut tyytyväinen siihen, että lapsen etu on lastensuojelulain lähtökohta, mutta huomauttaa samalla, että lapsen etu pitäisi ottaa huomioon kaikessa lainsäädännössä, hallinnossa ja oikeuskäytännöissä sekä lapsiin vaikuttavassa toiminnassa. 2000-luvun kehittämistyön pitkäaikaisemmista vaikutuksista ei vielä ole tutkimustietoa.

Yhteenvedona voisi sanoa, että lastensuojelun ydin eli näkemys siitä, että lapsi tarvitsee hoitoa, huolenpitoa ja kasvatusta, näyttää pysyneen ajan mittaan samana, vaikka lastensuojelussa on muuten ollut myllerrystä. Lastensuojelussa on aina puhuttu resursseista: ensimmäisen lastensuojelulain säätämistä hidastivat taistelut kustannusvastuusta ja nykyisin lastensuojelun palveluntarjonta on riippuvainen kunnan taloudellisesta tilanteesta. Taloudellisia näkökulmia on kuitenkin muitakin kuin vain säästämisen näkökulma (ks. Kajanoja 2005). Lastensuojelun ydin on vahva, eikä lastensuojelusta ole luovuttu. Näkökulma lapseen on muuttunut ajan saatossa radikaalisti, kun lapsi on lainsäädännössä noussut huollon kohteesta oikeussubjektiksi ja myös lapsella itsellään on sananvaltaa. Voi kuitenkin kysyä, mitä tämä tarkoittaa käytännössä. Hämäläinen (2007, 420-421) toteaa, että ihanteiden ja todellisuuden eli lainsäädännön ja kunnallisen lastensuojelutyön välinen ristiriita on olemassa, kun kunnat eivät pysty vastaamaan lainsäädännön asettamiin velvoitteisiin. Hän kuitenkin lisää, että ihmisoikeuskeskustelu on vaikuttanut lastensuojelujatteluun ja siten varmasti siirtynyt myös käytäntöihin.

2.2 Lapsen etu perusoikeutena

YK:n Ihmisoikeussopimuksen allekirjoittaneet valtiot sitoutuvat takaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet kaikille yksilöille ilman syrjintää. Sopimus määrittelee lisäksi lapsille oikeuden suojeluun perheensä, yhteiskunnan ja valtion taholta. (Asetus YK:n Ihmisoikeussopimuksesta 8/1976.) Lasten oikeuksien yleissopimus tarkentaa, että

sopimusvaltiot takaavat lapselle välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen huoltajiensa oikeudet ja velvollisuudet. Lisäksi se nostaa lapsen edun ensisijaiseksi periaatteeksi sosiaalihuollossa, tuomioistuimissa, hallinnossa ja lainsäädännössä. (Asetus lapsen oikeuksien yleissopimuksesta 60/1991, artikla 3.1-2.) Ihmisoikeudet kuuluvat siis myös lapsille ja lisäksi heillä on oikeus suojeluun. Lapsen oikeuksien sopimuksen pääteemat ovat lapsen oikeudet erityiseen suojeluun ja hoivaan (protection), osuuteen yhteiskunnan voimavaroista (provision) ja osallisuuteen itseensä liittyviin asioihin (participation). Sopimuksen pääperiaatteet ovat kaikkien lasten tasa-arvo, lapsen edun ensisijaisuus kaikessa päätöksenteossa, lapsen oikeus hyvään elämään ja lapsen näkökulman huomioon ottaminen. (Lapsiasiavaltuutetun [www-sivut](http://www.sivut) 2013.) Suomi on ratifioinut sekä YK:n ihmisoikeussopimuksen että Lapsen oikeuksien yleissopimuksen ja siirtänyt nämä yllämainitut oikeusperiaatteet lakeihinsa.

Perusoikeudet liittyvät tiiviisti hyvinvointiin. Marjatta Bardy (2009, 35-38) yhdistää Lapsen oikeuksien sopimuksen kolmeen pääteemaa Erik Allardtin (1976, 36-49) tunnettuun hyvinvoinnin määritelmään, joka perustuu kolmijakoon having – loving – being. Bardyn (2009, 36) jäsenyyksessä toisiinsa limittyviä hyvinvoinnin ulottuvuuksia ovat yhteisyyssuhteet, maailmaan orientoituminen ja elinolot. Yhteisyyssuhteiden alta löytyvät Allardtin loving-käsite ja Lapsen oikeuksien sopimuksen hoiva- ja suojeluteema. Yhteisyyssuhteet käsittävät ihmisen tarpeen rakkauteen ja helliin suhteisiin. Yhteisyyssuhteiden puute voi johtaa neurooseihin ja psykooseihin ja niiden muodostaminen edellyttää ymmärrystä, kykyä asettua toisen asemaan ja yhteistä kieltä. Maailmaan orientoituminen puolestaan viittaa lapsen osallisuuteen, olemiseen ja tekemiseen eli Allardtin being-käsitteeseen. Being kuvaa ihmisen itsensä toteuttamisen muotoja ja siis ihmisen suhdetta yhteiskuntaan. Itsensä toteuttaminen on oman elämän ja valintojen hallintaa. Allardtin mukaan itsensä toteuttamisen vastakohta on vieraantuminen, jolloin muut määrittelevät yksilön elämän merkitykselliset asiat. Nykyisin puhuttaisiin syrjäytymisestä. Syrjäytyminen ei käsitteenä välttämättä sovi lapsuuteen, mutta lapsikin on aktiivinen toimija ja hänellä on tarve tulla nähdyksi ja kuulluksi yhteisön jäsenenä. Allardtin kolmijaon termi having viittaa elintason tarpeisiin, joita voidaan tyydyttää yksilön omistamien tai hallitsemien resurssien avulla. Tällaisia ovat esim. ruoka, suoja ja vaatteet. Lasten oikeuksien sopimuksen provision puolestaan viittaa osuuteen yhteiskunnan varoista, kuten palvelut ja koulutus.

Nämä tiivistyvät Bardyn jaottelussa "elinolot" -käsitteen alle. Lapsella on oikeus kehittymiseen ja siihen tarvittavaan elintasoon.

Liisa Nieminen (2004, 597; ks. Nätkin 2003) vertaa lapsen perusoikeussuojan kehitystä naisten aseman kehittymiseen ja kuvaa muutosta isäntävallan ajasta lapsen autonomiaan muutokseksi objektista subjektiksi. Lapset ovat yhä erityisen suojelun tarpeessa ikänsä ja kehitystasonsa perusteella, mutta lapsen oikeuksia ei voida enää rajoittaa kuinka pitkälle tahansa. Lapsen oikeuksia voidaan rajoittaa tietyin ehdoin erityisen suojelun nimissä (LSL 2007/417, 61-74 §). Lähtökohtaisesti perusoikeudet koskevat kaikkia, mutta iällä voi olla merkitystä siihen, millaisia oikeuksia ihmiselle turvataan. Tavoitteena ei ole, että lapsia kohdeltaisiin kuin aikuisia vaan, että lapset voivat olla lapsia (Nieminen 1990, 10). Suomen Perustuslakiin (1999/731, 10.3 §) onkin kirjattu, että julkisen vallan tulee tukea lapsen huolenpidosta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Toisaalta, on sanottu, että aikuiset vievät lapsilta heidän oikeutensa väittäessään, että aikuiset voivat määritellä lapsen edun (Mayall 2000, 245). Lapsen asemaa subjektina alleviivaa osallisuuden nostaminen Lapsen oikeuksien sopimuksen yhdeksi pääteemaksi. Lasten oikeuksia voidaan rajoittaa tietyin perustein, mutta heillä on oikeus osallistua päätöksentekoon (LSL 2007/417, 20-21 §). Lapsen oikeus erityiseen suojeluun ja toisaalta osallisuuteen eivät ole ristiriidassa keskenään, vaikka niinkin voisi ajatella (Ks. Prout 2005, 31-32). Lasta voi suojella myös hänen mielipiteensä huomioon ottaen ja lapsen osallisuuden kautta voi parantaa myös vanhempien osallisuutta, joka puolestaan auttaa kohdentamaan suojelua paremmin (Muukkonen 2009, 140-141).

Lapsen edun oikeusperiaate saattaa joissakin tilanteissa, kuten huostaanotoissa, olla ristiriidassa toisen tärkeän ihmisoikeuden eli yksityiselämän ja perhe-elämän suojan periaatteen kanssa. Tämä periaate on kirjattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8. artiklaan (63/1999) ja Suomen perustuslain 10. pykälään (731/1999). Lisäksi Lapsen oikeuksien sopimuksen (60/1991, 7.1 ja 9.1 artiklat) mukaan lapsella on oikeus vanhempiinsa ja vanhemmilla lapseen. Lastensuojelulain lähtökohta on kuitenkin lapsen etu ja se tarvittaessa syrjäyttää periaatteen yksityiselämän ja perhe-elämän suojasta (Suomen Perustuslaki 1999/731, 10.3 § ja 19.3 §; LSL 2007/417, 2.3 §). Myös Lasten oikeuksien sopimuksessa (60/1991, 20. artikla) itsessään sanotaan suoraan, että "Lapselle, joka on tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa tai jonka edun mukaista ei ole antaa hänen pysyä

perhepiirissä, on oikeus valtion antamaan erityiseen suojeluun ja tukeen”. Ihmisoikeussopimukset siis takaavat mahdollisesti toistensa kanssa ristiriidassa olevat oikeudet. Näissä ristiriitatilanteissa viranomaiset ja viime kädessä tuomioistuimien joutuvat arvioimaan mikä kuuluu yksityisen perhe-elämän piiriin ja milloin yhteiskunnalla on velvollisuus turvata lapsen etu. Suomalaisessa lapsilainsäädännössä oikeudet ovat kuitenkin tyypillisesti lapsella, eivät vanhemmilla. Suomalaisia huostaanotto tapauksia onkin erityisesti tämän vuoksi käsitelty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. (Gottberg 2006, 1228-1231.) Liisa Nieminen (2004, 620-621) toteaa, että lapsen etu ei ole ”superihmisoikeus”, joka olisi aina sama, vaan se saa sisältönsä yksittäisessä tilanteessa suhteessa sekä lapsen että muiden ihmisten muihin ihmis- ja perusoikeuksiin. Niemisen mukaan lapsen etu toteutuu parhaiten, kun lapsen perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat mahdollisimman hyvin ilman, että muidenkaan oikeuksia rajoitetaan perusteettomasti.

2.3 Lastensuojelu ja huostaanotto

Yleiset säännökset

Lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa tai muut, joille huolto on uskottu. Lapsen huolto päättyy täysi-ikäistymiseen tai avioliittoon sitä ennen. Huoltajan tehtävä on turvata lapselle hyvä hoito, tarpeellinen valvonta ja huolenpito ikätason ja kehityksen mukaisesti. Huoltajan tulee turvata lapselle turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lapsen tulee saada osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä, eikä häntä saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti tai kohdella muutenkaan loukkaavasti. Huoltaja voi päättää lapsen henkilökohtaisista asioista ja päätöstä tehdessään hänen tulee keskustella asiasta lapsen kanssa ja ottaa hänen toiveensa ja mielipiteensä huomioon. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361, 1 ja 3-4 §.)

Viranomaisten tehtävä on tukea vanhempia ja huoltajia heidän tehtävässään. Kunta toteuttaa tätä viranomaisten tehtävää järjestämällä ehkäisevää lastensuojelua ja lastensuojelua. Ehkäisevään lastensuojeluun voidaan laskea kaikki kunnan tarjoama tuki, jolla edistetään ja turvataan lapsen kasvua, kehitystä ja hyvinvointia ja tuetaan vanhemmuutta. Lastensuojelu on lapsi- ja perhekohtaista ja sitä toteutetaan tekemällä lastensuojelun tarpeen arviointi, asiakassuunnitelma ja järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lisäksi lastensuojelua ovat

kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvät sijaishuolto ja jälkihuolto. (LSL 2007/417, 2-3 §.)

Lastensuojelun tulee pyrkiä puuttumaan ongelmiin riittävän varhain ja ennaltaehkäisevästi. Lain mukaan lapsen edun mukaista on avohuollon tukitoimien ensisijaisuus, mutta lapsen edun sitä vaatiessa tulee sijaishuolto järjestää viivytyksettä. Sijaishuollossa tulee muistaa tavoite perheen jälleenyhdistämisestä, mutta lapsen etu on siinäkin tärkein tekijä. (LSL 2007/417, 4 §.) Vastuu lapsen edun toteutumisen valvonnasta on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä, kun lapsi on lastensuojelun asiakkaana (LSL 2007/417, 24 §). Lapselle voidaan määrätä edunvalvoja huoltajan sijaiseksi, jos katsotaan, ettei huoltaja voi valvoa lapsen etua tai se on muuten lapsen edun kannalta tarpeen (LSL 2007/417, 22 §). Tarkoitus siis on, että lastensuojelussa aina kaksi tahoja pitää huolta lapsen edun toteutumisesta: sosiaalityöntekijä yhdessä huoltajan tai edunvalvojan kanssa.

Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle joko avohuollon tukitoimena, kiireellisenä sijoituksena tai huostaanottoon liittyvänä sijaishuoltona. Huostaanotto eroaa kahdesta ensimmäisestä, koska se voidaan tehdä myös vastoin jonkun osapuolen tahtoa ja se on aina voimassa toistaiseksi. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on otettava lapsi huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos

- 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai
- 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään. (LSL 2007/417, 40.1 §.)

Huostaanottoon ja sijaishuoltoon sijoittamiseen tulee siis ryhtyä, kun lapsen tilanne on selvästi hänen etunsa vastainen (Oulasmaa 1994, 115; Mahkonen 2010, 95). Huostaanoton ehdoton edellytys kuitenkin on, että avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon kannalta sopivia, mahdollisia tai riittäviä ja että sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (LSL 2007/417, 40.2 §.) Olennaista on, että säännöksen sanamuoto on sellainen, että viranomaisilla ei ole vain oikeus puuttua tilanteeseen, vaan heillä on lapsen edun nimissä velvollisuus suojella lasta tarvittavin keinoin. Tämä ei ole itsestäänselvyys, sillä

Lasten oikeuksien sopimuksessa säännös ei ole yhtä velvoittava kuin Suomen lastensuojelulaissa (Asetus lapsen oikeuksien yleissopimuksesta 60/1991, artikla 9.1). Suomessakin vielä vuonna 1991 korkein hallinto-oikeus päätyi eräässä ratkaisussa siihen, ettei päätös olla ottamatta lasta huostaan ollut valituskelpoinen. Päätös muuttui myöhemmin, mutta tämä kertoo paljon lapsen oikeudellisesta asemasta. Vanhempien vastustamasta huostaanottopäätöksestä saattoi siis valittaa, mutta kenenkään oikeusturvaa ei katsottu loukatun, jos lapsi jätettiin ottamatta huostaan. (Gottberg 2006, 1227-1228.)

Lapsen edun arviointi lain mukaan

Lastensuojelulain tarkoitus ”on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun” (LSL 2007/417, 1 §). Tätä tarkoitusta toteutettaessa on lapsen etu lastensuojelun keskeisistä periaatteista ensisijaisin (LSL 2007/417, 4 §). Lapsen etua ei voida tyhjentävästi määritellä yleisellä tasolla, sillä lapsen etu riippuu aina kyseisen lapsen ainutlaatuisista ominaisuuksista ja ainutlaatuisesta tilanteesta. Lastensuojelulaki ohjeistaa, että lapsen etua arvioitaessa on huomioitava:

miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
- 7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

(LSL 2007/417, 4 §.)

Tarkastelen seuraavassa lähemmin jokaista lain kohtaa erikseen. Lastensuojelun toimenpiteitä tulee siis ensinnäkin arvioida sen pohjalta, mitä lapsi tarvitsee nyt voidakseen

hyvin ja voidakseen kehittyä ja kasvaa. Tällaisia tarpeita ovat esim. ravinto, asuminen, vaatetus, puhtaus, lepo, ohjaus, vuorovaikutus, arvojen ja taitojen opettaminen, huomioon ottaminen ja hellyys. Näihin tekijöihin liittyvät olennaisesti lapsen ihmissuhteet, sillä lapsi ei voi täyttää näitä tarpeita yksin. Iän myötä lapsi pystyy ottamaan enemmän ja enemmän vastuuta omien tarpeidensa täyttämisestä, mutta aikuisenkaan ei oleteta suoriutuvan näistä tehtävistä yksin. Erityisen tärkeitä lapselle ovat läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet, kuten suhde vanhempiin, sisaruksiin, isovanhempiin, muihin sukulaisiin ja ystäviin. Läheisten ja jatkuvien ihmissuhteiden tärkeyden vuoksi lastensuojelussa pyritään ongelmat ratkaisemaan ensin avohuollon keinoin ja jos lapsi joudutaan sijoittamaan kotinsa ulkopuolelle, tulisi se tehdä niin, ettei se aiheuta vahinkoa lapselle tärkeille ihmissuhteille. (Räty 2010, 16; Taskinen 2007, 19.)

Mahdollisuus saada ymmärtämystä, hellyyttä, valvontaa ja huolenpitoa liittyvät tiiviisti tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin, mutta ne nähdään niin tärkeiksi, että ne on laissa nostettu vielä omaksi kohdakseen. Jokainen ihminen tarvitsee ymmärrystä ja hellyyttä. Näiden antaminen lapselle riippuu vanhempien henkilökohtaisista ominaisuuksista ja heidän kyvystään vastata lapsen tarpeisiin. Nyt ei kuitenkaan tarkoiteta esim. taloudellista tilannetta, vaan kyse on lapsen emotionaalisiin tarpeisiin vastaamisesta eli lohduttamisesta, kuuntelemisesta ja yhdessä iloittamisesta. (Räty 2010, 16-17.) Lapsi tarvitsee aikuisen heijastamaan omia tunteitaan, jotta hän oppii ymmärtämään itseään ja muita (Taskinen 2007, 20). Valvonta ja huolenpito antavat lapselle oikeuden olla lapsi ja olla kantamatta liikaa vastuuta. Lapsella tulee olla turvalliset rajat, joihin törmäilemällä hän oppii itsestään ja ympäristöstään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei lapsen mielipidettä tulisi ottaa huomioon. (Taskinen 2007, 19-20.)

Sosiaalityöntekijän tulee ottaa huomioon, miten toimenpiteet ja ratkaisut voisivat turvata lapselle hänen toivomuksiaan ja taipumuksiaan vastaavan koulutuksen. Lapsi saattaa tarvita erityisopetusta tai hänen toiveensa voi olla päästä opiskelemaan tiettyä alaa. Nämä seikat tulee selvittää ja ottaa huomioon erityisesti sijaishuoltoa mietittäessä. Vaikuttavia asioita ovat myös lapsen ikä, kehitystaso, kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta (Räty 2010, 17). Lapsen oman mielipiteen huomioiminen on erityisen tärkeää, sillä lapsen oma motivaatio opiskeluun on tietenkin olennaista (Taskinen 2007, 20).

Henkisen tai fyysisen väkivallan kohtaaminen vaikeuttaa lapsen ongelmanratkaisukeinojen oppimista ja omien negatiivisten tunteiden kohtaamista (Taskinen 2007, 20). Henkinen ja fyysinen väkivalta voivat pahimmillaan olla hengenvaarallisia. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361, 1.3 §) sanoo, ettei lasta saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti, eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Tämä koskee sekä vanhempia että sijaishuoltopaikkaa, molempien tehtävä on huolehtia näistä perusoikeuksista (Räty 2010, 17). Viime kädessä on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla, että lapsella on turvallinen kasvuympäristö.

Aikuiseksi kasvamiseen kuuluu, että lapsi voi pikkuhiljaa iän ja kehitystason mukaisesti ottaa vastuuta ja opetella itsenäistymistä. Vanhemmat voivat opettaa lapselle esimerkiksi rahan käyttöä ja kotitöistä vastuun ottamista pienen askelin, lapsen etenemistä seuraamalla ja tukemalla. Lapselle pitää antaa tilaa oppia myös itse, mutta olennaista on tuntee lapsi ja tämän rajat, jotta vastuuta ei anna liikaa. (Taskinen 2007, 20.) Lastensuojelun kannalta tärkeää on miettiä missä kunkin lapsen rajat ovat: onko lapsella riittävästi tilaa kasvaa ja itsenäistyä, mutta myös turvalliset rajat ja tuki kasvuun.

Tapio Räty (2010, 18) liittyy itsenäistymisen ja vastuullisuuden kasvamisen lapsen osallisuuteen. Lapsella on paitsi oikeus osallisuuteen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan, mutta sillä myös tuetaan lapsen kasvua ja kehittymistä. Lapsi on aktiivinen toimija ja hänen mahdollisuutensa vaikuttaa omaan ympäristöönsä ja hänen kuulemisensa vaikuttavat hänen kehitykseensä (Taskinen 2007, 20). Lapsen mielipiteellä on merkitystä, koska se ensinnäkin antaa tietoa lapsen tilanteesta, olosuhteista ja mielipiteestä lapsen näkökulmasta. Toiseksi, se auttaa ennustamaan millaisia seurauksia tehtävillä ratkaisuilla voi olla, sillä lapsen reaktio riippuu hänen mielipiteestään. (Archard & Skivenes 2009, 15-16.) Lapsen näkemys on tärkeä, koska hänellä on sellainen (Archard & Skivenes 2009, 19-20). Lastensuojelulaissa on neljännen pykälän lisäksi myös oma lukunsa lapsen osallisuudesta (2007/417, 20-24 §). Liisa Nieminen (2004, 619) pitää lapsen osallisuuden liittyviä säännöksiä niin olennaisina, että hän katsoo lapsen mielipiteen olevan keskeisessä asemassa lapsen etua ratkaistaessa (ks. Taskinen 2007, 53). Kirsti Kurki-Suonio (1999, 536) kuitenkin muistuttaa, että lapsella on myös oikeus olla ilmaisematta mielipidettään. Lapsen osallisuus ei olekaan pelkästään hänen mielipiteensä ja näkemyksensä selvittämistä. Se voi olla myös lapsen näkemistä, hänen ja hänen vanhempiansa vuorovaikutuksen arvioimista ja lapsesta puhumista. Tiina Muukkonen

(2009, 135) kirjoittaa, että ”lapsen osallisuudesta puhuminen lapsen ja vanhempien kanssa nostaa lapsen esiin ja vie huomion pääasiaan, lapsen etuun ja hyvinvointiin ja lapsen kannalta parhaiden ratkaisujen tekoon.”

Lapsen kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta tulee ottaa huomioon, koska nämä seikat vaikuttavat hänen kykyynsä oppia, ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Lapsen identiteetin kannalta on tärkeää, että hänellä on juuret ja hän tietää oman taustansa. (Taskinen 2007, 21.) Lastensuojelussa tämä konkretisoituu yleensä vasta, kun lapselle joudutaan etsimään sijaishuoltopaikkaa.

Lastensuojelulaissa oleva lista arvioinnissa huomioitavista seikoista on kattava ja siitä voidaan nähdä, että lapsen edun arvioinnissa tulee pyrkiä ottamaan huomioon lapsen tilanne, ominaisuudet ja tarpeet kokonaisvaltaisesti. Kokonaisvaltaisuus ei tarkoita vain ympäristön ja lapsen tarpeiden huomioimista monipuolisesti tässä hetkessä, vaan arvioinnissa tulee ottaa huomioon myös aikaperspektiivi. Esim. iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito liittyvät vahvasti lapsen arkeen juuri tässä hetkessä, mutta itsenäistymisen ja vastuullisuuteen kasvamisen turvaamisessa katsotaan myös tulevaisuuteen. Lyhyellä aikavälillä onnistumisen merkinä voi olla lapsen oireiden lievittyminen, mutta pitkällä aikavälillä tavoiteltava lapsen etu voi johtaa päätöksen jälkeen hetkelliseen oireiden pahenemiseen. Erityisesti huostaanotto on lapselle aina raju muutos, jota kukin lapsi oireilee omalla tavallaan. Päätöstä tehdessä pitää kuitenkin olla vahva oletus siitä, että pitkällä aikavälillä se on lapsen parhaaksi. Käytän sanaa oletus, koska kukaan ei pysty ennustamaan tulevaisuutta varmasti ja koska päätöksen teon jälkeenkin tilanteeseen vaikuttavat monet erilaiset tekijät. On myös mahdollista, että lapsen kotona on huostaanoton kriteerit täyttävä tilanne, mutta on nähtävissä, että perhe pystyy toipumaan tilanteesta ja siksi on lapsen edun mukaista tukea hänen kotona asumistaan. (Ks. Taskinen 2007, 21; Rätty 2010, 13; Savolainen 1984, 80 ja Virta 1994, 97.) Huostaanoton tarvetta arvioitaessa täytyy katsoa myös taaksepäin. Millainen tilanne lapsella on ollut ja miksi? Tämä on olennaista, kun mietitään onko huostaanotto oikea tapa toteuttaa lapsen etua. Taaksepäin katsottaessa kriteerinä tulee olla nimenomaan arvion tekeminen lapsen edun kannalta. Huostaanotto ei voi toimia rangaistuksena, on menneisyydessä tapahtunut sitten mitä tahansa. Teoista rankaiseminen kuuluu muiden lakien ja toimialojen kuin lastensuojelun tehtäviin. (Ks. Savolainen 1984, 84-84.) Sosiaalityöntekijän tehtävä on ratkaista, onko huostaanotto tarjolla olevista

vaihtoehtoista lapsen kannalta paras tai huonoista vaihtoehtoista vähiten huono. Peruskysymys on turvaako huostaanotto ja sijaishuolto lapsen kehityksen paremmin kuin kotona asuminen. (Taskinen 2007, 53.) Kari Virta (1994, 70) korostaa, että ”päätöksenteon kriteerien laajuudesta, arvosidonnaisuudesta, vertailukelvottomuudesta, faktojen epätäydellisyydestä ja -varmuudesta johtuen” lapsen edun määrittelyyn ei käytännössä ole yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua. Sen vuoksi lakikin määrää pohtimaan eri toimenpidevaihtoehtoja ja ratkaisuja (LSL 2007/417, 4 §).

3 Lapsen etu lastensuojelussa

Olen tähän mennessä paikantanut lapsen etua historiallisena käsitteenä ja nykyisessä lainsäädännössä. Tässä luvussa kiinnitän huomioni siihen, mitä lapsen edun käytännön soveltamisesta lastensuojelussa tiedetään eli millaisena se näyttäytyy sosiaalityön tutkimuksen kautta. Olen tutustunut erityisesti huostaanottoon, sijaishuoltoon ja jälkihuoltoon liittyvään tutkimukseen. Käyn seuraavaksi läpi näitä tutkimuksia ja erityisesti niitä, jotka ovat keskittyneet nimenomaan lapsen edun määrittelyyn. Lopuksi käsittelen lapsen edun käsitteen osakseen saamaa kritiikkiä.

3.1 Tutkimuksia lapsen edusta

Huostaanottoja on Suomessa tutkittu monesta eri näkökulmasta. Eija Saurama (2002) on tutkinut väitöskirjassaan pakkohuostaanottojen historiaa 1950-luvulta 1970-luvun lopulle asti. Yhteiseksi nimittäjäksi hän mainitsee normaaliuden rajan epäselvyyden. Manu Kitinoja (2005) on tutkinut koulukotiin sijoitettujen lasten elämää ennen sijoitusta, Johanna Hiitola (2008) vuonna 2006 huostaan otettujen lasten ja heidän perheidensä elämää sijoitushetkellä ja sen jälkeen, ja Markku Jahnukainen (2004) nuorten elämää koulukodissa ja sen jälkeen. Johanna Korpinen (2008) on väitöskirjassaan tutkinut huostaanottojen suullisia käsittelyjä hallinto-oikeuksissa siellä käytettyjen tietojen näkökulmasta. Johanna Hiitola ja Hanna Heinonen (2009) analysoivat miten uusi lastensuojelulaki tuoreeltaan vaikutti hallinto-oikeuksien huostaanottopäätöksiin.

Olennainen osa lapsen edun määritelmää on lapsen osallisuus. Kaikkein tärkein näkökulma lastensuojeluun onkin aina tietenkin lapsilla ja nuorilla itsellään – kenenkään muun

näkökulmaa väheksymättä – sillä onhan kyse heidän elämästään. Lasten näkökulmaa on tutkittu kuitenkin yllättävän vähän. Tarja Pösö (2004) on tutkinut koulukodin merkityksiä siellä asuville nuorille ja Taru Kekoni (2004) on tutkinut koulukodeista kotiutuneiden nuorten kertomuksia koulukodeista. Molemmat tutkimukset ovat olleet osa ”Koulukotioppilaan urat” -tutkimusprojektia. Marjatta Bardy, Johanna Barkman ja Tarja Janhunen (2000) ovat koonneet eri ikäisten ihmisten omakohtaisia kokemuksia lastensuojelusta ja sijoituksista lukemistoon sellaisenaan. Jaana Kivistö (2006) haastatteli ammatillisesta lisensiaatintyötään varten kymmentä jälkihuollossa olevaa nuorta. Hän tutki nuorten näkemyksiä lastensuojelusta sekä muista palveluista, miten lapsen kuuleminen ja lapsen etu ovat nuorten mielestä toteutuneet heidän asiakkuuksissaan sekä millaisena nuoret kokevat oman elämäntilanteensa nyt suhteessa menneeseen ja tulevaan. Nuorten polut jälkihuoltoon olivat olleet moninaiset, eivätkä he välttämättä olleet yhteistyössä heitä sijoitettaessa, mutta nyt nuoret kokivat, että heille lastensuojelun asiakkuus oli ollut välttämätön ja sijoitus oli ollut ainoa vaihtoehto. Kivistö toteaa, että näissä tapauksissa voi sanoa, että lapsen etu on toteutunut. Hän kuitenkin pohtii nuorten kokemusten perusteella, voiko sijoitus olla lapsen edun mukainen, jos se on aina viimesijainen. Nuorten kokemus usein oli, että sijoitus oli tehty viime tipassa. Kivistö havaitsi myös, että nuorten kokemuksen perusteella vaikuttaa siltä, että pienten lasten ongelmiin on vaikea puuttua, jos vanhemmat eivät tunnista ongelmia tai suostu ottamaan apua vastaan. Ongelmiin päästiin usein puuttumaan vasta nuoruusiässä, kun lapsi itse alkoi oireilla tai pyysi itse apua.

Mirja Kajava (1997) on tutkinut väitöskirjassaan tahdonvastaisia huostaanottoja lapsen edun näkökulmasta. Hänen aineistonaan oli tahdon vastaisiin huostaanottoihin liittyvät asiakirjat neljästä lääninoikeudesta kahden vuoden ajalta ja hän tutki, miten lapsen etua on eri vaiheissa tulkittu ja mitkä tahot ovat todellisuudessa vaikuttaneet sen määrittelyyn. Hän jakoi huostaanotot lapsen kasvuolojen puutteesta johtuviin ja lapsen käyttäytymisestä johtuviin. Molemmissa ryhmissä tuli esiin, että huostaanotot eivät perustuneet yksittäisiin syihin, vaan kyse oli ongelmien kasautumisesta. Lisäksi huostaanotto oli viimeinen keino, kun kaikki muu oli jo kokeiltu. Kyse on siis vuosien prosessista. Kajavan mukaan lapsen etu kietoutuu vanhempien etuun ja lastensuojelun prosessissa vanhemmuutta tuetaan viimeiseen asti. Vanhempien oikeudet voivat siis mennä lapsen edun edelle. Vaihtoehtona olisi olla tarjoamatta mitään tukea, jolloin lapsi olisi jäänyt ilman turvaa tai tilanne olisi kriisiytynyt aikaisemmin. Kajava toteaa, että on vaikea arvioida mikä olisi hyvä ratkaisu lapsen edun

kannalta. Lapsen edun määrittelyyn ja huostaanottoprosessiin osallistuvat Kajavan tutkimuksen mukaan vanhemmat ja lapsen kanssa tekemisissä olevat viranomaistahot.

Virve-Maria de Godzinsky (2012) pyrkii tutkimuksessaan vastaamaan, miten vuoden 2007 lastensuojelulaki on onnistunut tavoitteissaan asianosaisten oikeusturvan parantamisessa ja lapsen edun huomioimisessa. Tutkimus on Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen seurantatutkimus Eduskunnalle ja sen aineistona on käytetty hallinto-oikeuksista saatuja huostaanottohakemuksia, valituksia huostaanotoista ja huostaanottopäätöksiä, asiantuntijahaastatteluja, perheiden haastatteluja ja hallinto-oikeuksien suullisten käsittelyjen havainnointia. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miten vastentahtoisten huostaanottojen käsittely hallinto-oikeuksissa toimii käytännössä. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota siihen, että lapsilla on edelleen harvoin oma avustaja tai edunvalvoja mukana huostaanottoprosessissa. Tutkimuksen mukaan lapsen oikeusturva toteutuu hallinto-oikeuksissa muodollisesti, mutta epäselväksi jää, tuleeko lapsi aidosti kuulluksi. de Godzinskyn mukaan vaikuttaa myös siltä, ettei huostaanottoprosessissa ole aidosti lapseen keskittyvää tahoja. Tutkimuksessa kiinnitetään huomiota myös useisiin teknisiin yksityiskohtiin, kuten hallinto-oikeuskäsittelyn keston, jotka välillisesti vaikuttavat lapsen edun toteutumiseen.

Kati Kataja (2012) etsii väitöskirjassaan huostaanottoasiakirjoista normaalin ja epänormaalin lapsuuden rajapintaa, joka liittyy läheisesti lapsen edun määrittelyyn. Hän tutkii miten lastensuojelun tarve määrittyy eli miten normaaliuden raja ylitetään ja tarkastelee huostaanoton kriteerejä. Sekä lastensuojelun asiakkuuden alkaminen että huostaanotto ylittävät tietyn suvaitsevaisuuskynnyksen yhteisössä. Kataja tutkii myös milloin huostaanottoa perustellaan ongelmallisilla kodin olosuhteilla ja milloin ongelmallisella lapsen käyttäytymisellä. Hän rakentaa kuusikohtaisen typologian, jonka toinen ääripää ovat vain kodin olosuhteilla perustellut huostaanotot ja toisena ääripäänä ovat vain lapsen ongelmallisella käyttäytymisellä perustellut huostaanotot. Hän havaitsee, että mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä useammin sekä lastensuojelun asiakkuuden alun että huostaanoton perustelut painottuvat kodin olosuhteisiin. Samoin, mitä vanhemmasta lapsesta puhutaan, sitä enemmän perustelut viittaavat lapsen omaan käyttäytymiseen. Lisäksi Kataja tutkii vielä mikä käynnistää lastensuojelun asiakkuuden ja toisaalta huostaanoton. Hän paikallistaa konkreettisia tapahtumia ja ns. portinvartijoita, jotka ovat edesauttamassa

prosessin käynnistymistä. Monipuolisen tutkimuksensa perusteella Kataja on koostanut typologian perusteella kuusi ideaalitarinaa siitä, miten epänormaalin määrittäminen tapahtuu lastensuojelun asiakkuudessa ja huostaanotossa. Lopussa hän toteaa, että yksittäisessä tapauksessa normaaliuden ja poikkeavuuden määrittämiseen vaikuttavat useat kontekstisidonnaiset ja myös sattumanvaraiset tekijät. Kahta samanlaista tapausta ei ole. Sen vuoksi ei ole mahdollista yksiselitteisesti määrittellä, missä kulkee normaalin ja epänormaalin välinen raja.

3.2 Lapsen edun määrittelyn ongelmat

Kari Virran (1994, 68) mukaan lapsen edun arvioinnissa on kaksi perustavanlaatuaista ongelmaa, jotka liittyvät tulkinnan väljyyteen. Ensinnäkin Virran mukaan ongelma on se, että toiset ihmiset päättävät mikä on lapsen etu, eikä lapsi itse. Tähän ongelmaan pyritään vastaamaan korostamalla lapsen osallisuutta. Virran (mt., 68) mukaan toinen ongelma on se, että lapsen edun määrittäjällä on oma subjektiivinen arvomaailmansa, jonka perusteella hän päätöksensä tekee. Hän toteaa, että tämän vuoksi on tärkeää, että ammattinsa puolesta päätöksiä tekevällä on lastensuojelun asiantuntemusta lapsen kasvusta ja kehityksestä. Lastensuojelussa lapsen etua arvioi ammattinsa puolesta lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (LSL 2007/417, 24 §). Käytännössä arviointiin voi ja toivottavasti osallistuukin myös lapsi itse ja suuri joukko lapsen sukulaisia, tuttavien ja eri alojen ammattilaisia esim. koulusta, päivähoitosta tai terveydenhuollosta (LSL 2007/417, 14 §). Näin päätöksen tueksi saadaan mahdollisimman laaja sekä ammatillinen että lähipiirin asiantuntemus lapsen tilanteesta. Esimerkiksi huostaanottohakemuksen liitteeksi kerätään useiden eri tahojen lausuntoja (LSL 2007/417, 41.2 §), tosin läheisverkoston asiantuntemusta käytetään edelleen liian vähän. Päävastuu lapsen edun määrittelystä huostaanoton tarvetta arvioitaessa on sosiaalityöntekijällä ja erityisesti vastentahtoisissa huostaanotoissa on vaativa tehtävä pyrkiä ottamaan kaikki näkökulmat huomioon. Sosiaalityöntekijän päätöstä muokkaa hänen oma arvomaailmansa, jota ovat puolestaan muokanneet hänen omat kokemuksensa ja koulutuksensa. Toisaalta nimenomaan koulutus on se, joka sosiaalityöntekijöillä on yhteistä, erottaa heidät muista ammattikunnista ja johon sosiaalityön asiantuntijuus perustuu. Huostaanottopäätöksen tekee hallinto-oikeus johtavan sosiaalityöntekijän hakemuksesta, jonka lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on valmistellut. Hallinto-oikeus siis tekee tulkinnan sosiaalityöntekijän tulkinnasta (ks. Virta 1994, 68). Pahimmassa tapauksessa huostaanottopäätöksessä määritelty lapsen etu on hyvin kaukana lapsen, hänen perheensä tai

läheistensä näkemyksestä, vaikka heitäkin kuullaan, eikä päätös ei perustu ainoastaan sosiaalityöntekijän kirjoittamaan huostaanottohakemukseen.

J.P. Roos (2004, 8-9) korostaa, ettei lapsen etua voida erottaa perheen edusta. Hänen mukaansa ongelma on, että lapsen etu antaa viranomaisille oikeuden toimia vanhempien oikeuksien vastaisesti. Koska lapsen etu on hänen mukaansa linkittynyt perheen etuun, voi lapselle käydä huonosti, jos vanhempia kohdellaan huonosti. Roos kirjoittaa hyvin provosoivasti ja haluaa antaa vaikutelman, että viranomaiset mielivaltaisesti rikkovat vanhempien oikeuksia. Johanna Hurtig ja Marja Laitinen (2002, 164) ovat vastanneet Roosille, että väite sosiaalityöntekijöiden mielivallasta ei ole perusteltu, koska ammattilaisilla ei ole omaa etua valvottavana, vaan he tekevät yhteiskunnallisesti oikeutettua ja velvoitettua työtä. Kuitenkin on totta, että lapsen etu ei toteudu parhaalla mahdollisella tavalla, jos viranomaiset ja vanhemmat eivät pysty yhteistyöhön. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on osallistua lapsen edun määrittelyyn ja varmistaa, että se huomioidaan koko lastensuojelun prosessin ajan. Sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan määrittele lapsen etua yksin. Arjessa lapsen edun määrittelystä ja toteuttamisesta vastaavat lapsen vanhemmat. Myös lapsi on osallinen: häntä voi pitää vastuuseen kasvavana osapuolena. (Rantalaiho 1993, 116-117.)

Tarja Pösö (2012, 77) huomauttaa, että aina asioita ei ole myöskään mahdollista järjestää lapsen edun mukaisesti, vaikka tiedettäisiinkin, mikä tilanteessa olisi parasta. Saattaa käydä esimerkiksi niin, että toivotunlaista palvelua tai tukea ei ole olemassa tai saatavilla. Tämän vuoksi voi käydä niin, että lapsen etua ei oteta huomioon tai toimitaan jopa sen vastaisesti. Lapsen edun vinoutuminen voi siis johtua myös rakenteellisista syistä. Hansen ja Ainsworth (2009) kertovat, että viranomaisilla olevan lastensuojelullisen huolen ilmoitusvelvollisuuden laajentaminen on Australiassa johtanut lastensuojeluilmoitusten määrän kasvuun ja siten lisännyt sosiaalityöntekijöiden työtaakkaa. Se puolestaan on johtanut siihen, että työmäärän ja kiireen lisääntymisen myötä sosiaalityöntekijöiden näkökulma on kaventunut ja he katsovat tilannetta vain lapsen näkökulmasta lapsen edun nimissä, eivätkä enää koko perheen kannalta ja eri näkökulmista. Hansenin ja Ainsworthin mukaan australialaisesta lastensuojelusta on tullut salapoliisityötä muistuttavaa riskin arviointia perheen kokonaisuuden huomioon ottavan psykososiaalisen työn sijaan.

Tarja Pösö (2012, 81) kyseenalaistaa lapsen edun käsitteen erottelukyvyn, koska käsite on niin laaja. Pösö kysyy voiko tällainen käsite ohjata päätöksentekoa monimutkaisissa ja ristiriitaisissa tilanteissa. Hän epäilee, että käsitteen tarkoitus onkin ohjata katsomisen, toiminnan ja päätöksenteon orientaatiota enemmän kuin sisältöjä. Pösö (2012) erittelee lapsen edun, lapsen oikeuksien ja lapsen näkökulman käsitteitä ja tulee siihen lopputulokseen, ettei niistä voida johtaa toimintaohjeita yksittäisiin tilanteisiin. Hän ehdottaa, että lapsen edulle, oikeuksille ja näkökulmalle pyrittäisiin rakentamaan vahvempaa teoreettista taustaa ja niitä tarkasteltaisiin nykyistä laajemmin osana yhteisöä ja kulttuuria. Tämä kaikki ei kuitenkaan tarkoita, etteikö yksittäinen päätös voisi olla sen kohteena olevan yksittäisen lapsen edun mukainen. Yleisen tason ongelma siirtyy kuitenkin myös yksittäistapauksiin, sillä miten voidaan kouluttaa lapsen edun asiantuntijoita, jos ei tiedetä mitä lapsen etu on? Sosiaalityöntekijöitä voidaan kouluttaa kuuntelemaan, keskustelemaan ja herkistymään lapsen tarpeille, mutta onko tämä yhteiskunnan näkökulmasta riittävää? Voidaanko yksi yhteiskunnan eniten ihmisoikeuksiin puuttuva interventio perustaa näin suurelle epävarmuudelle? Pösön (2012, 91) mukaan epävarmuutta voidaan pitää tyypillisenä aikamme asiantuntijatyölle. Hän tuo esiin, että epävarmuus on kuitenkin nimenomaan asiantuntijan oikeus ja kysyy miten käy asiakkaan epävarmuudelle. Pösö pitää todennäköisenä, että jos asiakas ja sosiaalityöntekijä ovat eri mieltä epävarmassa tilanteessa, on sosiaalityöntekijän epävarmuus kuitenkin oikeampaa ja asiakkaan voi olla vaikea puolustaa omaa kantaansa.

Hansen ja Ainsworth (2009, 436-437) ehdottavat, että lapsen edun sijaan tarkastelunäkökulmaksi otettaisiin vähiten vahingollisen vaihtoehdon (least detrimental alternative) etsiminen. Suomessa puhutaan lastensuojelun suhteellisuusperiaatteesta. Sen mukaan perhettä tulee auttaa mahdollisimman tehokkain keinoin, jotka puuttuvat mahdollisimman vähän perheen autonomiaan. (Lastensuojelun käsikirja 2013, Lastensuojelun arvot ja periaatteet; Hallituksen esitys 137/2010, 1.1.) Hansenin ja Ainsworthin (2009, 436-437) mukaan eri toimenpidevaihtoehdot on mahdollista mitata vahingollisuuden näkökulmasta ja siten laittaa paremmuusjärjestykseen. Pösö (2012, 94) toteaa, että lastensuojelu perustuu aina epävarmalle, kiistanalaisella ja puutteelliselle tiedolle, eikä keskeisen käsitteen vaihtaminen poista tätä ongelmaa.

Lastensuojelu on jatkuvaa ristiriitojen sietämistä. Vastakkain ja rinnakkain ovat tuki ja kontrolli, luottamus ja epäluottamus, yksilö ja kokonaisuus. Kaikki perustuu kuitenkin vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön asiakkaan kanssa, lastensuojelua ei voi tehdä valmiilla kaavalla. (Kaikko & Friis 2009, 76-88.) Siksi sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetti vaatii oman toiminnan ja arvopohjan jatkuvaa kyseenalaistamista ja haastamista. Se vaatii vankkaa uskoa ihmisarvoon ja lapsen kunnioittamista ja oman ihmiskäsityksen ja arvomaailman tuntemusta. (Bardy 2009, 43-46.) Puhutaan siis etiikasta ja moraalista. Asiantuntijuuden kehittyminen edellyttää selkeää käsitystä siitä, miksi ja miten lastensuojelua täytyy tehdä. Kyse ei kuitenkaan ole vain sosiaalityöntekijän omista valinnoista, vaan uudessa lastensuojelulaissa on otettu kantaa siihen, mitä sosiaalityöntekijän ammattitaitoon kuuluu. Sosiaalityöntekijä pitää hallussaan laajaa kokonaisuutta ja hänen tehtävänsä on mm. lapsen tilanteen arvioiminen. (Heinonen & Sinko 2009, 94-95.) Kuten aiemmassa luvussa on todettu, perustuu lastensuojelu Suomessa ihmisoikeussopimukseen, eikä lastensuojelua voi tehdä, jos ei jaa tätä arvomaailmaa. ”Lapsen etua ei käy sirpaloiminen, sillä se voi toteutua vain kokonaisuudessaan kautta linjan” (Mahkonen 1990, 56).

3.3 Varhaisnuori lastensuojelussa

Tutkimukseni aineisto koostuu 12–14 -vuotiaiden lasten huostaanottohakemuksista. Tässä luvussa tarkastelen mitä nuoruus ja varhaisnuoruus ovat, erityisesti lastensuojelun kontekstissa.

Tony Dunderfelt (1998, 93) kuvaa nuoruutta ajanjaksoksi, jolloin pitää tavallaan oppia elämään uudestaan. Nuoruudessa ihminen alkaa kasvaa yksilöksi, joka on itse vastuussa tekemisistään. Oppiminen jatkuu koko loppuelämän, mutta nuoruusvaiheessa se on erityisen voimakasta. Yksilöllistyminen tapahtuu maailman vastakkaisuuksien kohtaamisen ja niihin törmäämisen kautta. Tämä törmäily on paitsi yksilöllistymistä, myös sosiaalistumista yhteiskuntaan. Nuoruus on siis eriytymistä perheestä ja vanhemmista, mutta liittymistä yhteiskuntaan (Rantanen 2004, 46). Nuoruudessa ihmisen tietoisuus laajenee ja hän alkaa hahmottaa maailmaa konkreetian sijaan käsitteiden kautta. Tämä mahdollistaa ihanteiden syntymisen ja siten myös minäkuvan ja maailmankuvan pohtimisen. Samaan aikaan seksuaalisuuden herääminen tuo mukanaan haluja ja erilaisia tunteita. Nuoren maailma siis todellakin mullistuu ja hän kamppailee järjen ja tunteiden ristiaallokossa. (Dunderfelt 1998, 92-99, ks. Sinkkonen 2010, 13-22.) Nuoruus on myös ulkoapäin katsottuna ristiriitaista aikaa.

Nuoret ovat fyysisesti elämänsä huipulla, he ovat terveitä, nopeita, voimakkaita ja kestäviä. Samalla kuitenkin sairastavuus, kuolleisuus ja masentuneisuus lisääntyvät. Nuoret ottavat riskejä ja ovat alttiita riippuvuuksille. He ovat ailahtelevia ja impulsiivisia. Tämän on ajateltu johtuvan hormoneista, mutta pääsyy on keskushermoston keskeneräisyys. (Sinkkonen 2010, 40-41.) Aikuisten tehtävä on suojella nuoria heiltä itseltään, koska kehityksen keskeneräisyys ei anna nuorille riittäviä mahdollisuuksia harkita tarpeeksi tekojensa seurauksia. Toisaalta nämä suuret kehitysvaiheet voivat myös korjata ja parantaa aiemmissa kehitysvaiheissa tapahtuneita traumoja ja kehityksen häiriöitä. (Mt, 44.)

Joissakin kulttuureissa on selkeä raja, jokin saavutus tai riitti sille, koska lapsesta tulee nuori tai nuoresta aikuinen. Länsimaisessa kulttuurissa ei ole yhtä selkeää rajaa, vaan sosiaalisesti nuoruus ja sen rajat hahmottuvat elämäntilanteen muutoksissa, kuten kouluun, opiskeluun, asumiseen, työelämään, parisuhteeseen ja perheeseen liittyvissä siirtymissä. Kyse ei silloin ole nuoresta itsestään, vaan ympäristön hänelle asettamista odotuksista. (Jones 1988, 707; Aaltonen & Heikkinen 2009, 166; ks. Wyn & White 1996.) Psykologisesti määritelty nuoruusiän alku on aikaistunut. Pääkaupunkiseudulla yli puolella nuorista murrosikä alkaa ennen kuin he täyttävät 13-vuotta. (Pylkkänen 2003, 16.) Fyysisesti nuoruus voi alkaa jo 8-vuotiaana, kun lapsen keho alkaa muuttua (Väestöliiton verkkosivut 2013). Nuoruuden tarkastelua helpottaa jaottelu varhais- ja keskinuoruuteen sekä jälkivaiheeseen. Varhaisnuoruus ajoittuu n. 11–14 -ikävuoteen, keskinuoruus n. 15–18 -ikävuoteen ja jälkivaihe n. 19–22 -ikävuoteen. Varhaisnuoruudessa nuoren suhde omaan kehoon muuttuu, keskinuoruus on vanhemmista irrottautumisen aikaa ja jälkivaiheessa nuoren persoonallisuus muotoutuu lopulliseen malliinsa. (Rantanen 2004, 46-47.)

Lastensuojelu jo sanana antaa ymmärtää, että lastensuojelussa nuoruuden katsotaan sisältyvän lapsuuteen (Heikkinen 2007, 4). Lastensuojelulaissa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta ja nuorella 18–22 -vuotiasta (LSL 2007/417, 6 §). Jaottelu on kuitenkin puhtaasti hallinnollinen ja lastensuojelun arjessa puhutaan nuorista ihan kuten muuallakin. Lastensuojelulaki ei erittele, millaisia palveluita eri ikäisille lastensuojelun asiakkaille tulisi tarjota, mutta on selvää, että päiväkotikäisen ja lukiolaisen tuen tarve on erilainen. Alpo Heikkinen (2007) on tarkastellut nuoriin kohdistuvia avohuollon lastensuojelun palveluita ja menetelmiä. Hän tulee raportissaan siihen johtopäätökseen, että lastensuojelun tukitoimenpiteitä tulisi kohdistaa erityisesti 12–14 -vuotiaiden elämään liittyviin riskeihin.

Jos näin ei tehdä, tulee se heijastumaan lisäkustannuksina laitoshoidossa ja kuntouttavassa työtoiminnassa sekä työttömyytenä ja ylisukupolvisena huono-osaisuutena (mt, 73).

Viime aikoina on ryhdytty puhumaan myös nuorisososiaalityöstä, mutta se on vielä varsin määrittelemätöntä. Nuorisososiaalityön on arveltu nousevan sosiaalityön keskeiseksi tehtäväalueeksi (Kananaja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 206). Nuorisososiaalityön tehtävä on huono-osaisuuden ehkäisy ja lievittäminen, mutta laajemmasta näkökulmasta kuin lastensuojelun. Nuorisososiaalityössä tarkoitus on katsoa laajemmin mahdollisuuksia työskennellä nuoren kanssa ja kiinnittää huomiota kasvuympäristön riskeihin ja suojaaviin tekijöihin. Nuorisososiaalityön kenttiä ovat esimerkiksi terveydenhuolto, koulut, kasvatus- ja perheneuvolat, sijaishuollon yksiköt, poliisin sosiaalityö ja järjestöt. (Hämäläinen, Laukkanen & Vornanen 2008.) Näistä ainakin järjestöt ovat myös perinteisiä nuorisotyön kenttiä. Anneli Pohjola (2009) on kirjoittanut sosiaalityön ja nuorisotyön rajapinnoista ja toteaa, että niille on lainsäädännössä määritelty samankaltaiset agendat ja tavoitteet, mutta yhteistyötä tulisi lisätä nuorten hyvinvoinnin varmistamiseksi. Hän peräänkuuluttaa eri toimijoiden yhteistyötä myös laajemmin.

4 Lapsen etu kategorioiden kautta

Tutkimukseni metodologisena viitekehyksenä toimii etnometodologiaan nojaava kategoria-analyysi, siten kuin Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen (2012) ovat sitä esitelleet. Valitsin kategoria-analyysin, koska Kirsi Juhilan (2012a, 140) mukaan tutkimalla niitä tekoja, jotka vaativat selontekoja, voidaan jäljittää moraalista järjestystä. Kuten edellä olen todennut, eivät kirjoitetut lait ja normit riitä ohjeistamaan lapsen edun määrittelyä. Lapsen edun arvioinnissa on kyse moraalista arvioinnista. Sosiaalityöntekijän moraalista arviosta voidaan saada kiinni, kun paikannetaan mitä asioita huostaanottohakemuksessa on katsottu tarpeelliseksi perustella. Väitän, että kiinnittämällä huomiota näihin kategorisointeihin ja selontekoihin, voidaan paikantaa lapsen etua. Kirsi Juhila, Arja Jokinen ja Eero Suoninen (2012a) paikantavat kategoria-analyysin juuret Harold Garfinkelin etnometodologiaan ja Harvey Sacksin jäsenyysskategorisointiin ja keskustelunanalyysiin. Tässä luvussa esittelen kategoria-analyysia ja viidennessä luvussa perustelen miksi olen valinnut sen tutkimukseni metodiksi.

4.1 Taustalla etnometodologia

Etnometodologisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, miten ihmiset tuottavat jokapäiväistä sosiaalista järjestystä arkisten ja itsestään selvien käytäntöjen kautta. Tämän sosiologian suuntauksen kehittäjäksi nimetään yleensä Harold Garfinkel. (Garfinkel 1967, vii; Heritage 1996; Juhila ym. 2012a, 20.) Etnometodologiassa huomiota ei haluta kiinnittää ulkopuolelta opittuihin sääntöihin, normeihin tai arvoihin, vaan siihen, miten tietoa tulkitaan tilannekohtaisesti ja miten samalla tuotetaan sosiaalista järjestystä. Tiedolla tarkoitetaan tässä tietoa, jonka on niin itsestään selvää, että sitä on vaikea havaita. Tällainen tieto tulee usein esiin vain ongelmatilanteissa, joissa joku ei toimikaan niin kuin hänen oletetaan toimivan. (Garfinkel 1967, 37-38; Suoninen 2009, 366 ja 369; Heritage 1996, 121-122.)

Etnometodologiaan liittyviä olennaisia teoreettisia käsitteitä ovat refleksiivisyys, indeksikaalisuus ja selonteko. Refleksiivisyys viittaa siihen arviointiin, jota ihminen tekee sosiaalisesta ympäristöstään ja joka ohjaa hänen toimintaansa. Toimintaa eivät siis ohjaa vaan säännöt ja normit, vaan myös tilanteessa oleva sosiaalinen ympäristö ja nimenomaan ihmisen siitä tekemä järkeily. (Garfinkel 1967, 1-4, 8; Heritage 1996, 113-114; Suoninen 2009, 374-375; Juhila ym. 2012a, 22.) Indeksikaalisuus puolestaan viittaa yksittäisenkin puheen ja teon moniin merkityksiin ja siihen, että merkitykset valitaan aina tilanteen mukaan. Käsite on siis lähellä kontekstuaalisuuden käsitettä. (Garfinkel 1967, 4-7; Heritage 1996, 143-145; Suoninen 2009, 374-375; Juhila ym. 2012a, 22.) Selonteot liittyvät tilanteisiin, kun joku toimiikin jaetuksi oletetun sosiaalisen järjestyksen vastaisesti. Esimerkiksi juhliissa varmasti herättää ihmetystä ja paheksuntaa, jos joku heittääkin täytekakun seinään. Tällaisessa tilanteessa muut läsnäolijat odottavat tilanteelle jotakin selitystä, jotta sosiaalinen järjestys palautuisi. Täytekakun heittäjän tai jonkun muun tulisi esittää järkevä selitys sille, miksi näin tapahtui. Heittäjä saattaa vaikka olla hyvin suuttunut jostakin, päihtynyt tai psykoottinen. Selonteko ei muuta tapahtunutta hyväksyttäväksi, mutta antaa muille ymmärrystä tilanteesta ja he pystyvät arvioimaan miten tilanteessa tulisi toimia. Tässä tapauksessa etnometodologisesti suuntautunut tutkija olisi kiinnostunut siitä, miten selonteon antaminen tapahtui ja mitä seurauksia sillä oli, ei siitä miksi joku heitti kakun seinään. (Heritage 1996, 119-123; Suoninen 2009, 375-376; Juhila ym. 2012a, 21-23; ks. Garfinkel 1967, 47-49.)

4.2 Kategoria-analyysi

Yksi tapa lähestyä sosiaalista järjestystä, on kiinnittää huomio kategorioihin, joita ihmiset käyttävät jatkuvasti vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Kategorioita käytetään, koska ymmärrämme ja jäsenämme todellisuuttamme niiden kautta. (Hester & Eglin 1997, 2; Bowker & Star 1999, 1-32; Juhila 2004, 261; Juhila ym. 2012a, 18-19.) Harvey Sacks kritisoi sitä, että tieteessä käytetään kategorioita itsestään selvästi selittämässä ilmiöitä ilman, että niiden merkityssisältöä avataan. Sacksin mielestä huomio piti kiinnittää vuorovaikutuksessa olevien tapaan käyttää ja antaa merkityksiä kategorioille. Hänelle kategoriat olivat tutkimuksen kohde, eikä tutkimuksen apuväline. Sacksin tavoitteena oli luoda systemaattinen tapa kuvata arjen jäsentymistä, joka monien etnometodologian edustajien mielestä oli mahdotonta. Sacks kehitti aluksi jäsenyyskategorioinnin menetelmän ja myöhemmin keskusteluanalyysina tunnetun menetelmän. (Sacks 1972, 331-332; Ruusuvuori 2009; Juhila ym. 2012a, 24-26.) Suomessa kategoria-analyysia esittelivät ensimmäisinä Helmi Järviluoma ja Irene Roivainen (1997).

Kategoriat ja kulttuuri ovat toisiinsa kietoutuneita. Kulttuuri tulee esiin kategorioiden kautta, mutta kategoriat myös muokkaavat kulttuuria. (Hester & Eglin 1997, 19-20.) Kategoriat sisältävät paljon kulttuurista tietoa, jonka oletamme olevan jaettua. Ilman kategorioita jokainen käymämme keskustelu olisi huomattavasti pidempi, kun joutuisimme selittämään joka ikisen asian juurta jaksan. Ei olisi mahdollista käyttää esimerkiksi sanaa tytär, vaan joutuisimme selittämään, että tarkoitamme jonkun hedelmöittämää, synnyttämää tai adoptoimaa naaraspuolista henkilöä. Eikä tämäkään ole tyhjentävä tai ainoa mahdollinen vastaus, vaan sisältää valintaa ja jälleen uusia kategorioita, joihin sisältyy kulttuurista tietoa. Kategorioita tutkittaessa olennaista onkin kiinnittää huomiota valintaan. Lena Jayyusin (1991, 237) mukaan Sacksin ajattelun tärkein anti oli jaottelu oikeaan ja sopivaan kuvaukseen. Henkilöstä, johon viitattiin tässä esimerkissä tyttärenä, puhuttaessa olisi voitu valita myös sukupuolen, iän, etnisyyden, ulkonäön, ammattikunnan, sukupuolisen suuntauksen, muiden perhesuhteiden, harrastusten tai tekojen mukainen kategoria. Siis esimerkiksi. Jokainen näistä kategorioista voi olla oikea eli kuvata kyseistä henkilöä oikein, mutta mikä on sopiva missäkin tilanteessa? Tämä valinta tehdään kussakin tilanteessa erikseen. Kategorian valitseminen on toimintaa ja sillä on seurauksia, sillä eri kategoriat sisältävät erilaisia merkityksiä, oikeuksia ja velvollisuuksia. Valinnalla ohjataan tilanteesta tehtäviä tulkintoja. Tämän vuoksi kategorisointi rakentaa sosiaalista järjestystä ja on siten aina myös moraalista.

(Jayyusi 1991, 240-241; Juhila, Jokinen & Suoninen 2012b, 52-53.) Tulee kuitenkin muistaa, että ihmiset kykenevät myös itsenäiseen ajatteluun ja suhtautumaan kategorioihin kriittisesti. Kategorioihin liittyvien oletusten ja stereotyyppien kyseenalaistamista kutsutaan partikularisaatioksi, joka on siis kategorisoinnille vastakkainen prosessi. (Billig 1985, 82.)

Etnometodologian käsitteet refleksiivisyys, indeksikaalisuus ja selonteot liittyvät myös kategorioihin. Kategorioiden indeksikaalisuutta voi lähestyä esimerkiksi keskustelunanalyysin käsitteiden sekventiaalisuus ja vastaanottajasuuntautuneisuus kautta. Kategorioiden sekventiaalisuus ymmärretään keskustelunanalyysissä puheen tai toiminnan vuorovaikutuksellisuudeksi ja siitä johtuvaksi vuorotteluksi. Kategoria-analyysia voidaan tehdä myös esimerkiksi teksteistä ja silloin kyse ei ole niinkään vuorottelusta, mutta koska kategoriat saavat voimansa kuitenkin vain vuorovaikutuksessa ja tekstit on suunnattu yleisölle, pätee sekventiaalisuuden käsite myös teksteihin ja niiden analyysiin. (Juhila ym. 2012b, 79-80; ks. Sacks 1972, 340-345.) Vastaanottajasuuntautuneisuus tarkoittaa sitä, että sanottu asia, tapa sanoa se ja siten myös kategoriat valitaan aina vastaanottajan mukaan. (Londen 1997, 64; Juhila ym. 2012b, 80.)

Sacksin ajattelussa olennaisia teoreettisia käsitteitä ovat kategoria, kategoriasidonnaiset toiminnot, kategoriakokoelma, tiimi, kategoriapari, jäsenyyskategorisointiväline ja jäsenyyskategorisoinnin soveltamissäännöt. Kategoriolla hän tarkoitti ihmistä kuvaavaa ilmaisua. Kategoriasidonnaiset toiminnot viittaavat toimintoihin, joita liitämme tiettyihin kategorioihin. Sacksin klassinen esimerkki tästä on itkun liittäminen vauvan kategoriaan. Kategoriakokoelmat koostuvat toisiinsa liittyvistä kategorioista. Kategoriakokoelmien otsikoita voisivat olla esimerkiksi uskontokunnat, ammatit tai urheilijat. Tiimi on kategoriakokoelma, kuten perhe tai joukkue, jossa jäsenet tuntevat toisensa ja ovat toisillensa lojaaleja. Kategoriaparit muodostuvat kahdesta kategoriasta, joiden ajatellaan liittyvän toisiinsa, kuten mies ja nainen. Kokoelmiin sisältyvät kategoriat ovat usein myös hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi perheessä vanhempien ajatellaan usein olevan hierarkiassa korkeammalla kuin lapset. Jäsenyyskategorioväline tarkoittaa kategoriakokoelman ja siihen liittyvien soveltamissääntöjen yhdistelmää. Soveltamissääntöjä ovat taloudellisuussääntö, johdonmukaisuussääntö ja kuulijan maksiimi. Jokaiseen ihmiseen voi liittää useampaan kategoriaan, mutta taloudellisuussääntö tarkoittaa sitä, että yhdenkin käyttäminen riittää kuvaamaan ihmistä. Johdonmukaisuussääntö tarkoittaa, että jollekin jo

valittu kategoria johdattaa kategorisoimaan myös muut saman kategoriakokoelman kautta. Kuulijan maksiimi tarkoittaa sitä, että jos keskustelussa käytetään useampia kategorioita ja niiden voidaan olettaa kuuluvan samaan kategoriakokoelmaan, kuuluu ne myös ymmärtää niin. (Sacks 1972, 332-340; Forsberg ym. 1991, 113-115; Schegloff 2007, 467-474; Ruusuvuori 2009, 393-396; Juhila, Jokinen & Suoninen 2012a, 26-30.)

Näiden Sacksin käsitteiden lisäksi voidaan käyttää myös kategoriaryhmän käsitettä. Kun henkilöön liitetään jokin kategoria, hänet liitetään samalla osaksi kategorian muodostamaa ryhmää. Kategoriaryhmän jäsenten oletetaan jakavan ominaisuuksia ja toimimisen tapoja, siis olevan samankaltaisia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ryhmän jäsenet tunsivat toisensa. Tällaisia kategoriaryhmiä ovat esimerkiksi kansalaisuudet. (Juhila 2012a, 176-178; ks. Pälli 2003, 13.) Kun ihminen on asetettu tai asettunut tiettyyn kategoriaan, hänen oletetaan edustavan koko kategoriaryhmää ja hänen toimintaansa tulkitaan sen mukaisesti. Samalla kyseiselle henkilölle muodostuu selontekovelvollisuus ryhmän edustajana ja häneltä oletetaan saatavan yleisemmän tason tietoa kuin ennen. (Juhila 2012a, 176-178; Pälli 2003, 63.) Käytämme tällaista kategorisointia jatkuvasti. Arjessa ihmisten kategoriaryhmien perusjako on me ja he. (Juhila 2012a, 178; ks. Pälli 2003, 95-135.) Kategorisointi on aina yksinkertaistavaa, koska se perustuu ihmisten ryhmittelyyn. Tätä kutsutaan stereotypisoivaksi kategorisoinniksi, kun ryhmän edustajat nähdään ryhmän ulkopuolelta stereotyyppinä ja tulevat arvioiduksi ensisijaisesti yhden kategorian kautta. (Juhila 2012a, 183-185; Pälli 2003, 123.) Ulkoryhmäkategorisaatio puolestaan on sitä, kun tuotetaan omasta näkökulmasta toisenlaisten toisten ryhmä eli ryhdytään puhumaan ”heistä”. Tämä vahvistaa stereotypioita ja voi olla leimaavaa. Oma ryhmä voi olla puheessa tällöin vain implisiittisenä vihjauksena, mutta aina kun puhutaan ”heistä”, tullaan samalla määritelleeksi ”meitä”. (Pälli 2003, 123-125; Juhila 2012a, 186.)

Kategoriat liittyvät sosiaalisten ongelmien ja poikkeavuuden tuottamiseen. Sosiaaliset ongelmat ovat vakiintuneita tapoja luokitella yhteiskunnassa epätoivottuja ilmiöitä, kun taas poikkeavuuden kategoriat liittyvät ihmisten luokitteluun. Molempia tuotetaan, kun ihmisen, ihmisryhmän tai ihmisen ominaisuuden luonnehditaan rikkovan normaalia. Etnometodologiassa nämä nähdään siis nimenomaan vuorovaikutuksessa tuotettuina ilmiöinä, eivät näistä ulkopuolisina faktoina. (Juhila 2012a, 144-147; Juhila 2012b, 175.) Tämä

tuottaminen tapahtuu käytännössä eri näkökulmista tuotetuilla selonteilla (Maynard 1988; Eglin & Hester 2003, 4).

Sosiaalinen ongelma saa alkunsa, kun tunnistetaan, että jotain on pielessä. Asiat eivät siis ole normaalisti, joku on rikkonut normaalia tapaa toimia. Määritelmä on yleensä hyvin epämääräinen. Sosiaalisen ongelman määrittymisen kannalta kaksi keskeistä askelta ovat ensinnäkin se, kun joku muukin kuin asianosainen huomaa ongelman. Toinen askel on se, kun ongelman ratkaisuun haetaan apua viralliselta taholta tai virallinen taho tekee intervention. (Emerson & Messinger 1977.) Pösö (2010) nimeää tämän toisen askeleen institutionaalisen rajan ylitykseksi ja myös siinä on kyse kategorisoimisesta. Palaan tähän aiheeseen seuraavassa luvussa.

Poikkeavuuden määrittelyyn tarvittava käsitys normaalista määrittyy sen mukaan, mihin kategoriaryhmään ihmisen katsotaan kuuluvan. Poikkeavuuden kategoria syntyy, kun kategorian sisältä katsottuna ryhmän jäsenen tai ulkoa katsottuna koko ulkoryhmäkategorian toiminta nähdään erilaisena tai jopa vääränä, siis vertailun kautta (Juhila 2012a, 190-192; Pälli 2003, 123-125). Poikkeavuus voi syntyä myös siitä, jos henkilöllä on useamman ryhmäkategorian jäsenyys ja niiden tulkitaan olevan ristiriidassa keskenään (Buttny 2004, 8; Juhila 2012a, 204-205). Syynä voi olla myös kategorioiden välinen hierarkia, jolloin puhutaan positioituneesta kategoriasta. Tällainen kategoria on esimerkiksi ikäkategoria. Jos joku toimii itseään nuoremman tai vanhemman tavalla, hänet voidaan määritellä rikkovan kategoriansa toimintatapaa ja nähdä poikkeavana. (Sacks 1972, 335-336; Juhila 2012a, 207-208.) Kategorijäsenyydestä poikkeaminen voidaan nähdä myös epäonnistumisena (ks. Blum 1970, 50-51). Epäonnistumista tuodaan arjessa esiin nostamalla kriteereiksi toisia kategorijäsenyyksiä. Esimerkiksi vanhemman kategoriassa epäonnistumista voisi perustella alkoholistin kategorijäsenyydellä. Poikkeavuus ajatellaan helposti negatiiviseksi, mutta se voi olla myös positiivista. Esimerkiksi rikollisen kategoriasta poikkeaminen tai siinä epäonnistuminen olisi useimmista näkökulmista positiivinen asia. (Juhila 2012b, 206.) Poikkeavan kategoria voidaan kuitenkin määritellä vain, jos ihminen ei anna toiminnalleen hyväksyttävää selontekoa (Scott & Lyman 1968). Selonteon jälkeen neuvotellaan siitä, onko ihminen vastuussa teostaan vai ei (Douglas 1970, 12). Poikkeamat eivät helposti muuta koko kategoriaan liittyvä stereotypiaa. Helpommin ajatellaan poikkeuksen vahvistavan säännön. Tässä on kyse partikularisaatiosta eli kyseenalaistamalla stereotypiaa voidaan henkilö esittää

edelleen kategoriansa edustajana, mutta silti erilaisena. (Billig 1985, 82, 98-99; Juhila 2012b, 208-212.) Toistuva ja jatkuva kategoriasta poikkeaminen voi johtaa koko jäsenyyden kyseenalaistamiseen ja sen menettämiseen (Juhila 2012b, 206).

Sosiaalisen ongelman ja poikkeavuuden määrittely on aina tulkintaa ja siihen osallistuvat kaikki toiminnassa mukana olevat (Buttny 2004, 2-4). Etnometodologiassa ollaan kiinnostuneita näistä eri näkökulmista ongelman rakentumisessa. Kiinnostus voi olla myös ongelmien yhteistoiminnallisessa tuottamisessa. (Juhila 2012a, 142-144.) Esimerkiksi Irene Roivainen (1999) on väitöskirjassaan tutkinut miten julkinen keskustelu kategorisoi lähiötä. Yksi kategorisoimisen lopputulos oli lähiön konstruoituminen ongelmaksi.

4.3 Kategoriat asiantuntijatiedon välineenä ja instituutioissa

Edellä olen kuvannut, kuinka moraalista järjestystä rakennetaan eri näkökulmista ja todennut, että tähän rakentamiseen liittyvä kategorisointi on aina vallan käyttöä. Juhila (2012a 157-159) kysyy aiheellisesti miten tämä valta jaetaan ja puhuu auktorisoituneista selittäjistä. Kyse on siis siitä kenen selonteko on painavin. Juhila jaottelee selittäjät kahteen kategoriaan: itse kokeneen kategoriaan ja asiantuntijoiden kategoriaan. Itse kokeneen auktoriteetti perustuu siihen, että asia on hänelle jollakin tavalla henkilökohtainen. Asiantuntijan kategoria yhdistetään usein ammattiin ja siten koulutuksen ja työkokemuksen kautta saatuun tietoon. Asiantuntijan voi odottaa osaavan liittää käsillä olevan ilmiön yleisempään kontekstiin ja siten auttaa sen käsittelyssä. Luvussa 2.3 kerroin, kuinka lastensuojelun asiantuntijuus on laissa annettu sosiaalityöntekijöille. Suomessa on siis hyvin vahvasti yhteiskunnallisella tasolla viestitetty, että lapsen edun asiantuntijuus on viime kädessä sosiaalityöntekijällä. Luvussa 3.2 kerroin, ettei se ole ongelmatonta. Myös Juhila (2012a, 158) tuo esiin, että asiantuntijan selonteko voi helposti ylittää itse kokeneen selonteon.

Lastensuojelun asiantuntijuus on annettu sosiaalityöntekijöille ja sitä käytetään lastensuojelun instituutiossa. Lastensuojelun instituution tehtävä on määritellä missä kulkee moraalisesti hyväksytyyn lapsuuden ja perhe-elämän raja (Pösö 2010, 325). Instituutiot ja kategoriat kulkevat käsi kädessä. Instituutiot käyttävät kategorioita määritellessään asiakkaitaan ja tehtäviään. Tällaisten kategorioiden tulee olla vakaita, sillä instituution toiminta perustuu niille. (Jokinen, Juhila & Pösö 1995, 15-20; Mäkitalo & Säljö 2002a, 59;

Mäkitalo & Säljö 2002b, 161; Jokinen 2012, 228-230.) Kategoriat ovat se tapa, jolla institutionaalisissa keskusteluissa työtä tehdään ja myös työn lopputulos (Mäkitalo & Säljö 2002a, 59). Tämä varmasti pätee paitsi puhuttuun keskusteluun, myös instituutioissa tuotettuihin teksteihin. Sosiaalisten ongelmien käsittely on yleensä annettu instituutioiden tehtäväksi, mikä osaltaan vakiinnuttaa ilmiön määrittelyä ongelmaksi (Jokinen 2012, 249).

Instituutioissa käytetyt ja tuotetut kategoriat ovat erityisen voimallisia ja erityisesti teksteinä niistä voi muodostua virallisia totuuksia, vaikka yhtäläillä niihin liittyy valintaa (Jokinen 2012, 228, 241, 250). Myös käytettävissä olevat työvälineet, kuten lomakkeet ja tietojärjestelmät vaikuttavat kategorioiden valintaan (Jokinen 2012, 242). Instituutioissa tuotettuja kategorioita tai dokumentteja ei siis tulisi nähdä faktoina, vaan yhdestä näkökulmasta tiettyyn tarkoitukseen tuotettuina ja rajallisina (Atkinson & Coffey 2004, 58). Instituutio ja sen sisäinen tulkintakulttuuri ohjaavat sen sisällä tehtäviä tulkintoja ja määrittelyjä, jotka kuitenkin voivat myös seurata asiakasta toisiin instituutioihin esimerkiksi asiakirjojen mukana (Jokinen ym. 1995, 21). Tässäkin tapauksessa vallan mukana tulee vastuu. Kategorioita erilaisissa instituutioissa ovat tutkineet muun muassa Åsa Mäkitalo (2002) ja Outi Välimaa (2011). Nuoria ja instituutioita ovat tutkineet esimerkiksi Elina Virokannas (2003) ja Sanna Aaltonen (2012). Vironkannas on tutkinut nuorten erilaisia strategioita suhteessa viranomaisiin ja Aaltonen on tutkinut nuorten toimijuutta ja institutionaalisia rajoja nuoren elämän siirtymäkohdissa, kuten huostaanotossa. Aaltonen kiinnittää huomiota siihen, että nuoruus on Suomessa kiinnittynyt instituutioihin, jotka sekä pitävät huolta että kontrolloivat. Jos jokin instituutio, esimerkiksi koulu, ei tässä onnistu, on olemassa seuraava, kuten erityisopetus, nuorisopsykiatria tai lastensuojelu, joka ottaa nuoren asiat hoitaakseen.

5 Tutkimusasetelma

Tutkimukseni kohde ovat vastentahtoiset huostaanotot, jossa kaksi vahvaa instituutiota, perhe ja lastensuojelu törmäävät. Perheen jäsenten itse kokeneen tiedot asettuvat vastakkain lastensuojelun asiantuntijatiedon kanssa. Perheen jokaisen yksilön näkemys on ehdottoman tärkeä, mutta tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut millaista kuvaa sosiaalityöntekijä luo lapsen edusta. Sosiaalityöntekijä paikantaa moraalista järjestystä lapsen edun näkökulmasta ja pyrin saamaan kiinni tästä lapsen edusta. Sosiaalityöntekijät tekevät tätä määrittelyä

suhteessa sekä lapsen nykytilanteeseen että tulevaan. Lapsen nykytilanteeseen kietoutuu erottamattomasti hänen menneisyytensä, sillä sieltä nousevat syyt ja taustat nykytilanteeseen. Sosiaalityöntekijän näkemys on, että lapsen tilanne ei ole hänen etunsa mukainen, vaan sen pitää muuttua ja ainoaksi keinoksi tähän muutokseen nähdään enää huostaanotto. Tätä perustellessaan ja lapsen nykytilannetta määritellessään sosiaalityöntekijä käyttää välineenä kategorioita ja nostaa esiin erityisesti poikkeavuutta. Tämän tutkimuksen keskeisin tehtävä on paikantaa näitä konstruktioita, sillä ne edustavat lapsen edun negaatiota ja lapsen etu on löydettävissä niiden vastaparina. Tämän lisäksi olen kiinnostunut sosiaalityöntekijän odotuksista suhteessa sijaishuoltoon, sillä ne edustavat lapsen edun tulevaisuutta ja täydentävät kuvaa sosiaalityöntekijän näkemyksestä lapsen edusta. Tässä luvussa esittelen millaisen tutkimusasetelman olen rakentanut valottamaan näitä näkökulmia lapsen etuun.

5.1 Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymykseni on ”Millaisen käsityksen lapsen edusta saa sosiaalityöntekijöiden kirjoittamista huostaanottohakemuksista?” Vastauksena pyrin saamaan esiin pienen välähdyksen siitä, mitä lapsen etu voi käytännössä olla. Lähden etsimään vastausta tutkimuskysymykseen kahdesta näkökulmasta, joihin otan avuksi kaksi tarkentavaa kysymystä. Ensinnäkin tarkastelen miten on perusteltu sitä, ettei lapsen nykyinen tilanne ole hänen etunsa mukainen. Tätä lähden avaamaan tarkastelemalla miten lasten ja vanhempien katsotaan rikkovan lapsen ja vanhemman kategorijäsenyyksiä. Etsin aineistosta siis vihjeitä poikkeavuudesta. Toiseksi pyrin löytämään vastausta tutkimuskysymykseen kysymällä aineistolta mitä sijaishuollolta odotetaan ja miten sen siis ajatellaan olevan lapsen edun mukaista. Etsin suoria perusteluja sille, mitä sosiaalityöntekijä ajattelee lapsen tarvitsevan ja sijaishuollon tarjoavan ja selvitän, millaisia sijaishuoltopaikkoja lapsille etsitään.

Tämä aineisto ei vastaa tyhjentävästi näihin tarkentaviin kysymyksiin, mutta niitä tarkastelemalla voi kuitenkin saada valoa alkuperäiseen kysymykseen siitä millaisia asioita sosiaalityöntekijät liittävät lapsen etuun. Näiden kysymysten avulla näkyy sekä lapsen edun negaatio että varsinainen suunta eli toisin sanoen mistä lapsi halutaan huostaanoton avulla saada pois ja mitä kohti hänen halutaan menevän.

5.2 Aineisto

Aineistonani on yhdessä Suomen kunnassa vuosina 2009, 2010 ja 2011 tehtyjä 12-, 13- ja 14-vuotiaiden lasten huostaanottohakemuksia. Sain kaikkien noina vuosina huostaan otettujen 13-, 14- ja 15-vuotiaiden huostaanottohakemukset. Teknisesti aineiston haku kuitenkin perustui huostaanoton päätöspäivään ja sen vuoksi mukana oli myös hakemuksia, jotka oli kirjoitettu jo vuoden 2008 puolella tai lapsi oli ollut hakemushetkellä vielä 12-vuotias. Tämä johtuu siitä, että huostaanoton hakemuksen jättämisestä hallinto-oikeudelle voi kestää useita kuukausia ja yli puolikin vuotta, kunnes varsinainen päätös huostaanotosta astuu voimaan. Tästä syystä aineistossa ei ollut myöskään mukana lapsia, jotka olisivat huostaanottohakemusta kirjoitettaessa olleet 15-vuotiaita. Jätin kaikki vuoden 2008 hakemukset pois aineistosta, koska uusin lastensuojelulaki (LSL 2007/417) astui voimaan samana vuonna. Uusi lastensuojelulaki toi muutoksia huostaanottoprosessiin ja halusin, että aineistoni kirjoittamisen hetkellä käytännöt olisivat jo ehtineet vakiintua.

Aineiston keruu

Aineiston keräämistä varten hain tutkimusluvan kyseiseltä kunnalta. Sain tutkijatunnukset kunnan lastensuojelun asiakastietojärjestelmään ja listan aineistooni sopivien lasten nimistä ja henkilötunnuksista. Jos aineistossa olisi ollut minulle tuttuja henkilöitä, minun olisi ollut mahdollista karsia heidät pois tässä vaiheessa, mutta aineiston joukossa ei ollut minulle entuudestaan yhtäkään tuttua. Keräsin siis aineiston itse suoraan asiakastietojärjestelmästä. Kopioin huostaanottohakemukset tekstitiedostoon ja poistin siitä kaikki tunnistetiedot, eli kaikki nimet, henkilötunnukset, osoitteet ja paikannimet, ennen kuin tallensin tiedoston. Merkitsin aineistoihin ylös lapsen iän hakemuksen tekohetkellä, mutta en syntymäaikaa ja hakemuksen tekohetken kuukauden tarkkuudella. Tunnistetiedoilla varustettuja asiakasdokumentteja en siis missään vaiheessa tallentanut asiakastietojärjestelmän ulkopuolelle. Tallensin aineiston muistitikulle, enkä ole niitä tallentanut tutkimuksen missään vaiheessa mihinkään muualle. Tämän lisäksi aineistosta on kaksi tulostettua versiota. Olen huolehtinut koko tutkimusprosessin ajan, että kukaan muu kuin minä ei ole päässyt käsiksi aineistoon. Sekä muistitikku että tulostettu aineisto on tuhottu tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Koska poistin tunnistetiedot aineistosta heti aluksi, on minun itsenikään enää mahdotonta identifioida aineistoa. Näin aineistoni lasten nimet vain keruuvaiheessa, joten en muista lasten henkilöllisyyksiä enää.

Aineiston rajaus

Rajasin aineistoni pieneen ikäryhmään, koska jos aineistossani olisi dokumentteja kaikenikäisistä lapsista, saattaisi kuva muutenkin tapauskohtaisesta lapsen edusta pirstaloitua vielä lisää iän tuomien erojen vuoksi. Tein näin siitäkin huolimatta, että Harvey Sacks on kritisoinut tutkijoiden tapaa käyttää vakiintuneita kategorioita kuten ikä ja sukupuoli, ihmisten käyttäytymistä jäsentävinä tai selittävinä tekijöinä (Ruusuvuori 2009, 393). Olen samaa mieltä siitä, että ikä on keinotekoinen kategoria määrittämään ihmistä, jos puhutaan aikuisista. Lasten kohdalla olen tästä valmis hiukan joustamaan tämän tutkimuksen viitekehyksessä, koska lasten tarpeet ja siten myös etu ovat ikätason mukaisesti erilaisia. Elämäntieteessä on todettu, että on löydettävissä niin paljon kehityksen lainmukaisuuksia, että voidaan tehdä yleistyksiä siitä, mitä ihmisen kehityksessä kussakin ikäkaudessa tapahtuu. Näiden perusteella voidaan puhua lapsista, nuorista, aikuisista ja vanhuksista. Yleistyksset eivät kuitenkaan tarkoita, että kaikkien elämä kulkisi tai sen tulisi kulkea samoja kehityslinjoja myöten. Ne ovat vain tieteellinen tapa kategorisoida ja siten ymmärtää ihmistä. Yleisten lainalaisuuksien löytyminen ei poista sitä, että jokainen on ainutlaatuinen. (Dunderfelt 1998, 17-18.) Ihmisen kehitysvaiheet eivät ole toisistaan erillisiä, vaan lapsuudessa tapahtunut kehitys vaikuttaa nuoruuteen ja nuoruus aikuisuuteen. Ihmisen elämä on jatkumo ja sen vuoksi psykologiassa puhutaan elämäntieteestä. Nuori eroaa lapsesta opittujen taitojensa perusteella ja aikuinen nuoresta kypsytyden ja elämäntieteen perusteella. (Rantanen 2004, 46.)

Kuten jo aikaisemmin mainitsin, aineiston lopullinen rajautuminen 12–14 -vuotiaisiin kävi osaksi vahingossa. Huomasin kuitenkin, että se olikin parempi kuin alkuperäinen rajaukseni, sillä he ovat oppivelvollisia (Perusopetuslaki 1998/628, 25 §), he saavat jo käyttää omaa puhevaltaa huostaanotossa (LSL 2007/417, 21 §), mutta eivät kuitenkaan ole rikosoikeudellisesti vastuussa (Rikoslaki 1889/39, 3. luku, 4.1 §). Puhevallan käyttö on olennaista sillä aineistossani on kyse huostaanottohakemuksista hallinto-oikeudelle, eli joku asianosaisista vastustaa huostaanottoa. Koska kaikki aineistoni lapset saavat käyttää omaa puhevaltaa, voi kyse olla myös lapsen omasta vastustuksesta (LSL 2007/417, 43.2 §). Rikosoikeudellisen vastuun rajautuminen pois oli hyvä, sillä aineistoni lasten mahdolliseen rikolliseen käyttäytymiseen on pyritty puuttumaan lastensuojelun keinoin, eikä rikosoikeudellisesta näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa puhun lapsista, vaikka aineistoni lapset ovatkin kaikki varhaisnuoria. Tein tämän valinnan, koska aineistossani lapsista puhutaan järjestelmällisesti lapsina. Luulen, että sosiaalityöntekijät eivät ole pohtineet tätä asiaa sen tarkemmin, vaan heidän valintaansa on ohjannut huostaanottohakemuslomake, jonka otsikoissa puhutaan lapsesta (ks. liite). Joidenkin yksittäisten hakemusten yksittäisissä kohdissa lapseen saatetaan viitata myös nuorena. Kategoria-analyysin näkökulmasta on kuitenkin olennaista olla tietoinen siitä, millaista lapsen kategoriaa aineistossa käsitellään. Pidin analyysia tehdessäni mielessäni, että tässä aineistossa kyse on varhaisnuorista.

Aineiston lasten tilanne

Tutkimukseni aineistossa on yhteensä 16 huostaanottohakemusta, joista yhdeksän koskee poikia ja seitsemän tyttöjä. Lapsista viisi on 12-vuotiaita, neljä 13-vuotiaita ja seitsemän on 14-vuotiaita. Aineiston lapsista lähes kaikki odottivat huostaanottopäätöstä kiireellisesti sijoitettuna. Kaksi lapsista oli hakemuksen käsittelyajan kotona ja kaksi oli sijoitettuna avohuollon tukitoimena. Aineistossa silmiinpistävää on, että lähes kaikki lapset asuivat vain äidin kanssa. Yhden lapsen vanhemmat asuivat yhdessä ja yksi lapsi asui isänsä luona. Kuuden lapsen äidillä oli yksinhuoltajuus. Näistä kahden lapsen isät olivat kuolleet ja kahden isän olinpaikat eivät olleet tiedossa. Kaikilla muilla vanhemmilla oli yhteishuolto.

Huostaanoton vastustus aineistossa

Niissä kahdessa tapauksessa, joissa äiti oli yksinhuoltaja ja isä oli tiedossa, oli toisessa isää kuultu ja toisessa ei. Lasta oli kuultu aina ja samoin vanhempia, jos he olivat huoltajia. Tässä aineistossa ei ollut yksinhuoltajaisia, joten äitiä oli siis kuultu aina. Vain kuultujen asianosaisten mielipiteet lasketaan huostaanottoa valmistellessa vastustamiseksi tai ei-vastustamiseksi. Lapsi itse vastusti lähes aina. Aineistossa ainoat tapaukset, jolloin lapsi itse ei vastustanut, ei huostaanottoa vastustanut myöskään hänen kanssaan asuva äiti, vaan muualla asuva isä. Näitä tapauksia on aineistossa kolme. Lapsi vastusti huostaanottoa yksin neljässä tapauksessa. Kahdessa tapauksessa lapsi vastusti huostaanottoa yhdessä muualla asuvan vanhemman kanssa. Kolmessa tapauksessa huostaanottoa vastustivat lapsi ja molemmat vanhemmat, ja yhdessä tapauksessa lapsi, äiti ja äidin entinen miesystävä, jota myös oli

kuultu. Lapsen kanssa asuva vanhempi vastusti huostaanottoa seitsemässä tapauksessa ja yhdeksässä tapauksessa ei vastustanut.

Aineiston sijaishuoltosuunnitelmat

Aineiston kuudestatoista lapsesta kuudella oli jo tiedossa sijaishuoltoipaikka. Heistä kolmea oltiin sijoittamassa sijaisperheeseen, kahta läheisverkostoon ja yhtä laitokseen. Toisen läheisverkostoon sijoitettavan lapsen kohdalla aiottiin vielä jatkaa läheisverkostosijoituksen sopivuuden selvittämistä, mutta hän oli jo avohuollon sijoituksella sijoitettuna kyseisen läheisen luokse. Kahden sijaisperheeseen sijoitettavan osalta selvitettiin vielä myös vaihtoehtoja läheisverkostosta. Kaikkien lasten kohdalla oli arvioitu läheisverkoston mahdollisuuksia toimia sijoituspaikkana. Kuuden lapsen kohdalla jotakin läheistä oli ehdotettu ja arvioinnin jälkeen oli todettu, ettei sijoitusta läheisverkostoon voida tehdä. Läheisverkostoselvitys oli kesken neljän lapsen kohdalla. Yhdelle, jonka osalta läheisverkostosijoitusta selvitettiin, etsittiin samalla paikkaa lastenkodista tai ammatillisesta perhekodista. Viiden lapsen osalta sijaishuoltoipaikka ei ollut vielä varma, mutta heistä neljälle etsittiin paikkaa joko pienestä lastenkodista tai ammatillisesta perhekodista. Yhdelle lapselle etsittiin laitosmuotoista sijoitusta. Yhdenkään lapsen kohdalla ei kerrottu, että hänelle oltaisiin etsimässä sijaisperhettä.

Viiden lapsen kohdalla ei ollut mitään mainintaa siitä, etsitäänkö sijaishuoltopaikaksi laitosmuotoista sijoitusta vai sijaisperhettä. Heistä kahden kohdalla ei ole minkäänlaista arviota siitä millainen sijaishuoltoapaikan tulisi olla. Lapsille oli kuitenkin jo tehty hakemus sijaishuoltoapaikasta asiakasohjausyksikköön, joka koordinoi lasten sijaishuoltoapaikkojen valintaa. Näihin hakemuksiin siis oli varmastikin tehty arviota tilanteesta, mutta sitä ei vain oltu kirjattu huostaanottihakemuksiin. Molemmat näistä lapsista olivat kiireellisesti sijoitettuna, joten huostaanottihakemusten lähettämisellä on ollut takaraja, joka on voinut vaikuttaa asiaan. Huostaanottihakemuksia voidaan tarvittaessa täydentää vielä myöhemmin. Arviot on siis varmastikin täydennetty hakemuksiin jälkikäteen, enkä usko kyseen olevan siitä, etteikö arviota olisi tehty ollenkaan, vaikka aineistoni ei tätä tietoa kerro.

5.3 Huostaanottohakemus tutkimusaineistona

Aineistoni koostuu huostaanottohakemuksista, jotka ovat lastensuojelun viranomaisdokumentteja. Kokonainen huostaanottohakemus sisältää sosiaalityöntekijän perustelutekstin lisäksi lapsen asiakassuunnitelman, selvityksen lapselle ja perheelle annetuista tai tarjotuista avohuollon tukitoimista, selvityksen lapsen läheisverkoston kartoittamisesta, selvityksen aiotusta sijaishuoltopaikasta, suunnitelman lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpidon toteuttamisesta, suunnitelman tai selvityksen lapsen terveydentilan tutkimisesta, selvityksen mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisista, tarvittaessa asiantuntijoiden lausunnot ja muut mahdolliset päätöksentekoon vaikuttavat selvitykset ja asiakirjat (LSL 2007/417, 44 §). Käytän tässä tutkimuksessa aineistona vain huostaanottohakemuksen varsinaista perusteluosaa, jonka lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on laatinut (ks. liite). En siis ole saanut haltuuni lapsen asiakassuunnitelmaa, asiantuntijalausuntoja tai muitakaan liitteitä.

Huostaanottohakemuksen laatiminen ja siihen liitettävien asiakirjojen hankkiminen on lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja hänen työparinsa tehtävä ja se vaatii taustatyötä. (LSL 2007/417, 41.1 §.) Sosiaalityöntekijä aloittaa huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen valmistelun, kun hän arvioi, että nämä toimenpiteet ovat lapsen edun mukaisia. Samalla sosiaalityöntekijä huolehtii, että lapsi on turvassa ja pyrkii edelleen työskentelemään myös sen eteen, että huostaanotto olisi tarpeeton. Sosiaalityöntekijä pyytää asiantuntijalausuntoja lapsen kanssa työskennelleiltä ammattilaisilta, kuten opettajalta, lastentarhan opettajalta, lääkäriltä, terapeutilta, edellisten sijaishuoltopaikkojen edustajilta tai keneltä tahansa asiantuntijalta, jolla voidaan ajatella olevan lapsen tilanteeseen liittyvää tietoa. Sosiaalityöntekijällä on oikeus saada salassa pidettäviä tietoja huostaanoton valmistelua varten (LSL 2007/417, 41.2 §). Sosiaalityöntekijä järjestää kuulemiset selvittääkseen asianosaisten eli yli 12-vuotiaan lapsen, vanhempien, huoltajien ja muiden, joiden huollossa ja kasvatuksessa lapsi on tai on välittömästi ennen asian valmistelua ollut mielipiteen. Myös alle 12-vuotiaan lapsen mielipide selvitetään ikätasolle soveltuvalla tavalla. (LSL 2007/417, 20 § ja 42 §.) Kuulemisissa asianosaiset saavat tutustua asiantuntijalausuntoihin ja muihin lastensuojelun asiakirjoihin (Hallintolaki 2003/434, 36 §). Sosiaalityöntekijän kirjoittama perusteluteksti perustuu kaikkeen käytettävissä olevaan tietoon ja sosiaalityöntekijän sen perusteella tekemään arvioon lapsen edusta. Olennaista on, että huostaanotosta tehdään hakemus hallinto-oikeudelle, koska joku asianosaisista vastustaa

huostaanottoa. Sosiaalityöntekijän tulee tuoda hakemuksessa esiin eri näkökulmat ja perustella oma näkökulmansa. Asianosaiset voivat halutessaan tehdä hallinto-oikeudelle oman vastineensa ja myös hakea asian suullista käsittelyä (Hallintolaki 2003/434, 40 §).

Huostaanottihakemuksen valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ja sen allekirjoittaa johtava sosiaalityöntekijä (LSL 2007/417, 43 §). Keräsin aineistoni yhdestä kunnasta, jossa on useita sosiaalityöntekijöitä ja kolme johtavaa sosiaalityöntekijää. Aineistoni tekstit ovat siis eri ihmisten kirjoittamia, mutta en erittele tekstejä kirjoittajien mukaan. Kirjoittajia yhdistää sosiaalityöntekijän ammatti, mutta eroja voi olla koulutuksessa, työkokemuksessa, työuran pituudessa, iässä, sukupuolella ja oikeastaan kaikessa muussa paitsi ammatissa. Kaikki nämä erot varmasti vaikuttavat teksteihin, mutta minua kiinnostaa nimenomaan miten nämä ihmiset kirjoittavat lapsen edusta sosiaalityöntekijöinä. Sosiaalityöntekijät ovat aina erilaisia ja heillä on erilaiset lähtökohdat, mutta heitä ohjaa sama laki ja heidän ajatellaan jakavan yhteinen ammatillisuus ja asiantuntijuus. Lisäksi huostaanottihakemukset tuotetaan yhdessä aina johtavan sosiaalityöntekijän kanssa, joten voi olettaa, että yhteinen johtava sosiaalityöntekijä tasoittaa tiimin eri sosiaalityöntekijöiden välisiä eroja. Tutkimukseni näkökulmasta huostaanottihakemuksen perustelutekstit on kirjoittanut sosiaalityöntekijöiden ammattikunta, eivät yksittäiset ja erilaiset sosiaalityöntekijät. Huostaanottihakemukseen liitetään aina myös muiden asiantuntijoiden lausuntoja, mutta tässä tutkimuksessa tarkastelen vain sosiaalityöntekijöiden kirjoittamia tekstejä.

Lapsen etu on laaja käsite ja se läpäisee lapsen koko elämän sekä ajallisesti että kaikkine lapsen elämään kuuluvine tekijöineen ja piirteineen. Sosiaalityöntekijä ei voi tietenkään tuntea kaikkia lapsen elämään liittyviä tekijöitä, vaikka hänen tehtävänsä onkin tuntea lapsen tilanne mahdollisimman hyvin. Huostaanottihakemuksen perustelutekstissä sosiaalityöntekijän tulee perustella, miksi huostaanotto olisi lapsen edun mukainen ja siksi tekstissä tulee välttämättä käsitellä lapsen tilannetta kattavasti. Kuitenkin sosiaalityöntekijä on se, joka päättää, mikä tilanteessa on olennaista. Hän siis tietää lapsen tilanteesta vain osan ja senkin omasta näkökulmastaan, tästä tiedosta hän päättää mikä on olennaista ja sen hän kirjoittaa perustelutekstiin. Perustelutekstissä saatetaan viitata myös muiden puheeseen, varsinkin asianosaisten sanomiin asioihin. Tulkitsen kuitenkin myös näitä osana sosiaalityöntekijän tekstiä, sillä sosiaalityöntekijä on valinnut, mitkä asianosaisten

näkemykset otetaan osaksi tekstiä. Tästä tekstistä ei siis ole luettavissa lapsen tilanne sellaisena, kuin se hänen todellisuudessaan on, vaan tekstistä voi lukea ainoastaan sosiaalityöntekijän näkemyksen asiasta (Virta 1994, 68).

Huostaanottohakemuksessa kirjoitetaan lapsesta ja hänen elämästään. Usein huostaanottohakemus onkin kuin lapsen elämäkerta, jossa kuvataan tapahtumia tietyltä aikaväliltä. Tällainen ajallinen ulottuvuus kuitenkin helposti hukkuu tekstistä, koska lukija lukee tekstin kerralla ja hänelle voi syntyä sellainen kuva, että kaikki tekstissä mainittu tapahtuu lukuhetkellä. Lukija on aivan erilaisessa asemassa kuin tapahtumat itse kokenut henkilö, jolla on muistiin perustuva aikaperspektiivi tapahtumien arvioimiseen. Voi olla, ettei kyseinen henkilö edes muista tapahtumaa tai pidä sitä olennaisena, mutta tekstin lukijalla asia on tuoreessa muistissa. Esimerkiksi vanhemmalla on voinut olla päihdeongelma viisi vuotta sitten, eikä se ole perheen nykyhetkeen vaikuttava asia. Kuitenkin lastensuojelun dokumenteissa asia pysyy elossa ja vaikuttaa päätöksentekoon. Kirjoittajan täytyy erikseen painottaa, jos asia on vanhentunut ja perustella, miksi asia vielä mainitaan, mutta myös tekstin lukijalla on silti vastuu huomata mitkä asiat ovat menneitä ja mitkä edelleen tapahtuvia.

Huostaanottohakemuksen varsinainen yleisö on hallinto-oikeus, eikä sitä ole kirjoitettu tutkimuskäyttöön. Hakemuksen perustelutekstin ei ole tarkoituskaan olla neutraalia, vaan sosiaalityöntekijä pyrkii tekstillä perustelemaan miksi lapsi tulisi ottaa huostaan ja sijoittaa sijaishuoltoon. Tekstin tarkoitus on saada vakuutettua hallinto-oikeus sosiaalityöntekijän kannalle ja se on siis vallan käyttöä. Huomion arvoista on kuitenkin se, että lukija tekee teksteistä tulkintaa aina omista lähtökohdistaan (Taylor 2008, 36). Hallinto-oikeudessa tuodaan asianomaisen maallikkonäkökulman ja sosiaalityöntekijän lastensuojelun asiantuntijuuden näkökulman rinnalle juridinen näkökulma. Olennaista on myös se, että kaikki aineistonani ovat huostaanotot ovat vastentahtoisia. Joku asianomainen on siis eri mieltä huostaanotosta kuin sosiaalityöntekijä. Hallinto-oikeus ottaa huostaanottopäätöstä tehdessään huomioon kaikki eri perustelut, jotka sille on toimitettu. Oma kokemukseni kuitenkin on, että sosiaalityöntekijät pohtivat tekstiä kirjoittaessaan myös sitä, miltä lapselta ja vanhemmista tuntuu lukea kyseistä tekstiä ja mitä se voi tarkoittaa heidän tulevaisuutensa kannalta.

Aino Kääriäinen (2003) on väitöskirjassaan tutkinut lastensuojelun dokumentoinnin merkitystä lastensuojelun tiedonmuodostuksessa ja ammattikäytännöissä. Hänellä oli tutkimuksensa aineistona 20 huostaan otetun lapsen huostaanottopäätökset ja asiakaskertomukset. Saira Huuskonen (2014) puolestaan on tutkinut informaatiotutkimuksen väitöskirjassaan sitä, miten sosiaalityöntekijät tätä dokumentointia tekevät ja miten he käyttävät asiakastietoja asiakastietojärjestelmässä. Tarja Vierula tutkii parhaillaan asiakkaiden suhdetta lastensuojelun asiakasdokumentteihin. Häneltä on julkaistu artikkeli koskien vanhempien näkökulmaa dokumentteihin (Vierula 2012). Johannan Hiitola (2011) on tutkinut millaisia merkityksiä vanhempien tekemälle väkivallalle on löydettävissä hallinto-oikeuksien huostaanottoasiakirjoista.

5.4 Analyysimetodit

Tutkimuksen metodina käytän kategoria-analyysia. Kuten tutkimuskysymystä käsittelevässä alaluvussa kerroin, lähdin etsimään vastausta tutkimuskysymykseen kahden tarkentavan kysymyksen avulla. Ensin kiinnitin huomioni siihen, miten sosiaalityöntekijä perustelee lapsen nykyisen tilanteen olevan hänen etunsa vastainen. Lapsen edun määrittely on moraalista ja kertoo yhteiskunnassamme vallitsevasta sosiaalisesta järjestyksestä. Yritin siis löytää aineistosta merkkejä tämän sosiaalisen järjestyksen rikkoutumisesta eli kategoria-analyysin mukaisesti etsin selontekoja kategoriajäsenyyksien poikkeavuuksista. Näitä löytyi vain koskien lasta ja vanhempia. Kävin ensin läpi jokaisen aineistoni tapauksen yksitellen ja kokosin jokaisesta omaan erilliseen tiedostoonsa jaottelun siitä, millaisia poikkeavuuksia tästä tapauksesta oli löydettävissä. Näiden poikkeavuuksien analysointi oli monivaiheinen prosessi.

Ensin tarkastelin poikkeavuuksista tekemiäni koonteja suhteessa toisiinsa. Yhdistin eri tapauksista löytämäni poikkeavuudet muista tapauksista löytyviin vastaaviin. Näin oli mahdollista löytää millaisten poikkeavuuksien sosiaalityöntekijät määrittelevät rikkovan lapsen etua. Tämä oli analyysin työläin vaihe ja vie tulosten esittelyluvustakin suurimman tilan.

Toiseksi jaoin aineiston aluksi tekemiäni koontien perusteella kahteen ryhmään ongelmatarinoiksi ja selvityksiksi. Ongelmatarinoilla en viittaa narratiiviseen menetelmään, vaan siihen kuinka kategoriat ja poikkeavuudet voivat selontekojen kautta järjestyä

hierarkkisesti suhteessa toisiinsa syiksi ja seurauksiksi. Näin niistä muodostuu juonellisia tarinoita. (Juhila 2012a, 159.) Aineiston huostaanottohakemuksista osa oli määriteltävissä ongelmatarinoiksi ja loput nimesin selvityksiksi. Selvityksissä selostettiin asioiden nykytilaa ottamatta kantaa niiden syihin. Ongelmatarinoista katsoin millaisia hierarkioita poikkeavuuksien väliltä oli löydettävissä ja olisiko jokin poikkeavuus mahdollista määritellä muiden poikkeavuuksien taustasyiksi. Kun olin tehnyt tämän jokaisen tapauksen kohdalla, vertailin saamiani tuloksia keskenään. Halusin selvittää onko mahdollista löytää hallitsevia poikkeavuuksia, joiden voi ajatella olevan erityisen haitallisia lapsen edun kannalta.

Toinen tutkimuskysymystäni tarkentava kysymys käsittelee sosiaalityöntekijöiden sijaishuollolle asettamia odotuksia. Vastausta etsiessäni en enää tässä vaiheessa soveltanut kategoria-analyysia, vaan vapaata luentaa. Etsin aineistosta kaikki suorat viittaukset siihen, mitä lapsen ajatellaan tarvitsevan, mitä sijaishuollon odotetaan hänelle tarjoavan ja millaista sijaishuoltoapaikkaa hänelle etsitään. Etsin nämä ensin kustakin aineistosta erikseen ja sen jälkeen yhdistelin eri aineistojen tulokset kunkin kysymyksen alle. Otin ylös myös perustelut sille, miksi jokin sijaishuoltoapaikka ei ollut lapselle mahdollinen. Tässä aineistossa nämä kaikki kohdat liittyivät lapsen sijoittamiseen läheisverkostoon. Tämä tulokulma toi myös esiin sitä, mitä lapsen sijaishuollolta odotetaan. Näitä sijaishuollon odotuksia tarkastelemalla pyrin löytämään vastauksen siihen millaisten olosuhteiden ajatellaan toteuttavan lapsen etua.

5.5 Tutkimuksen etiikka

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) on julkaissut Ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset periaatteet. Julkaisussa tutkimuksen eettiset periaatteet jaetaan kolmeen osa-alueeseen, jotka ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen ja yksityisyys ja tietosuojat. Olen pyrkinyt toteuttamaan näitä kaikkia koko tutkimusprosessin ajan. Olen saanut aineiston suoraan kyseessä olevalta kunnalta saatuni heiltä tutkimusluvan. Aineiston keruuta kuvaavassa alaluvussa olen kertonut, kuinka aineistoa käsitellessäni olen pyrkinyt turvaamaan aineistossa olevien lasten ja heidän läheistensä tunnistamattomuutta ja sen, ettei hallussani ole aineisto ole ollut kenenkään muun saatavilla. Olennaisinta on ollut se, että poistin aineistosta kaikki tunnistetiedot samalla, kun keräsin aineiston. Aineistosta ei ole missään vaiheessa ollut kunnan oman asiakastietojärjestelmän ulkopuolelle tallennettua versiota, jossa tunnistetiedot olisivat mukana. Tutkimukseni kohde on sosiaalityöntekijöiden teksti, eivätkä niinkään

asiakastapaukset, mutta en erittele myöskään sosiaalityöntekijöitä tunnistettavasti, vaan käsittelen heitä ammattikuntansa edustajina. Poistin aineistosta myös sosiaalityöntekijöiden tunnistetiedot samalla, kun keräsin aineiston.

Tunnistamattomuuden varmistaminen on olennaista läpi koko tutkimusprosessin, myös tässä tutkimusraportissa. Analyysikappaleeseen olen lisännyt useita suoria lainauksia huostaanottohakemuksista. Niistäkin on poistettu kaikki tunnistetiedot, mutta olin silti huolissani tunnistettavuudesta. Tämän vuoksi en koodannut aineisto-otteita, jotta niitä toisiinsa yhdistämällä ei olisi mahdollista saada kootuksi liian suurta osaa kyseisestä huostaanottohakemuksesta, joka jälleen saattaisi olla yhdistettävissä asianosaisiin. Samasta syystä en ole käyttänyt analyysin esittelyssä sellaisia aineisto-otteita, jotka olivat jotenkin erityisen ainutlaatuisia ja siten mahdollisesti tunnistettavia myös ilman ihmisten tai paikkojen nimiä. Näillä toimilla olen pyrkinyt varmistamaan sen, ettei tutkimuksestani olisi vahinkoa kenellekään.

6 Lapsen edun rakentuminen

Tässä luvussa esittelen analyysin tuloksia. Analyysi on jaettu kahteen osaan, joista ensimmäisessä pyrin erittelemään sitä millaiset poikkeavuudet rikkovat lapsen etua. Ensimmäisessä kahdessa alaluvussa, jotka ovat myös analyysini pääluvut, esittelen aineistosta löytyvien poikkeavuuksien rakentumista. Erittelen ensin lapsiin liittyviä poikkeavuuksia ja sitten heidän vanhempiinsa liittyviä. Kolmannessa alaluvussa esittelen millaiseen hierarkiaan nämä poikkeavuudet asettuvat ja onko niiden avulla mahdollista löytää joitain lapsen edun kannalta erityisen haitallisia poikkeavuuksia. Analyysin toisessa kokonaisuudessa tarkastelen miten huostaanoton ja sijaishuollon ajatellaan toteuttavan lapsen etua. Analyysini ensimmäinen osa siis käsittelee sitä, mistä lapsen edun näkökulmasta on päästävä pois ja toinen sitä, mitä kohti halutaan mennä, jotta lapsen etu toteutuisi.

Aineisto-otteet on lisätty tekstiin kursiivilla ja erotettu muusta tekstistä sisennyksellä. Kaikista aineisto-otteista on poistettu tunnistetiedot kuten kaikki ihmisten ja paikkojen nimet. Aineisto-otteissa lapsen nimi on korvattu viittaamalla lapseen ja vanhemmista puhutaan äiteinä ja isinä. Tämä on tehty tunnistettavuuden estämiseksi. Koko aineistoa on kuitenkin

käytetty kattavasti aineisto-otteissa. Jos aineisto-otteeseen on ollut syytä lisätä tarkennuksia, ne on merkitty hakasuluin. Jos otteen keskeltä on jätetty osa pois, on se merkitty kolmella yhdysmerkillä (---).

6.1 Lapsen määrittäminen poikkeavaksi

Lapsuus on kulttuurisesti määrittävä kategoria, johon liittyy paljon oletuksia, oikeuksia ja velvollisuuksia. Esittelen tässä luvussa miten tämän tutkimuksen aineistossa on rakennettu poikkeavaa lapsuutta. Kolme ensimmäistä alalukua käsittelevät lapsen poikkeavuuden rakentumista suhteessa hänelle aineistossa rakennettuihin kategoriajäsenyyksiin ja niihin liittyviin odotuksiin. Lapsen katsotaan kuuluvan lasten kategoriaan, varhaisnuorten ikäkategoriaan ja koululaisten kategoriaan. Loput alaluvut käsittelevät lapsen toiminnan perusteella rakentuvaa poikkeavuutta. Lapsen poikkeava toiminta on se tapa, jolla hän itse rikkoo ensin mainittuja kategoriajäsenyyksiään. Kategoriajäsenyyksiä tarkastelemalla tuon siis esiin mitä poikkeava toiminta on ja lopuissa luvuissa jäsenän miten kyseinen toiminta määrittyy poikkeavaksi.

Taulukko 1 Lapsen poikkeavuuden ilmeneminen

Poikkeavuuden ilmeneminen	Lukumäärä
Lapsen kategoriasta poikkeaminen	15
Koululaisen kategoriasta poikkeaminen	15
Aggressiivisuus	9
Päihteiden käyttö	7
Ikäkategoriasta poikkeaminen	4
Psyykkinen oireilu	4
Rikollinen toiminta	4

Lapsen kategoriajäsenyydestä poikkeaminen

Lapsuuden kategoria muodostaa kategoriaparin aikuisuuden kategorian kanssa ja saa siis merkityksiä suhteessa aikuisuuteen. Lapsi ei ole vielä aikuinen eli täysikasvuinen eikä täysivaltainen ja siksi hän tarvitsee aikuisen kantamaan vastuuta hänen asioistaan, kuten alla olevassa aineisto-otteessa tuodaan esiin. Esimerkissä lapsen kategoriaominaisuudeksi määrittyy tuen tarvitseminen ja aikuinen määritellään lapsen tarvitseman suojan antajaksi.

Lapsi on nyt 12-vuotias ja tarvitsee vielä paljon tukea ja vankkaa aikuisen suojaa.

Vain yhdessä aineiston tapauksessa huostaanoton perusteluihin ei liity lapsen roolit lapsena. Tässä tapauksessa huostaanottoa ei perustella millään lapsen liittyvällä poikkeavuudella, vaan kyse on äidin mielenterveysongelmista, isän terveydentilasta ja isän väkivaltaisuudesta. Kaikissa muissa aineistona olevissa huostaanottohakemuksissa (n=15) käsitellään myös lapselta odotettavaa käytöstä. Yhdessä hakemuksessa mainitaan, ettei lapsen oma käytös ole aiheuttanut huolta. Hakemuksessa kuvataan miten lapsen käytös on ollut sellaista, ettei siitä ole huolestuttu ja samalla määritellään lapsen kategoriaan kuuluvia odotuksia.

Lapsen omassa käyttäytymisessä ei ole koko lastensuojelun asiakkuuden aikana ollut mitään moitittavaa: hän on tunnollinen koululainen, tulee aina paikalle pyydettyä ja osallistuu reippaasti neuvotteluissa keskusteluun.

Lapsen kategoria liitetään yllä olevassa aineisto-otteessa koululaisen kategoriaan ja hyvää lapsen käytöstä edustaa nimenomaan tunnollisuus koululaisena. Lisäksi lapsen kategoriaryhmälle ominaista hyvää käytöstä on tottelevaisuus ja reippaus. Poikkeava lapsuus muodostuu, kun lapsi ei asetukaan häneltä odotettuun rooliin aikuisen vastuun alle. Tällöin lasta kutsutaan rajattomaksi ja omaehtoiseksi.

Lapsi on erittäin omaehtoinen poika, joka tällä hetkellä päättää pitkälle itse tulemisistaan ja menemisistään.

Lapsen poikkeavuutta tuotetaan kuvaamalla lapsen kategorian kanssa ristiriidassa olevaa toimintaa. Ymmärrämme, että lapsi käyttäytyy oletetun vastaisesti esimerkiksi olemalla yötä pois kotoa ilman lupaa tai uhmaamalla auktoriteetteja.

Lapsen on vaikea totella aikuista auktoriteettia. Hän puhuu uhmakkaasti kenelle tahansa, joka on eri mieltä hänen kanssaan. Koulussa hän on haistatellut, heittänyt tuolilla ja sohinut harjalla opettajaa. Hän on haukkunut välituntivalvojaa ja kiireellistä sijoitusta tehtäessä hän huusi poliisille: "Mitä kylläät?"

Aineistosta erottaa, että kyse on varhaisnuorista, eikä pikkulapsista. Aineiston lapset eivät ole täysin aikuisen vallan alla, vaan odotuksena on arkisista asioista päättämiseen osallistuminen.

Syksystä lähtien lapsen ja äidin keskinäiset välit ja heidän valmiutensa sopia yhdessä päätettävistä asioista ovat alkaneet huonontua, mikä on johtanut ensin kotiintuloaikojen laiminlyömiseen ja sitten useita päiviä ja viikkoja kestäneisiin karkailuihin, joiden aikana kumpikaan vanhempi ei ole tiennyt lapsen olinpaikkaa.

Tässä esimerkissä sekä lapsen että vanhemman kategoriaan kuuluva odotus on, että he osallistuvat yhdessä päätöksentekoon. Lapsen kuvataan reagoineen tämän odotuksen rikkoutumiseen toimimalla kategoriaansa kuuluvien odotusten vastaisesti eli olemalla tottelematon ja vanhempiensa hallinnan ulottumattomissa. Lapsen käytös määrittyy nimenomaan reagoitina ja lapsen käytös voidaan nähdä vahvana viestinä tai merkinä. Se voi estää tukitoimet ja siten aiheuttaa huostaanoton tarpeen.

Lapsi on jatkuvalla karkailulla ja omaehtoisella käytöksellä osoittanut, että avohuollon tukitoimet eivät ole mahdollisia.

Lapsi määrittellään aktiiviseksi toimijaksi toteamalla, että lapsi ”on osoittanut”. Näin esimerkiksi voidaan lukea, että lapsen ajatellaan olevan vastuussa tilanteesta.

Lapsen ikäkategoriaan perustuva poikkeavuus

Aineiston tapauksista neljässä määrittellään lapsen käytös tai hänen saamansa hoiva hänen ikäkategoriaansa sopimattomina. Yhdessä aineiston tapauksessa poikkeavuus tuotetaan vertaamalla lapsen käytöstä pienemmän lapsen käytökseen. Asettamalla lapsi ”hyvin pienen tytön” -kategoriaan osoitetaan, ettei hän käyttäydy kuin oman ikäisensä tytön kuuluu. Näin käytös määrittyy poikkeavaksi suhteessa lapsen ikään. Äidin käytös määrittyy poikkeavaksi, koska hän käyttäytyy lapsen poikkeavan kategorian mukaisesti. Hän ”puhui kuin hyvin pienelle lapselle”, eikä kuin lapsen itsensä ikäiselle.

Lääkärin tutkimuksissa lapsi käyttäytyi kuin hyvin pieni tyttö, sai itkukohtauksia ja takertui äitiin sekä kähertyi tämän syliin ja äiti puhui lapselle kuin hyvin pienelle lapselle.

Edellisessä aluvussa esittelin, kuinka lapsen kategoriaan liittyvät odotukset syntyvät suhteessa aikuisen kategoriaan. Oletus on, että aikuinen kantaa vastuuta lapsesta. Tätä oletusta voidaan nostaa esille myös ikäkategoriaan perustuen. Esimerkissä sanotaan, että lapsi on joutunut poikkeamaan omasta ikäkategoriastaan ottamalla liikaa vastuuta itsestään.

Lapsi on itse kertonut tottuneensa olemaan paljon poissa kotoa ja huolehtimaan itsestään.

Lapsi on joutunut hänen ikätasoon ajatellen kantamaan liikaa vastuuta arjestaan ja hyvinvoinnistaan.

Seuraavassa aineisto-otteessa lapsen toiminta määrittyy ikäkategoriasta poikkeavaksi ”jo”-sanana kautta. Lause saisi hyvin erilaisen merkityksen, jos ”jo”-sanalla olisi ”vasta”.

Lapsi on tottunut ja halunnut ottaa itsestään vastuuta jo päiväkotikäisestä saakka.

Ikäkategoriasta poikkeaminen voi liittyä myös kaverisuhteisiin. Aineisto-otteessa tuodaan ikäkategoriasta poikkeaminen esille hyvin suoraan: ”lapsi yrittää olla ikäistään vanhempi”. Kyseisessä hakemuksessa kavereiden kerrotaan tuoneen mukanaan päihdekokeiluja ja rikollista toimintaa ja näin myös ikäkategoriasta poikkeaminen määrittyy ongelmaksi.

Lapsi yrittää sekä käyttäytyä että olla ikäistään vanhempi ja tarve samaistua ikäistään vanhempiin nuoriin on suuri.

Koululaisen kategoriajäsenyydestä poikkeaminen

Lähes kaikille aineiston lapsille yhteiseksi kirjoitettu kategoria on koululaisen kategoria (n=15). Onkin kulttuurisesti itsestään selvää, että 12–14 -vuotias lapsi on myös koululainen. Vain yhdessä aineiston tapauksessa huostaanoton perusteluihin ei liity lapsen rooli koululaisena. Kyseessä on sama tapaus, josta kerroin ensimmäisessä aluvussa ja jossa hakemuksessa ei käsitelty lapsen edun kategorioita muuten kuin vanhempien kautta. Kaikissa muissa aineistona olevissa huostaanottohakemuksissa lapsi on läsnä myös koululaisena ja heidän toimintansa nähdään rikkovan koululaisen kategoriajäsenyyteen liittyviä odotuksia.

Koulupoissaolot mainitaan 14 hakemuksessa. Koululaisen kategoria on niin itsestään selvä ja kaikille tuttu, ettei hakemuksissa tarvitse erikseen juurikaan perustella, miksi koulupoissaolot edustavat poikkeavaa koululaisuutta. Koulupoissaoloja poikkeavana koululaisuutena perustellaan sen vaikutuksella koulumenestykseen. Poikkeavuutta tuotetaan myös määrittelemällä poissaolot huolenaiheeksi ja mainitsemalla ne samassa listassa selvästi negatiivisten tekijöiden kanssa, kuten tässä.

Koulu käynnistyi elokuussa levottomasti ja lapsella esiintyi heti koulujen alkamisesta saakka aggressiivisuutta, uhmakkuutta, huonoa käyttäytymistä sekä poissaoloja.

Koulupoissaolojen taustalta löytyy lisää oletuksia koululaisuuteen, lapsuuteen ja vanhemmuuteen liittyvistä ominaisuuksista. Syyt poissaoloille ovat moninaiset: lapsen kieltäytyminen, nuorempien sisaruksien hoitaminen, karkailu, väsymys. Syy voi olla myös vanhempien päihteiden käytössä tai siinä, etteivät vanhemmat ole kantaneet vastuuta lapsen koulunkäynnistä. Koulupoissaolot voidaan nähdä oireina ongelmasta tai itse ongelmana. Koulupoissaolot määrittyvät yhdeksi ongelman ilmenemistavaksi, kun ne liittyvät käytöshäiriöihin, kuten ensimmäisessä aineistoesimerkissä. Koulupoissaolot määrittyvät oireeksi esimerkiksi siinä tilanteessa, kun lapsi on väsynyt jouduttuaan hoitamaan päihteitä käyttävää vanhempansa.

Arki on ollut osallistumista äidin terveydentilasta huolehtimiseen, joka on myös vaikuttanut lapsen omaan jaksamiseen mm. runsaiden koulupoissaolojen muodossa.

Poikkeavaa koululaisuutta edustaa poikkeava käytös koulussa. Alla olevassa aineisto-otteessa lapsen käytös määritellään suoraan ongelmalliseksi. Tämän kerrotaan tarkoittavan sitä, että lapsi on aggressiivinen, joutuu helposti tappeluihin ja on uhmakas. Ongelmalliseksi käytökseksi aineistossa määrittyvät lisäksi lasten raivokohtaukset, ruma kielenkäyttö, haistattelu, sääntöjen noudattamattomuus ja väkivaltaisuus.

Myös koulun välitunneilla lapsen käytös on ollut ongelmallista. Hän on aggressiivinen muita oppilaita kohtaan ja joutuu helposti tappeluihin. Lisäksi hän koettelee uhmakkaasti opettajien asettamia rajoja.

Poikkeavaa koululaisuutta tuotetaan myös viittaamalla asiantuntijatietoon. Esimerkissä tulee esiin, että lapsi on koululaisena määritelty poikkeavaksi koulussa, koska koulussa on päädytty erityisjärjestelyihin ja koululääkäri on myöntänyt lapselle sairauslomaa. Erityisjärjestelyt jo sanana viittaa siihen, että kyse ei ole normaalista. Lääkärin myöntämä sairausloma puolestaan osoittaa, että lapsi ei lääkärin arvion mukaan täytä koululaisen vaatimuksia, vaan hänen täytyy olla pois koulusta.

Maaliskuusta alkaen lapsi oli käytännössä pois koulusta koko ajan ja koululääkäri määräsi kahden viikon sairausloman. Koulu järjesti lapsen opetuksen erityisjärjestelyin loppukevääksi.

Lapsen aggressiivinen käytös poikkeavuutena

Yhdeksässä hakemuksessa kuvataan lapsen aggressiivista käytöstä, joka on määritetty ongelmaksi. Aggressiivinen käytös on aineistossa väkivallalla uhkaamista tai suoraa väkivaltaa esineitä tai ihmisiä kohtaan. Väkivalta on hyvin konkreettista ja lasta on jouduttu sen vuoksi rajaamaan. Aineisto-otteessa lapsen käytös määritellään ensin huolestuttavaksi ja sen jälkeen kuvataan, millaista se on ollut.

Lapsen käytös on huolestuttavaa. Lapsi on käyttäytynyt aggressiivisesti lastenkodissa. Lapsi on läppäissyt yhtä työntekijää ja purrut toista työntekijää. Myös kiinnipitoja on ollut muutama. Lapsi on heitellyt tavaroita huoneessaan lastenkodissa ja kaatanut mm. kirjahyllynsä. Äidin ja lapsen välillä on ollut fyysisiä yhteydenottoja.

Aggressiivinen uhkaaminen voi olla fyysistä uhkaa tai sanallista uhkailua.

Maaliskuussa lapsi uhkasi, että hän pyytää kaveriaan tuomaan lastenkotiin aseita, jolla ampuu lastenkodin työntekijät ja sitten karkaa. Lapsi on uhannut myös pommeilla ja ampua kaikki sosiaalityöntekijät sekä räjäyttää koulun.

Useimmissa tapauksissa aggressiivinen käytös liittyy lapsen rajaamiseen. Lapsi on siis kokenut itsensä tai määräysvaltansa uhatuksi ja hän on ottanut käyttöön hyvin vahvan vallan muodon, väkivallan. Yhdessä tapauksessa aggressiivisuutta kuvataan jollakin tavalla

harkituksi. Kyseisessä tapauksessa lapsen kerrotaan olevan katkera isänsä aikaisemman väkivallan käytön vuoksi ja uhkaa isäänsä väkivallalla.

Lapsi ei ole halunnut kuitenkaan puhua näistä asioista enempää, vaan on todennut, että ennemmin tappaa isänsä, kuin kertoo kaiken.

Neljässä hakemuksessa lapsen aggressiivisuus liitetään raivokohtauksiin, joita kuvataan voimakkaiksi tai silmittömiksi. Nämä luovat kuvaa tilanteista, joissa lapsi ei voi omalle käyttäytymiselleen mitään. Lapsen käytös määrittyy aineisto-otteessa poikkeavaksi, kun tilanne määritellään kärjistyneeksi.

Kieltämis- ja rajoittamistilanteet ovat usein kärjistyneet lapsen raivokohtauksiksi, jolloin lapsi on lyönyt, potkinut äitiään ja kerran uhannut äitiä pesäpallomailalla.

Kolmen lapsen kohdalla aggressiivisuuden kanssa rinnakkain puhutaan jostakin psykiatrisesta diagnoosista, kuten epätyypillisestä autismista, ADHD:sta tai tunne-elämän häiriöistä. Näiden välille ei vedetä yhtäläisyysmerkkiä, mutta asettamalla ne samaan asiayhteyteen, niiden annetaan olettaa kuuluvan yhteen.

Lapselle on asetettu epätyypillisen autismin diagnoosi, jonka perusteella lapsi tarvitsee erityisen johdonmukaiset, selkeät ja turvalliset rajat. Lapsella on vuosien ajan esiintynyt voimakkaita raivokohtauksia ja itsetuhoisia puheita. Huolimatta siitä, että äiti on hakenut lapsen käyttäytymisen pulmiin tukea, tilanne ei ole korjaantunut.

Lapsen aggressiivisen käytöksen tuottamaa ongelmaa perustellaan sen muille lapsille aiheuttamalla vaaralla tai pelolla. Se on vaikuttanut kotona lapsen sisaruksiin joko suorana uhkana tai antamalla huonoja vaikutteita.

Lapsi on käyttäytynyt kotona useaan kertaan aggressiivisesti, jolloin lapsen oma ja pikkuveljien turvallisuus on ollut uhattuna.

Lisäksi lapsen käytös on vaarantanut muita lapsia koulussa, pihapiirissä ja lastenkodissa.

Lapsi on myös uhkaillut pihan nuorempia lapsia sekä ollut väkivaltainen heitä kohtaan.

Kuvaa aggressiivisesta lapsesta vahvistetaan sillä, että kaikissa aineiston tapauksissa aggressiivista käytöstä kuvataan olleen myös muuten kuin perhepiirissä. Yhdessä tapauksessa aggressiivisuutta on ollut myös isoäidin luona ja kaikissa muissa viranomaiset ovat olleet tilanteissa todistajina. Lapset ovat käyttäytyneet aggressiivisesti lastenkodissa, lastenpsykiatrisella osastolla, koulussa ja päiväkodissa, sosiaalityöntekijän, opettajan, päiväkodin henkilökunnan, lastenpsykiatrin, poliisin ja perhetyöntekijöiden läsnä ollessa. Todistajien lisääminen kuvaukseen vahvistaa sen todenperäisyyttä ja vaikeuttaa sen kumoamista.

Tilanne kriisiytyi, kun sosiaalityöntekijät ja päivystävä lastenpsykiatri kotikäynnin yhteydessä arvioivat lapsen olevan psykiatrisen kriisijakson tarpeessa. Lapsi otti kaksi keittiöveistä ja uhkasi, että jos häntä lähestytään joko häneen tai johonkin muuhun sattuu. Lapsi hajotti keittiön paikkoja ja eikä suostunut antamaan veitsiä pois ennen kuin poliisit pyydettiin paikalle.

Lapsen psyykinen oireilu poikkeavuutena

Lapsen psyykinen oireilu liittyy kahdessa tapauksessa lapsen itsetuhoisuuteen. Tässä aineisto-otteessa itsetuhoisuus määritellään osaksi hoitamattomia mielenterveyden ongelmia ja siten se määrittyy itsekin ongelmaksi. Ongelman määrittelyä tarkennetaan vielä toteamalla, että nämä ongelmat ”uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyden ja kehityksen” ja asettavat lapsen syrjäytymisvaaraan.

Lapsen hoitamattomat mielenterveyden ongelmat kuten jo vuonna [vuosiluku poistettu] alkaneet viitteet itsetuhoisuudesta, hänen aiempi aggressiivinen käytöksensä, omaehtoinen käyttäytyminen ja liki täydellinen vetäytyminen koulunkäynnistä uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyden ja kehityksen. Lapsi on suuressa syrjäytymisvaarassa.

Myöhemmin tarkennetaan, että kyse on nimenomaan itsetuhoisista puheista. Yhden lapsen kohdalla huoli konkretisoituu, kun lapsi myös toimii selvän itsetuhoisesti. Lapsen oireilu määrittyy poikkeavaksi, kun tilanne, jossa lapsi oli itsetuhoinen, määritellään kriisiksi. Määritelmää vahvistaa vielä terveydenhuollon asiantuntijatieto, jonka perusteella lapsen tila on määritelty niin vakavaksi, että hänet on otettu tehohoitoon. Kulttuurisesti tiedämme, että niin ei tehdä kevyin perustein.

Tilanne muuttui vuoden alussa huolestuttavammaksi, kun lapsen puheet alkoivat olla itsetuhoisia ja hän alkoi saada ahdistuskohtauksia. Tilanne kriisiytyi maaliskuussa, kun lapsi uhkasi tappaa itsensä ja otti äidin mielialalääkkeitä joutuen tehohoitoon.

Kahdessa tapauksessa lapsen psyykkisen tuen tarpeen nähdään purkautuvan somaattisena oireiluna. Tässä esimerkissä oirehinnan syy määrittyy psyykkiseksi, kun annetaan ymmärtää, että lapsen olisi tarvetta käsitellä asioitaan psykiatrisessa hoidossa.

Lapsella on ollut somaattista oirehdintaa. Ollessaan 6. luokalla, lapsi laihdutti rajusti kuntoilemalla ja olemalla syömättä. Syömättömyyden vuoksi lapsi ei käynyt lääkärissä. Lapsi ei ole ollut valmis käsittelemään asioitaan psykiatrisen tai muun avun turvin.

Lapsen päihteiden käyttö poikkeavuutena

Tästä aineistosta kahdeksassa tapauksessa lapselle liitetään myös päihteiden käyttäjän kategoriaan. Seitsemässä tapauksessa päihteiden käyttö määrittyy negatiiviseksi. Määrittymisen voi tapahtua jonkun tahon huolestumisesta tai viranomaisten puuttumisesta kertomalla. Tällöin vedotaan yhteisesti jaettuun kategoriseen tietoon siitä, että Suomessa viranomaisten luotetaan puuttuvan asioihin vain tarpeen mukaan eli kun ongelma on todellinen. Seuraavassa esimerkissä ei tarvitse suoraan kertoa, että lapsen alkoholinkäyttö on ollut ongelmallista, vaan se onnistuu kertomalla poliisin tekemistä ratkaisuksista viedä lapsi selviämisasemalle.

Lapsi on alkanut käyttää alkoholia; hän on ollut juovuksissa kotona ja poliisi on toimittanut hänet kolme kertaa päihtyneenä nuorten selviämisasemalle.

Päihteiden käyttö voidaan määritellä myös suoraan negatiiviseksi kertomalla, että se vaarantaa vakavasti lapsen terveyttä. Tässä tapauksessa lapsella onkin ollut tämän aineiston mittakaavassa erityisen paljon päihteidenkäyttöä.

Lapsi on omalla käyttäytymisellään vaarantanut vakavasti terveyttään käyttämällä päihteitä. Lapsi on polttanut tupakkaa yli neljä vuotta. Lapsi kertoi sosiaalityöntekijöille käyttäneensä lääkitystä noin vuoden ajan ja kokevansa olonsa levottomaksi ilman ko. lääkitystä. Hän kertoi noin vuosi sitten ottaneensa yliannostuksena lääkkeitä ja oluen, jonka jälkeen sammui. Lapsi kertoi myös polttaneensa useita kertoja pilveä kesällä, ollessaan 13-vuotias.

Kaikissa tapauksissa alkoholin käyttöä ei määritellä negatiiviseksi, vaan sen käyttö vain mainitaan. Todennäköisesti näissä tapauksissa lapsen päihteiden käyttöä pidetään niin itsestään selvästi negatiivisena, ettei sitä tarvitse perustella. Huumeilla on suomalaisessa yhteiskunnassa niin vahva negatiivinen stigma, että aineistossa epäily lapsen huumeiden käytöstä saatetaan mainita, vaikka epäily olisikin todettu virheelliseksi. Yhdistän tämän huumeiden käytön jo pelkkään epäilyyn liittyvään vahvaan huoleen, sillä asiayhteydestä ei selviä miksi väärä epäily on päätetty kirjoittaa huostaanottohakemukseen.

Äiti on syksyllä epäillyt lapsen käyttäneen huumeita, jolloin lapselta otettiin seulat ja tulos oli negatiivinen.

Aineiston yhdessä tapauksessa lapsen alkoholin käyttöä lähes puolustellaan. Taustaoletuksena tekstissä on, että lapsen ei sovi käyttää alkoholia, sillä muutenhan sitä ei olisi tarvetta selitellä. Tekstissä kuitenkin luodaan tästä kyseisestä lapsesta muuten positiivista kuvaa, joka nyt vain olosuhteiden vuoksi oireilee hiukan. Myöhemmin lasta kuvataan tekstissä ”peruskivaksi”. Tulkitsen, että hänen perinteisesti negatiiviseksi arvioidun toimintansa ei haluta vaikuttavan häntä koskevaan päätöksentekoon, koska hän on loppujen lopuksi peruskiva, tavallinen, ei-poikkeava.

Lapsen oma käytös ei ole avohuollon sijoituksen aikana aiheuttanut suurta huolta. Lapsella on ollut poissaoloja koulusta ja alkoholinkäyttöä jonkin verran. Pääsääntöisesti lapsi on sopeutunut ja noudattanut hänelle annettuja sääntöjä ja velvollisuuksia. Hän on

osallistunut lastenkodin toimintaan hyvin. Lapsi on ollut päihtyneenä 4 kk aikana kaksi kertaa.

Kyse on lapsen päihteidenkäyttäjänä liittyvään negatiiviseen stereotypiaan kohdistuvasta partikularisaatiosta, jonka avulla lapsi kuvataan poikkeavana suhteessa negatiiviseen stereotypiaan. Hänen todetaan käyttävän päihteitä, mutta sitä ei pidetä negatiivisena.

Lapsen rikollinen toiminta poikkeavuutena

Tässä aineistossa lasten tekemät rikokset ovat näpistyksiä, varkauksia, ilkivallan tekoja, kiristämistä, uhkailua ja pahoinpitelyjä. He eivät ole vielä rikosoikeudellisessa vastuussa ikänsä takia, joten poliisi on puuttunut tilanteisiin tekemällä lastensuojeluilmoituksia. Rikosten tekeminen ylipäättään määritellään yhteiskunnassa poikkeavuudeksi, joten sitä ei lastenkaan kohdalla tarvitse erikseen korostaa. Esiin kuitenkin nostetaan se, että nuori ikä lisää asian huolestuttavuutta. Tämä tehdään toteamalla, että siitä huolimatta, että kyse on lapsesta, hän on ollut poliisin kanssa tekemisissä. Näin viestitään, että lapsen kategoriaan liittyviin odotuksiin ei kuulu, että lapsi olisi poliisin kanssa tekemisissä.

Lapsi on nuoresta iästään huolimatta ollut useita kertoja poliisin kanssa tekemisissä. Hän on syyllistynyt näpistelyihin ja ilkivallantekoihin kaveriporukalla.

6.2 Vanhemman määrittäminen poikkeavaksi

Kaikissa aineiston tapauksissa on näkyvissä, millaista toimintaa vanhemmilta odotetaan. Poikkeava vanhemmuus syntyy, kun vanhempi ei toimi kuten vanhemman oletetaan toimivan eli hän rikkoo vanhemman kategorijäsenyyttä. Kategorijäsenyys voi kyseenalaistua myös muiden kategorioiden, kuten esimerkiksi päihteidenkäyttäjän, väkivaltaisen ihmisen, mielenterveysongelmaisen tai rikollisen kategorian liittämällä vanhempaan. Myös ihmiseen kiistämättömästi liittyvä ominaisuus eli terveydentila voi kyseenalaistaa vanhemmuuden. Tässä luvussa käsitellään miten vanhemmuudesta poikkeamista rakennettiin tässä aineistossa.

Taulukko 2 Vanhemman poikkeavuuden ilmeneminen

Poikkeavuuden ilmeneminen	Lukumäärä
Vanhemman kategoriasta poikkeaminen	16
Päihteidenkäyttö	9
Väkivaltaisuus	7
Mielenterveysongelmat	4
Vanhempien väliset ristiriidat	2
Yhteistyö viranomaisten kanssa	2
Terveystila	2
Rikollinen toiminta	1

Vanhemman kategorijäsenyydestä poikkeaminen

Vanhemman tehtäväksi osoitetaan riittävien rajojen asettaminen lapselle, lapsen olinpaikasta ja tekemisistä tietoisena pysyminen, päihteiden käytön estäminen ja koulunkäynnistä huolehtiminen. Tämä tulee näkyväksi, kun poikkeavaksi määritellään näissä tehtävissä epäonnistuminen. Tässä esimerkissä tämä määritelmä tehdään kertomalla, että vanhempien keinot eivät ole riittäneet estämään lapsen poikkeavaa toimintaa. Vanhemman kategorijäsenyyteen kuuluva ominaisuus siis olisi, että hänellä olisi keinoja estää lasta.

Kotona asumisen aikana vanhempien käytettävissä olevat keinot eivät ole riittäneet estämään lapsen poistumisia vanhempien luota ilman näiden lupaa ja näille tuntemattomiin paikkoihin ja hänen rajatonta käytöstään sekä niihin liittyvää päihteiden käyttöä ja koulunkäynnin laiminlyöntiä.

Vanhemmuus kyseenalaistuu, kun vanhempien toiminnasta todetaan, että he ”eivät ole pystyneet turvaamaan lasta”. Rivien välistä on tällöin luettavissa, että vanhemmilta odotettavaa kategoriasidonnaista toimintaa on, että hän pystyisi turvaamaan lasta.

Vanhemmat eivät ole pystyneet turvaamaan lapsen turvallisuutta ja hänen terveytensä ja kehityksensä on vaarantunut.

Myös seuraavassa esimerkissä vanhemmuus kyseenalaistuu, kun kerrotaan, että he eivät ole pystyneet huolehtimaan lapsesta. Lauseeseen on sisään kirjoitettu, että vanhemman tulisi

pystyä. Lapsen arjen sujuminen on vanhemman vastuulla ja hänen sanansa tulee olla vahvempi kuin lapsen.

Vanhemmat eivät ole pystyneet huolehtimaan lapsen arjen sujumisesta. Lapsi pystyy määräämään omista tekemisistään vanhempien tahdon vastaisesti.

Arjen sujumisella tarkoitetaan hyvinkin konkreettisia asioita, kuten kotiintulo- tai ruoka-aikoja. Vanhemmuus voi kyseenalaistua hyvästä yrittämisestä huolimatta. Esimerkistä on luettavissa, että isä on yrittänyt, mutta ei ole onnistunut.

Isä on pyrkinyt tekemään voitavansa ja asettanut pojalleen rajoja, kuten kotiintulo- ja ruoka-ajat. Isän keinot asettaa pojalleen rajoja ovat kaikesta huolimatta osoittautuneet riittämättömiksi takaamaan lapselle turvallista ja suotuista kasvua ja pysäyttämään yhä huonompaan suuntaan menossa olevaa kehitystä.

Seuraavassa aineisto-otteessa määritellään huoleksi se, ettei äiti ole vienyt lasta lääkäriin. Tästä voidaan päätellä, että vanhemman kategoriasidonnaista toimintaa olisi huolehtia lapsen terveydestä.

Alusta saakka huolena on ollut lapsen sairastelu ja se, että häntä ei ole viety lääkäriin. Lapsella on ollut koulupoissaoloja, jotka ovat useimmiten johtuneet sairastumisesta. Huolta on aiheuttanut se, että äiti ei ole vienyt lasta lääkäriin useista kehotuksista huolimatta.

Tässä esimerkissä vanhemmuus kyseenalaistuu vetoamalla kiintymyssuhdeteoriaan. Teoria käsittelee sitä, millaista hoivaa lapsi vanhemmalta tarvitsee kehittyäkseen tasapainoiseksi. Huomion arvoista on, että asia otetaan esiin aineiston ainoassa tapauksessa, jossa lapsi asuu isänsä kanssa ja äiti ei ole ollut lapsuudessa läsnä. Lasten kiintymyssuhdetta muualla oleviin tai poissaoleviin isiin ei aineistossa oteta esiin.

Lapsen kiintymyssuhde kumpaankin vanhempaan on rikkonainen. Äitiään lapsi on tavannut lapsuutensa aikana hyvin vähän, ja näin ollen jäänyt vaille äitinsä hoivaa ja huomiota.

Aineistosta neljän lapsen nähdään olevan sillä tavalla erityisiä, että he tarvitsevat tavallista enemmän tukea. Tätä ei tuoda esiin niinkään negatiivisena asiana liittyen lapseen, vaan kuvauksena vanhemmalle asetettavista lisäodotuksista. Lapsen todetaan tarvitsevan tavallista enemmän tukea ja todetaan, että tukea olisi pitänyt saada kotoa eli vanhemmilta.

Lapsi tarvitsee kouluasioissa tavallista enemmän tukea, mutta runsaiden poissaolojen ja riittämättömän kotona saadun tuen vuoksi hän on jäänyt paljon jälkeen.

Vanhempien väliset ristiriidat

Vanhempien väliset ristiriidat tulevat esiin kahdessa aineiston tapauksessa. Ne mainitaan aineistossa suorasanaisesti lapsen edun vastaiseksi asiaksi ja lapsen kärsimyksen aiheuttajaksi.

Äidin ja isän vakavat keskinäiset ristiriidat ja kyvyttömyys ratkoa asioita lapsen edun mukaisesti, on aiheuttanut lapselle vaikean lojaliteettiristiriidan, josta hän selkeästi kärsii ja oirehtii.

Vanhempien kyvyttömyys toimia yhdessä voi olla konkreettinen este lastensuojelun tukitoimien onnistumiselle. Vanhempien yhteistyökyvyttömyys määrittyy ongelmaksi sitä taustaoletusta vasten, että lastensuojelussa pyritään toimimaan lapsen edun mukaisesti.

Perheen kanssa sovitut suunnitelmat eivät kantaneet vanhempien eroavien kasvatusnäkemysten ja erilaisten kodin sääntöjen vuoksi.

Vanhempi ja yhteistyö viranomaisten kanssa

Vanhemman tai vanhempien yhteistyökyvyttömyys viranomaisia kohtaan määrittyy ongelmaksi asiantuntijatietoon perustuvan auktoriteetin nojalla. Viranomaisten nähdään edustavan asiantuntijuutta ja vanhemman asettuessa vastahankaan, hänen vanhemmuutensa kyseenalaistuu asiantuntijatiedon aseman vuoksi. Aineistossa on kaksi tällaista tapausta.

Kouluterveydenhoitaja on toistuvasti tuonut esille huoltaan asioiden hoitamattomuudesta, mutta äiti on kokenut hoitavansa lapsen terveydenhoitoon liittyvät asiat hyvin ja syyttää terveydenhoitajaa vainoamisesta.

Vanhemman ja mielenterveysongelmaisen kategorijäsenyyksien ristiriita

Aineiston neljässä tapauksessa vanhemmuus määrittyy poikkeavaksi mielenterveydellisten ongelmien vuoksi. Näissä tapauksissa kyse on aina lapsen kanssa asuvasta äidistä. Mielenterveysongelmaa ei aina sen tarkemmin nimetä, mutta kun nimetään, puhutaan masennuksesta. Aineistossa ongelmista ei anneta kovin kattavaa kuvaa, vaan asiasta on todennäköisesti haluttu puhua vain siinä määrin, kun se suoraan vaikuttaa lapseen. Mielenterveysongelmaisen kategorijäsenyys ei siis välttämättä ole ristiriidassa vanhemman kategorijäsenyyden kanssa. Ristiriita syntyy vain, jos mielenterveysongelmaisen kategorijäsenyys vaikuttaa lapseen. Tällaisina asioina nostetaan esiin ongelmat asettaa rajoja lapselle, vanhemman jaksamattomuus ja itsetuhoisuus. Nämä asiat tuodaan esiin nojaamalla psykiatrisen hoidon asiantuntijuuteen. Esimerkissä lääkäri ottaa kantaa paitsi äidin vointiin, myös lasten tarpeisiin. Hän kyseenalaistaa äidin vanhemmuuden suoraan toteamalla, että äidillä ei ole kykyä tarjota vanhemmuutta.

Psykiatrisen sairaalan lääkärin [nimi poistettu] lausunnon mukaan äidillä ei ole kykyä tarjota sellaista tukevaa aikuisuutta ja vanhemmuutta, jota lapset nyt tarvitsevat. Äidin voimat lasten arjen ja hoivan turvaamiseen ovat pitkäaikaisesti riittämättömät.

Mielenterveyden ongelmat olivat kaikissa tapauksissa jatkuneet jo pitkään. Joissakin tapauksissa ne olivat vaikuttaneet myös perheen taloudelliseen tilanteeseen. Esimerkissä todetaan, että äidillä ei ole kykyä huolehtia perheen taloudesta. Tästä on luettavissa, että vanhemman kategoriasidonnaiseksi toiminnaksi on oletettu kyky huolehtia taloudesta. Asiayhteydessä tämän kyvyn puute liitetään masennukseen.

Äidillä on diagnoosina keskivaikea masennus, hän on ollut väsynyt vuosien ajan ja hänen kykynsä huolehtia perheen taloudesta ovat olleet huonot.

Vanhemman mielenterveysongelmat vaikuttavat lapsen arkeen luonnollisesti myös huolena vanhemman voinnista. Tämä nousee ongelmaksi lapsen ja äidin positioituneiden kategorioiden kautta. Lapsi ja äiti kuuluvat perheen kategoriatiimiin, jossa kategorioiden hierarkiaan kuuluu, että äiti on lasta ylempi. Täten äidin tehtävä on huolehtia lapsesta, eikä toisin päin.

Psykologin arvion mukaan lapsella on huolta äitinsä masentuneisuudesta.

Lisäksi yhdessä tapauksessa vanhemmuus kyseenalaistuu äidin poikkeuksellisen väsymyksen vuoksi. Sitä ei liitetä mielenterveysongelmiin, mutta lisään teeman tämän aihealueen alle, koska vanhemmuuden kyseenalaistaminen on hyvin samankaltaista. Tässä esimerkissä näkyy, kuinka konkreettisesti vanhemman vointi vaikuttaa lapsen arkeen ja lapsen rooleihin.

Lapsen äiti on vuosien ajan kertonut väsymyksestään ja univaikeuksistaan. Lapsi oli paljon poissa päiväkodista, koska äiti ei jaksanut vastustaa lapsen tahtoa tai hän ei itse jaksanut viedä tätä päiväkotiin. Äiti sopi päiväkodin kanssa päiväkodin aloitteesta, että lapsi kulkisi päiväkotiin itsenäisesti, mutta tästä huolimatta lapsi oli paljon poissa päiväkodista.

Vanhemmuus ja väkivalta

Aineistosta on luettavissa, että väkivallan minkäänlainen liittäminen vanhempaan kyseenalaistaa myös hänen vanhemmuuttaan. Aineistossa seitsemässä tapauksessa puhutaan väkivallasta vanhempiin liittyen, mutta sen muodot ovat hyvin moninaiset. Jaan tapaukset tässä sen mukaan, kyseenalaistaako väkivalta lapsen kanssa asuvan vanhemman vanhemmuutta (n=5), muualla asuvan vanhemman vanhemmuutta (n=1) vai molempia (n=1). Käyn ensin läpi lapsen kanssa asuvaan vanhempaan liittyvää väkivaltaa.

Väkivalta voi olla vanhemman lapseen kohdistamaa, kuten seuraavassa esimerkissä. Vanhemmuus kyseenalaistuu kun todetaan, että vanhempaa on ohjattu hakemaan apua tilanteeseen. Se osoittaa, että sosiaalityöntekijöiden mukaan asian tulisi muuttua, eikä väkivalta siis sovi vanhemmuuteen.

Isälle on tarjottu kontaktia lyömättömään linjaan. Lyömätöntä linjaa tarjottu, koska isä rajoittanut lastaa välillä väkivaltaisesti muun muassa lyömällä lasta takapuolelle siten, että lapsi on alkanut itkemään. Isä on kertonut selkäsaunan olevan ainoa keino, joka tepsii lasten kasvatuksessa.

Lapseen kohdistunut väkivalta voi olla tapahtunut vuosia aikaisemmin, mutta se vaikuttaa vanhemmuuteen edelleen. Seuraavassa esimerkissä lapsi kyseenalaistaa isänsä vanhemmuutta olemalla tälle katkera. Asiayhteydestä tuli ilmi, että väkivalta on tapahtunut jo vuosia aikaisemmin.

Lapsi on useita kertoja tuonut esiin katkeruuttaan isäänsä kohtaan, liittyen isän antamaan ruumiilliseen kuritukseen.

Väkivalta voi olla lapsen ja vanhemman välistä, jolloin molemmat ovat sekä tekijöitä että uhreja. Tässä esimerkissä väkivaltaa ei nosteta esille erityisenä ongelmana tai poikkeavuutena, vaan se määrittyy sellaiseksi, kun se liitetään asiayhteydessä lapsen ja vanhempien huonoihin väleihin, jotka määritellään ongelmaksi.

Lapsi on kertonut, että äiti on heittänyt hiusharjan niin, että se on osunut lasta käteen. Lisäksi lapsi on kertonut, että äiti on potkaissut ja tönäissyt lapsen seinää vasten niin, että lapsi on saanut reiteen mustelman. Lapsi on kertonut, että riidan tullen he käyvät toisiinsa käsiksi äidin kanssa. Lapsi on kertonut myös, että isä on ottanut häntä kurkusta kiinni. Molemmat vanhemmat ovat myöntäneet käsiksi käymisen. Äiti on kertonut, että hänen tarkoituksena ei ollut osua hiusharjalla lapseen.

Väkivalta voi jäädä epämääräiseksi epäilyksi, joka vain mainitaan. Tulkitsen, että asia jää maininnan tasolle, koska asiasta on tehty tutkintailmoitus poliisille. Asia on siis siirretty oikeaksi katsotulle asiantuntijataholle eli poliisille, eikä lastensuojelu puutu siihen enempää, ainakaan ennen kuin asia on selvitetty poliisissa. Tässä esimerkissä tekijä ei ole lapsen oma vanhempi, mutta koska kyseessä on äidin miesystävä, ohjautuvat ajatukset heti äidin vanhemmuuteen ja kykyyn suojata lastaan.

Lapsi on kertonut äidin miesystävän käyneen häneen joskus käsiksi. Sosiaalityöntekijät ovat tehneet tästä tutkintapyyntöä.

Yhdessä tapauksessa on kyse muualla asuvasta vanhemmasta, jonka todetaan olevan jatkuvasti perheväkivallan uhrina. Tämä on yksi tekijä, minkä vuoksi lapsen ei katsota voivan asua hänen luonaan. Vanhemmuus määrittyy poikkeavaksi, kun äidin toiminta ja olosuhteet määritellään huolestuttaviksi.

Sosiaalityöntekijät eivät näe tässä vaiheessa vaihtoehtona, että lapsi muuttaisi äidin luokse. Huolta on äidin päihteiden käytöstä, parisuhteen väkivaltaisuudesta ja äidin mielenterveysongelmista.

Vanhemman ja päihteidenkäyttäjän kategorijäsenyyksien ristiriita

Päihteillä on suomalaisessa yhteiskunnassa kaksijakoinen merkitys. Toisaalta ajatellaan, että kaikki käyttävät päihteitä ja että se on normaalia. Toisaalta kuitenkin tiedostetaan hyvin, että päihteet aiheuttavat ongelmia. Suomessa käydäänkin jatkuvasti keskustelua siitä, mikä on normaalin ja ongelmallisen päihteidenkäytön raja. Tämän tutkimuksen aineistossa yhdeksässä tapauksessa käsitellään vanhempien päihteidenkäyttöä. Kahdessa tapauksessa kyse on huumeista, muissa on kyse alkoholista. Myös näissä tapauksissa on löydettävissä rajanvetoa siitä, mikä on riittävän vakavaa päihteidenkäyttöä kyseenalaistamaan vanhemmuuden. Näissä tapauksissa löytyy kaksi rajaa: vanhemmuus kyseenalaistuu ensimmäisen kerran, kun vanhemman katsotaan tarvitsevan päihdehoitoa. Määrittelijä voi olla vanhempi itse tai joku ulkopuolinen, mutta käyttö määrittyy ongelmaksi, kun sen katsotaan vaativan hoitoa. Vanhemmuuden perimmäinen tehtävä eli kyky huolehtia lapsen arjesta ollenkaan kyseenalaistuu, kun vanhemman päihteidenkäyttöön ei tule muutosta hoidoista tai niiden tarjoamisesta huolimatta. Päihteiden käyttö ei siis automaattisesti suoraan kyseenalaista koko vanhemmuutta, vaan vanhemmille annetaan ensin mahdollisuus muuttaa tilannetta.

Ajoittain äidin päihteiden käyttöön on tullut taukoja kuntoutuksen avulla. Päihdeongelma ei ole kuitenkaan poistunut ja lukuisat yritykset sen hoitamiseksi ovat epäonnistuneet. Äiti

on sitoutunut vaihtelevasti avohuollon tukitoimiin ja kieltäytynyt vastaanottamasta tarjottua päihdehuollon tukea sekä lopettanut vastaanottamansa päihdehoidon kesken.

Päihteiden käyttö kyseenalaistaa vanhemmuuden, koska se vaikuttaa lapsen kasvuympäristöön. Erikseen ei tarvitse mainita, että vanhemman tehtävä on huolehtia lapsen kasvuympäristöstä, vaan se oletetaan kulttuurisesti jaetuksi tosiasiaksi. Esimerkissä tilanteen negatiivisuus tiivistyy sanoihin ”altistua” ja ”epävakaa”. Tässä raja hyväksyttävän ja epänormaalin päihteidenkäytön välille vedetään kuvaamalla käyttöä rankaksi.

Lapsi on altistunut useiden vuosien ajan epävakaille kasvuolosuhteille äidin rankan päihteidenkäytön takia.

Vanhemman päihteidenkäyttö voidaan nähdä niin vakavaksi, että se jo yksin kyseenalaistaa lapsesta huolehtimisen kokonaan. Tämän esimerkin tapauksessa vanhemman vanhemmuutta ei kyseenalaisteta muutoin kuin päihteidenkäytöllä. Äidin vanhemmuus kyseenalaistetaan toteamalla, että päihtyneenä hän ei kykene huolehtimaan lapsen hyvinvoinnista. Rivien välistä on luettavissa, että äidin tulisi kyetä huolehtimaan lapsesta.

[Äidin] alkoholinkäyttö on kuitenkin välillä ollut runsasta ja pitkäaikaista, jatkuen useita viikkoja. Äiti on ollut tuolloin kyvytön huolehtimaan lapsen hyvinvoinnista.

Asiayhteydessä tuodaan esiin, että kyse on niin vakavasta päihdeongelmasta, että se on johtanut asunnottomuuteen. Sekään ei silti ole johtanut heti huostaanoton valmisteluun, vaan äidille on annettu mahdollisuus järjestää asiat kuntoon. Vasta epäonnistuminen lapsen kasvuympäristön turvaamisessa on johtanut huostaanoton valmisteluun.

Äiti ei ole saanut sosiaalitoimen avusta huolimatta järjestettyä asioitaan siten, että lapsella olisi turvallinen kasvuympäristö.

Vanhempi ja rikokset

Yhdellä aineiston lasten vanhemmista on rikollinen tausta ja hän on ollut vankilassa. Tämä määrittyy ongelmaksi perheen taustaa vasten selittävänä tekijänä lapsen turvattomille ja

epävakaille olosuhteille lapsuudessa. Vanhemman rikollisuus on siis ongelma, kun se vaikuttaa lapseen. Asiayhteydessä rikollisuus yhdistetään myös kyseisen vanhemman huumeidenkäyttöön.

Vanhemmuus ja terveys

Kahdessa aineiston tapauksessa vanhemman terveys määrittyy tai annetaan ymmärtää asiaksi, joka vaikuttaa vanhemmuuteen. Vanhemman terveydentilan vuoksi katsotaan, ettei hän kykene suoriutumaan vanhemman kategoriasidonnaisesta toiminnasta, kuten riittävien rajojen asettamisesta lapselle.

Isän huono kunto ja sen vaikutus rajaamistilanteisiin arveluttaa sekä isää itseään että sosiaalityöntekijöitä. Isä ei saisi suuttua tai hermostua sydänvian vuoksi.

Yhdessä tapauksessa vihjataan, että vanhempien terveydentila saattaa olla tilanteeseen vaikuttava tekijä, mutta sitä ei ole päästy selvittämään.

Äiti on työkyvyttömyyseläkkeellä. Isällä on kertomansa mukaan useita sairauspoissaoloja vuosittain. Vanhempien mielestä heidän terveydentilallaan ei ole ollut vaikutusta lapsen kasvuun ja kehitykseen. Vanhemmat eivät ole olleet halukkaita keskustelemaan sosiaalityöntekijöiden kanssa omaan terveydentilaansa liittyvistä asioista.

Esimerkin aluksi todetaan, että vanhempien terveydentilassa on ongelmia, sillä työkyvyttömyyseläke ja sairauspoissaolot viittaavat siihen, että ongelmat ovat lääkärin eli terveydenhuollon asiantuntijan toteamia. Vanhemmat ovat itse sitä mieltä, että asialla ei ole vaikutusta lapsen olosuhteisiin, mutta sosiaalityöntekijän halukkuus keskustella asiasta viittaa siihen, että asia olisi kuitenkin haluttu selvittää vielä paremmin.

6.3 Poikkeavuuksien väliset hierarkiat

Edellisissä alaluvuissa olen esitellyt millaisin poikkeavuuksiin huostaanottoja perustellaan. Ne luovat jo itsessään mielenkiintoista kuvaa lapsen edusta, mutta lapsen etua voi avata lisää, kun tarkastelee poikkeavuuksien välisiä hierarkioita. Vastaavia poikkeavuuksia on myös

perheissä, joissa ei päädytä huostaanottoon. Hierarkioita tarkastelemalla on mahdollista saada lisätietoa siitä, miksi näissä tapauksissa huostaanotto nähdään ainoaksi vaihtoehdoksi.

Tämän tutkimuksen aineisto voidaan jakaa selontekoina selityksiin ja ongelmatarinoihin. Selityksiksi määrittelen sellaiset huostaanottohakemukset, joissa kuvataan nykyistä asiantilaa esittämättä sille selittäviä tekijöitä. Näissä hakemuksissa huostaanottoa perustellaan nimenomaan erilaisilla poikkeavuuksilla itsellään. Selonteosta muodostuu ongelmatarinoita, kun niissä on löydettävissä selityksiä myös asiantilan syistä. Ne ovat siis juonellisia kuvauksia, tarinoita. (Juhila 2012a, 159.) Tapauksista yhdeksän on tunnistettavissa ongelmatarinoiksi. Tässä luvussa esittelen millaisia hierarkioita näistä yhdeksästä tapauksesta on löydettävissä. Pyrin löytämään jokaisesta sellaiset poikkeavuudet, joiden voi nähdä johtaneen muiden poikkeavuuksien syntymiseen.

Vanhemman kategorijäsenyydestä poikkeaminen huostaanoton hallitsevana syynä

Lapsen toiminta määrittyy poikkeavaksi nimenomaan suhteessa aikuiseen. Lapsen kategoriaan kuuluu totella aikuista. Tämän oletuksen sisään kirjoitettu vasta oletus on, että aikuinen kasvattaa lasta. Syyksi lapsen omaehtoisuudelle nostetaan aikuisen epäonnistuminen eli vanhempien kyvyttömyys asettaa lapselle riittäviä rajoja. Lapsi nähdään aktiivisena toimijana, jolle vanhemmat eivät vain voi mitään.

Vanhemmat eivät ole pystyneet huolehtimaan lapsen arjen sujumisesta. Lapsi pystyy määräämään omista tekemisistään vanhempien tahdon vastaisesti. Lapsi pystyy myös ohjaamaan ja määräämään vanhempiansa käyttäytymistä.

Kyse on positioituneista kategorioista. Perhe on kategoriatiimi, jonka sisällä lapsilla ja vanhemmilla on tietty positio ja ne ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Kyse on siis molempien kategorioista poikkeamisesta. Hierarkkisesta suhteesta johtuen poikkeaminen nähdään johtuvan kuitenkin ennen kaikkea vanhemmasta eli hierarkkisesti ylemmästä. Yllä olevassa esimerkissä tämä tuodaan esiin toteamalla, että vanhemmat eivät ole pystyneet huolehtimaan lapsen arjesta, mutta lapsi on pystynyt määräämään vanhempiaan. Tästä on luettavissa, että vanhempien pitäisi pystyä huolehtimaan lapsesta ja lapsen ei pitäisi pystyä

määräämään vanhempiaan. Vanhemmilla siis pitäisi olla suurempi valta kuin lapsella. Kun hierarkia rikkoutuu, lapsesta voi tulla perheessä vahva vallankäyttäjä ja jopa pelottava.

Isä oli tuolloin kertonut, ettei uskalla kieltää lasta ja oli myöntänyt pelkäävänsä lasta.

Ensimmäisessä esimerkissä kuvataan, kuinka vanhempi ei ole pystynyt huolehtimaan lapsesta. Vanhemmuuden rikkoutuminen voidaan määritellä tietoisesti valinnaksi eli vanhemman nähdään aktiivisesti jättävän lapsen asioita hoitamatta. Näissä tapauksissa vanhemmuus kyseenalaistuu asiantuntijatiedon kautta, kun vanhemmat eivät suostu toimimaan viranomaisten ohjeiden mukaisesti.

Hammashoidon kohdalla lapsen terveydenhoidossa on tullut esiin vakavia puutteita. Lapsen terveydenhoitohistoriasta on ilmennyt se, että varattuja aikoja on varhaislapsuudesta alkaen jäänyt usein käyttämättä.

Lapsen voidaan nähdä joutuneen tilanteeseen omasta toiminnasta riippumatta, jolloin poikkeaminen lapsuuden kategoriasta johtuukin yksinomaan vanhemmasta. Tässä asetelmassa lapsesta muodostuu kuva uhrina, jonka on vain pakko pärjätä. Äiti määrittelee tässä aineisto-otteessa itse oman vanhemmuutensa poikkeavaksi ja lapsen tilanteen syyksi. Sosiaalityöntekijä vahvistaa tämän, koska hän on valinnut kirjannut asian huostaanoton perusteluihin.

Äiti oli todennut kesällä, ettei hänellä ole vuosiin ollut voimia satsata lapseen riittävällä tavalla, vaan lapsi on joutunut tulemaan toimeen aika omillaan.

Vanhemman päihdeongelma huostaanoton syynä

Kahdessa tapauksessa perheen ongelmien syyksi määritellään yksiselitteisesti vanhemman päihdeongelma. Päihdeongelman syihin ei viitata. Näissä perheissä vanhemman päihdeongelmasta on seurannut taloudellisia ongelmia ja asunnottomuutta. Lapsi on joutunut kantamaan huolta huonossa kunnossa olevasta vanhemmastaan ja itsestään.

Lapsi on joutunut kärsimään epävakaista ja turvattomista olosuhteista äidin päihteidenkäytön takia. Äidin kyky huolehtia lapsesta on ollut jo pidemmän aikaa puutteellista ja lapsi on joutunut huolehtimaan omista asioistaan.

Tämän nähdään olevan liian suuri vastuu lapselle ja sen nähdään johtaneen väsymykseen, koulumenestyksen huononemiseen ja käytöshäiriöihin.

Arki on ollut osallistumista äidin terveydentilasta huolehtimiseen, joka on myös vaikuttanut lapsen omaan jaksamiseen mm. runsaiden koulupoissaolojen muodossa.

Kahdessa tapauksessa vanhemmalla on ollut päihteidenkäyttöä aikaisemmin ja vaikka ongelmaa ei enää ole, nähdään päihteidenkäytön kuitenkin olevan syynä lapsen nykyisiin ongelmiin.

Lapsi on altistunut turvattomille ja epävakaille kasvuolosuhteille äidin rankan päihteidenkäytön takia. Lapsen perushoitoa ja huolenpitoa on laiminlyöty hänen ollessaan pieni. Lapsen turvattomuus ja paha olo ovat näkyneet jatkuvina käytösongelmina, vakavana väkivaltaisuuksina, häiriökäyttäytymisenä, keskittymisvaikeuksina ja varastamisena.

Vanhemman mielenterveysongelmat huostaanoton syynä

Kahdessa aineiston tapauksista huostaanoton perimmäisen syyksi määritellään vanhemman mielenterveysongelmat. Mielenterveysongelmien vuoksi vanhempi on jaksamaton ja kykenemätön asettamaan riittävän turvallisia rajoja lapselle. Toisessa tapauksessa ei kerrota, miten lapset ovat reagoineet tilanteeseen. Ilmeisesti sitä ei ole nähty tarpeelliseksi, koska vanhemman tilanne yksin jo riittää huostaanoton perusteluksi. Toisessa tapauksessa lapsen kerrotaan oireilevan käytösongelmilla, koulunkäymättömyydellä ja somaattisin oirein.

Suurin huoli on ollut äidin vuosia jatkuneista mielenterveyden ongelmista sekä äidin kyvyttömyydestä asettaa lapsen arkeen riittävän turvallisia rajoja. --- Lapsen voimakas reagointi omalla käyttäytymisellään ja koulunkäymättömyydellään nähdään pitkälti johtuvan edellä mainituista tekijöistä.

Lapsen erityisyys huostaanoton syynä

Yhdessä tapauksessa huostaanoton syyksi eli pääimmäiseksi poikkeavuudeksi muodostuu lapsen erityisyys. Hänellä on epätyypillisen autismin diagnoosi. Huostaanoton perusteluissa kuvataan lapsen oireilua ja luodaan siten kuva hyvin haastavasti käyttäytyvästä lapsesta. Vanhemman kerrotaan hakeneen apua, mutta tuesta huolimatta tilanne ei ole muuttunut. Tekstissä vihjataan, että lapsen oireilu on alkanut vanhempien eron takia eli sillekin löytyy vielä syy. Huomattavaa on, että tämä huostaanotto on vastentahtoinen siksi, että lapsen muualla asuva vanhempi vastustaa huostaanottoa. Lapsi itse ja hänen kanssaan asuva vanhempi eivät vastusta.

Huolimatta siitä, että äiti on hakenut lapsen käyttäytymisen pulmiin tukea vuodesta [vuosi poistettu] alkaen, tilanne ei ole korjaantunut. Lapsi on käyttäytynyt kotona useaan kertaan aggressiivisesti, jolloin lapsen oma ja pikkuveljien turvallisuus on ollut uhattuna.

6.4 Lapsen edun mukainen sijaishuolto

Tässä alaluvussa tarkastelen sitä, mitä aineistossa sanottiin siitä, mitä sijaishuollolta odotetaan. Etsin siis suoria viittauksia siihen mitä lapsi tarvitsee, miksi lapsi halutaan sijoittaa sijaishuoltoon ja millainen sijaishuoltopaikka hänelle sopii. Lisäksi jos jokin sijaishuoltopaikkavaihtoehto oli jo suljettu pois, tarkastelin miksi siihen ratkaisuun oli päädytty. Näihin kysymyksiin vastaamalla huostaanottohakemuksissa puhutaan edelleen siitä, miksi sijaishuolto on lapsen edun mukainen vaihtoehto, mutta näkökulma on eri kuin poikkeavuuden tarkastelussa. Poikkeavuuden voidaan ajatella edustavan lapsen edun negatiota, kun sijaishuollolle asetettavien odotusten voidaan nähdä kertovan suoraan siitä, mitä lapsen etu edellyttää.

Mitä lapsi tarvitsee?

Etsin aineistosta kaikki viittaukset siihen, mitä lapsen ajatellaan tarvitsevan. Nämä löytyivät aineistosta seuraavien muotoilujen avulla: lapsi tarvitsee, lapsella on tarve, lapsen oireet tai ominaisuudet edellyttävät, tietyt toimet ovat erityisen tärkeitä ja lapsen tiettyä toimintaa on tuettava. Alla olevasta taulukosta on luettavissa erilaiset tarpeet, joita lapsella suoraan mainittiin olevan ja niiden tapausten lukumäärä, joissa nämä tarpeet esiintyivät.

Taulukko 3 Mitä lapsi tarvitsee?

Lapsen tarve	Lukumäärä
Rauhallinen, turvallinen ja tasapainoinen ympäristö	9
Aikuisen huolenpito, tuki ja turva	7
Aikuisen asettamat rajat	4
Tuki koulunkäyntiin	4
Läheiset	1
Ammatillinen tuki	1
Tuki perheelle	1
Aika	1

Eniten mainintoja (n=9) sai lapsen tarve rauhalliseen, turvalliseen ja tasapainoiseen ympäristöön.

Lapsi tarvitsee turvallisen ja vakaan kasvu ympäristön, jossa on selkeät ja lapsen ikätason mukaiset rajat, vakaat arjen rakenteet sekä aikuisen vahva paneutuminen ja tuki.

Tässä esimerkissä turvallinen ja vakaa ympäristö määritellään nimenomaan kasvu ympäristöksi. Sen tulee siis tukea lapsen kasvua. Tällaisen ympäristön katsotaan sisältävän ikätason mukaisia rajoja, vakaita arjen rakenteita ja aikuisen tukea. Kolmessa tapauksessa tällaisen kasvu ympäristön mainittiin olevan myös päihteetön.

Lapsi tarvitsee rauhallisen, päihteettömän ja turvallisen elinympäristön sekä vakaat ja turvalliset ihmissuhteet.

Lapsen katsotaan tarvitsevan tällaista ympäristöä koulunkäynnin onnistumiseksi ja psyykkisen kuntoutumisen mahdollistumiseksi.

Lapsi tarvitsee tukea koulunkäyntiin ja tasapainoisen kasvu ympäristön, jotta hänen koulunkäyntinsä onnistuu mahdollisimman hyvin.

Lapsen voimakas psyykinen oireilu, omaehtoinen käytös ja itsemurhapuheilla uhkailu edellyttävät vankkaa ja turvallista kasvuympäristöä, jotta lapsen psyykkisessä kuntoutumisessa päästään eteenpäin.

Edellä mainitsin, että rauhalliseen, turvalliseen ja tasapainoiseen kasvuympäristöön nähdään osaltaan muodostuvan aikuisen tuesta. Lapsi tarvitsee tuen lisäksi myös aikuisen huolenpitoa ja turvaa (n=7).

Huostaanotolla ja sijaishuollolla turvataan lapsen tarvitsema hoito ja huolenpito.

Lapsen tarvitsema tuki ja turvallisuus liittyvät nimenomaan aikuisen tarjoamaan apuun ja ennakoitavaan läsnäoloon. Se voi tarkoittaa myös tukea ikätason mukaiseen vastuunottoon tai pettymysten sietämiseen.

Hoitava taho toteaa loppuraporteissa, että useiden elämämuutosten ja niihin liittyneiden turvattomuuden tunteiden vuoksi lapsi tarvitsee ikäistään enemmän aikuisen turvallista ja ennakoitavaa läsnäoloa.

Osaston työryhmän arvion mukaan lapsi tarvitsee paljon aikuisen tukea pettymyksen tunteen sietämisessä.

Yllä olevassa esimerkissä arviota lapsen tarpeesta perustellaan lastenpsykiatrisen hoitoryhmän arviolla. Myös sijaishuollossa tarvittava tuki voidaan määritellä ammatilliseksi. Aineistosta yhden lapsen määriteltiin tarvitsevan nimenomaan ammattilaisen tarjoamaa tukea ja syyksi mainitaan lapsen voimakas oireilu.

Lapsi tarvitsee riittävän ammatillisen avun ja tuen voimakkaan oireilunsa vuoksi.

Turvallinen aikuinen tarkoittaa myös rajojen asettajaa, joka pystyy myös pitämään niistä kiinni. Neljän lapsen nähdään tarvitsevan aikuista asettamaan rajoja.

Lapsi tarvitsee riittävän tiukat säännöt ja rajat, sekä riittävästi turvallisia aikuisia ihmisiä jotka pystyvät pitämään kiinni näistä rajoista.

Esimerkissä todetaan, että rajojen tulee olla riittävän tiukat. Ensimmäisessä aineisto-otteessa tuli ilmi, että rajat tarkoittavat ikätason mukaisia rajoja eli ne määrittyvät lapsen iän mukaan. Rajojen tarve voi perustua myös lapsen diagnoosiin, kuten tässä seuraavassa esimerkissä.

Lapselle on asetettu epätyypillisen autismin diagnoosi, jonka perusteella lapsi tarvitsee erityisen johdonmukaiset, selkeät ja turvalliset rajat.

Aineistossa yksittäiset maininnat saivat myös lapsen tarve tavata läheisiään, saada tukea hänen vanhemmalleen ja saada aikaa rauhoittua.

Lapsen kannalta tärkeää on myös se, että äidin päihdehoitoa tuetaan.

Miksi sijaishuolto on oikea ratkaisu?

Se, miksi sijaishuollon ajatellaan olevan lapselle oikea ratkaisu, liittyy hyvin läheisesti lapsen tarpeisiin ja aineistossa ne mainitaankin usein samassa lauseessa. Niissä on kuitenkin pieni näkökulmaero ja siksi halusin nostaa ne erillisiksi kappaleiksi. Aluksi esittelen jälleen taulukon muodossa, miksi juuri sijaishuollon ajatellaan vastaavan lapsen tarpeisiin. Nämä oli löydettävissä aineistosta sellaisten esimerkiksi seuraavien fraasien takaa: sijaishuollolla taataan, sijaishuolto turvaa, sijaishuollossa pystytään tarjoamaan, sijoituksessa voitaisiin, sijoituksessa lapsi saisi ja voisi ja hänellä olisi mahdollisuus.

Taulukko 4 Miksi sijaishuolto on oikea ratkaisu?

Miksi sijaishuolto?	Lukumäärä
Turvalliset, vakaat ja tasapainoiset olosuhteet	12
Hoidon tarpeen selvittäminen ja hoidon turvaaminen	9
Tuki koulunkäyntiin	4
Turvaa hoidon ja huolenpidon	4
Huoli läheisistä vähenee	2
Ikätason mukaiset olosuhteet	2
Lapsen tilanne tasaantuu	3
Turvalliset ihmissuhteet	1
Vanhemmat saavat tilaa hoitaa itseään	1
Se turvaa kasvun ja kehityksen	1

Samoin kuin lapsen tarpeista eniten mainintoja sai ympäristö, perustellaan myös sijaishuoltoa useimmiten sen tarjoamalla olosuhteilla (n=12). Neljässä näistä tapauksista sijaishuollossa olosuhteiden mainitaan olevan erityisesti päihteettömiä.

Huostaanotolla ja sijaishuollolla turvataan lapsen tarvitsema huolenpito ja turvalliset, päihteettömät kasvuolosuhteet.

Päihteettömät olosuhteet liittyvät turvallisuuteen. Sijaishuollossa olosuhteiden olevan päihteettömien ja turvallisten lisäksi myös vakaat ja lapsen iälle sopivat.

Huostaanotolla ja sijaishuollolla turvataan lapsen tarvitsema hoito ja huolenpito turvallisissa ja vakaisissa olosuhteissa.

Ikätason mukaiset olosuhteet mainitaan kahdessa tapauksessa.

Lapsen pitkäaikainen sijoitus turvaisi lapselle hänen ikäiselleen sopivat kasvuolosuhteet ja riittävän huolenpidon, asuinolosuhteet ja tuen koulunkäyntiin.

Esimerkissä mainitaan myös, että sijoitus turvaa huolenpidon, asuinolosuhteet ja tuen koulunkäyntiin. Hoito ja huolenpito liittyvät olennaisesti lapsen tarpeisiin ja ne mainitaan kaiken kaikkiaan neljässä tapauksessa. Samoin tuki koulunkäyntiin mainitaan neljässä tapauksessa.

Lapsi saisi tukea koulunkäyntiinsä ja turvalliset ihmissuhteet.

Sijaishuollon tarjoamat turvalliset ihmissuhteet mainitaan aineistossa tämän yhden kerran. Ihmissuhteisiin liittyy myös lapsen suhde kotiin jääviin vanhempiin, jota voi varjostaa lapsen huoli heidän tilanteestaan. Sijaishuollon arvioidaan vähentävän tätä huolta ja lapsi voi keskittyä omaan elämäänsä (n=2).

Lapsen huoli äidistään vähenee ja hän voi keskittyä omaan kasvuun ja ikäkautensa mukaiseen lapsen elämään.

Yhdessä tapauksessa lapsen sijaishuoltoon sijoittamisen nähdään antavan lapsen vanhemmalle tilaa hoitaa itseään ja sen ajatellaan tukevan koko perhettä. Ajatukset ohjautuvat tästä esimerkistä perheen yhdistämiseen ja lapsen kotiin palaamiseen.

Sijaishuollon aikana myös lapsen äidillä olisi nykyistä paremmat mahdollisuudet asettua vastaanottamaan apua itselleen ja näin perhetilanne kokonaisuudessaan voisi tervehtyä.

Aineistosta nousee vahvana esiin mahdollisuus sijaishuollon aikana selvittää lapsen tarvetta psyykkiseen, somaattiseen tai päihdehoitoon ja tarvittaessa sijaishuolto voi turvata hoidon onnistumisen (n=9).

Sijaishuollolla turvataan lapsen psyykkisen ja fyysisen terveydentilan selvittäminen ja tarvittaessa hoidon järjestäminen.

Yhdessä tapauksessa sijaishuolto nähdään edellytyksenä sille, että hoito voidaan järjestää.

Psykiatrisen hoidon suunnitteleminen ja toteuttaminen on mahdollista sen jälkeen kun sijaishuoltopaikka on rauhoittanut lapsen tilanteen.

Lapsen tilanteen täytyy siis rauhoittua, ennen kuin hoito voidaan aloittaa ja se nähdään sijaishuollon tehtäväksi. Sijaishuollon nähdään voivan tasata lapsen tilannetta katkaisemalla ongelmallisen käytöksen ja antamalla hänelle mahdollisuuden rauhoittua sen tarjoaman säännöllisen arjen kautta (n=3).

Säännöllisen arjen myötä lapsen käyttäytymisen ja mielialan arvioidaan tasaantuvan.

Lopulta, sijaishuolto turvaa lapsen kasvun ja kehityksen.

Huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen turvaa lapsen kasvun ja kehityksen ja tarjoaa hänelle hänen ikätasonsa vaatimat kasvuolosuhteet.

Millainen sijaishuoltopaikan tulisi olla?

Tähän kysymykseen vastaukset löytyivät huostaanottolomakkeesta otsikon "Sijaishuoltopaikan valintaa koskevat tiedot" alta. Esittelen ensin millaisia vaatimuksia oli esitetty niiden lasten hakemuksissa, joille ei oltu vielä valittu sijaishuoltopaikkaa. Näille lapsille etsittiin paikkaa joko lastenkodista tai ammatillisesta perhekodista tai sitten ei kerrottu minkä muotoista sijaishuoltopaikkaa oltiin etsimässä (n=8). Lopuksi esittelen, miksi niille lapsille (n=6), joilla oli jo valittu sijaishuoltopaikka, oli valittu juuri se paikka.

Taulukko 5 Millaista sijaishuoltopaikkaa etsitään?

Millaista sijaishuoltopaikkaa etsitään?	Lukumäärä
Sijainti tukee yhteydenpitoa perheeseen	7
Tukee koulunkäyntiä	5
Asettaa rajat	4
Turvalliset, vakaat ja päihteettömät olosuhteet	4
Turvaa hoidon arvioinnin ja järjestämisen	4
Kyky yhteistyöhön lapsen läheisten kanssa	3
Tarjoaa hoitoa ja kasvatusta	1
Mahdollisuus rajoitustoimenpiteisiin	1
Kyky yhteistyöhön viranomaisten kanssa	1
Tukee lapsen vuorovaikutustaitojen parantumista	1
Mielenterveysosaamista	1
Tarjoaa lämpöä ja välittämistä	1
Asettaa lapsen edun etusijalle	1
Tarjoaa toiminnallisuutta	1
Tukee itsenäistymistä	1

Ymmärrettävästi tässä kohdassa mainittiin useita sellaisia vaatimuksia sijaishuoltopaikalle, kuin joita voi löytää myös edellisestä alaluvusta perustelemassa miksi lapsi halutaan sijoittaa sijaishuoltoon. Tällaisia sijaishuoltopaikan ominaisuuksia olivat edellytykset tukea koulunkäyntiä, kyky asettaa rajoja, turvallisten, vakaiden ja päihteettömien olosuhteiden tarjoaminen, psyykkisen, fyysisen tai päihdehoidon arvioinnin ja järjestämisen turvaaminen sekä hoidon ja kasvatuksen tarjoaminen. Nämä oli mainittu pääasiassa samalla tavoin kuin sijaishuollon perusteluissakin, joten en käy niitä tarkemmin tässä läpi. Joissakin kohdissa vaatimukset esitettiin kuitenkin hyvinkin konkreettisesti. Esimerkiksi koulunkäynnin

tukemisen toivotaan tarkoittavan sijaishuoltoapaikan yhteydestä tai läheisyydestä löytyvää koulua.

Pidempiaikaisen sijaishuoltoapaikan yhteydessä tai läheisyydessä toivotaan olevan koulu, jossa lapselle pystytään tarjoamaan tukea opiskeluun.

Toinen esimerkki konkreettisista ominaisuuksista liittyen aikaisemmin esitettyihin odotuksiin oli sijaishuoltoapaikan mahdollisuus käyttää lastensuojelulaissa määriteltyjä rajoitustoimenpiteitä. Sijaishuoltoapaikalla halutaan siis olevan käytössä vahvoja keinoja rajoittaa lasta. Tämä odotus mainittiin yhdessä huostaanottohakemuksessa.

Lapsen huostaanottoa edeltäneiden karkailun ja ajoittain rajattoman käytöksen mahdollisten toistumisten varalta tulevassa sijaishuoltoapaikassa edellytetään tarvittaessa myös voitavan käyttää Lastensuojelulain 64 § - 66 § mukaisia rajoitustoimenpiteitä.

Eniten mainintoja saivat odotukset tulevan sijaishuoltoapaikan mahdollisuuksista tukea lapsen yhteydenpitoa läheisiinsä. Sijaishuoltoapaikalla tulee ensinnäkin olla kykyä tukea lapsen ja vanhemman hyvää vuorovaikutusta, mutta pystyä myös itse yhteistyöhön lapsen perheen kanssa.

Sijaishuoltoapaikalta edellytetään kykyä yhteistyöhön vanhempien kanssa ja kykyä tukea vanhemman ja lapsen välistä myönteistä vuorovaikutusta.

Viidessä tapauksessa tämän katsottiin edellyttävän sitä, että lapsen sijaishuoltoapaikka on riittävän lähellä lapsen perheen.

Sijaishuoltoapaikkaa valittaessa otetaan huomioon sijaishuoltoapaikan etäisyys kotikunnasta, jotta yhteistyö ja yhteydenpito lapsen läheisverkoston kanssa on mahdollista.

Näistä yhdessä tapauksessa mainittiin lisäksi, että sijaishuoltoapaikan tulee olla riittävän lähellä, mutta ei liian lähellä, jotta lapselle voidaan kuitenkin taata rauha keskittyä omiin asioihinsa.

Sijaishuoltoapaikan toivotaan olevan sijoittajakunnan lähellä, mutta ei sijoittajakunnassa, jotta lapsi toisaalta voisi säilyttää yhteyden läheisiinsä ja toisaalta saisi rauhan saavuttaa tulevassa elämässään tarvittavat tiedot ja taidot.

Yhdessä tapauksessa odotuksia sijaishuoltoapaikan kyvystä vastata lapsen yhteydenpidon tarpeisiin ei määritelty etäisyyden mukaan, vaan sijaishuoltoapaikan odotettiin pystyvän varmistamaan, että yhteydenpito on turvallista.

Sijaishuoltoapaikasta lapsen on mahdollista pitää yhteyttä läheisiinsä turvallisesti.

Sijaishuoltoapaikan odotetaan pystyvän yhteistyöhön paitsi lapsen perheen kanssa, myös viranomaisten kanssa. Tämä mainitaan erikseen yhdessä tapauksessa.

Sijaishuoltoapaikan tulee myös pystyä tekemään yhteistyötä viranomaisten sekä hoitavan tahon kanssa.

Yksittäisinä ominaisuuksina mainittiin lisäksi sijaishuoltoapaikalta odotettava mielenterveysosaaminen, lämmön ja välittämisen tarjoaminen, kyky asettaa lapsen etu ensisijalle sekä mahdollisuus tarjota lapselle toiminnallista tekemistä ja tukea itsenäistymiseen. Yhdessä tapauksessa esitettiin yksityiskohtainen lista asioista, joita lapsen toivotaan sijaishuollossa oppivan ja joihin sijaishuoltoapaikan odotetaan pystyvän tarjoamaan tukea.

Lapsi tarvitsee apua ja tukea elinympäristöönsä tutustumiseen ja sen vähittäiseen laajentamiseen sekä ihmissuhteiden muodostamiseen ja ylläpitämiseen ja vuorovaikutustaitojen parantamiseen.

Esittelen vielä lyhyesti miksi osalle lapsista oli valittu se tietty sijaishuoltoapaikka, joka heille oli jo tiedossa. Yhtä lapsista oltiin sijoittamassa lastenkotiin, jonka kerrotaan tarjoavan samoja asioita, kuin yllä olen luetellut sijaishuoltoapaikalta odotettaviksi asioiksi eli arjen rakenteita, rajoja, tukea koulunkäyntiin ja aikuisten tarjoamaa huolenpitoa. Juuri tämä tietty lastenkoti oli kuitenkin valittu siksi, että se sijaitsee lapsen asuinkunnassa ja siten

mahdollistaa yhteydenpidon hänen läheisiinsä. Lisäksi ratkaiseva seikka oli ollut se, että lapsen sisarus on jo ennestään sijoitettuna saman laitoksen toiseen yksikköön, joka sijaitsee lähellä lapsen tulevaa sijaishuoltopaikkaa. Tässä tapauksessa lapsi oli itse saanut valita kahden sijaishuoltopaikan välillä ja hän oli päätenyt tähän lastenkotiin sisaruksen siellä olon vuoksi.

Sijaisperheiden valintaa perusteltiin sillä, että perheet olivat valmiita vastaamaan tämän ikäisten lasten hoidosta ja kasvatuksesta. Myös näissä valinnoissa olennainen tekijä oli sijainti, joka näissä tapauksissa tuki paitsi yhteydenpitoa läheisiin, myös sitä, että lapsi pystyi jatkamaan samassa koulussa kuin ennenkin. Toisessa tapauksessa esiin nostettiin se, että perheen molemmat vanhemmat ovat tällä hetkellä kotona ja se, että he ovat valmiita toimimaan lapsen sijaisperheenä tarvittaessa lapsen täysi-ikäisyyteen asti. Toisessa puolestaan mainitaan lapsen olevan sen ikäinen, että hän hyötyisi perhesijoituksesta. Tässä tapauksessa erityisen merkittävää oli se, että lapsi voitiin sijoittaa samaan perheeseen sisarustensa kanssa. Tämä oli ollut myös lapsen oma toive.

Läheisverkostosijoituksissa mainittiin perusteluksi erityisesti se, että läheisten arvioitiin pystyvän vastaamaan lapsen hoidosta ja kasvatuksesta, asettamaan turvalliset raja ja säännöt sekä tarjoamaan pysyvät ja turvalliset olosuhteet. Tärkeäksi mainittiin lapsen ja läheisen lämpimät ja läheiset välit. Läheissijoitus mahdollisti myös samassa koulussa jatkamisen ja läheiset suhteet lapsen perheeseen.

Miksi läheisverkostoa ei ole nähty sopivana vaihtoehtona?

Kaikissa aineiston huostaanottohakemuksissa kerrotaan, että lapsen ja perheen kanssa on keskusteltu mahdollisuudesta sijoitukseen läheisen luokse. Kuudessa tapauksessa jotakin läheistä oli ehdotettu lapsesta huolehtivaksi tahoksi, mutta arvioinnin jälkeen oli todettu, että sijoitus perheen tai lapsen ehdottaman läheisen luokse ei ole mahdollinen. Kaikissa tapauksissa kaikki asianosaiset tai kyseessä ollut läheinen eivät välttämättä olleet asiassa samaa mieltä, mutta keskityn tässäkin vain sosiaalityöntekijän asiasta tekemään arvioon. Yhdessä tapauksessa sosiaalityöntekijä on arvioinut, etteivät olosuhteet läheisen luona ole sellaiset, että sijoitus olisi lapsen edun mukainen. Tämän tapauksen olen käsitellyt vanhemman poikkeavuutta käsittelevässä luvussa.

Lopuissa viidessä tapauksessa on kaikissa kyse siitä, että lapsen käytös arvioidaan liian haastavaksi, jotta läheiset voisivat vastata hänen tarpeisiinsa.

Sosiaalityöntekijöiden arvion mukaan huomioiden lapsen hallitsemattoman käytöksen sekä ajoittaiset itsetuhopuheet asuminen mummun luona ei ole riittävän turvallista eikä lapsen edun mukaista.

Perusteluna oli, että lapsi tarvitsee ammatillista tukea oireilunsa vuoksi.

Lapsi tarvitsee riittävän ammatillisen avun ja tuen voimakkaan oireilunsa vuoksi, joten lapsen sukulais- ja läheisverkosto eivät ole mahdollisia sijoituspaikkoja.

Lisäksi yhdessä tapauksessa perusteluna oli se, että läheisen luona asumista oli kokeiltu jo aikaisemmin, mutta ongelmat olivat poistuneet vain lastenkodissa olon aikana.

Viimeisen vuoden aikana saatujen kokemusten perusteella lapsen tilanne on kohentunut hänen laitossijoitustensa aikana ja välittömästi niiden päätyttyä ongelmat ovat alkaneet uudelleen. Siten lapsen muuttaminen tai hänen sijoittamisensa isän luokse ei ole tällä hetkellä lapsen edun mukaista.

6.5 Empirian yhteenveto

Olen tarkastellut analyysissä aineistoa kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin analysoin sitä, mistä tilanteesta lapsi halutaan sijoittaa pois ja toiseksi sitä, millaisia odotuksia sijaishuollolle asetetaan. Aineistossa määrällisesti suurin osa tekstistä on perusteluita ensimmäiseen eli pääpaino on siinä, millä tavalla lapsi omalla käytöksellään tai hänen olosuhteensa tuottavat huostaanoton tarpeen. Kyse on poikkeavuuksista. Lapsen etu on tällöin luettavissa rivien väleistä, poikkeavuuksien vastaparina. Mikään poikkeavuus ei kuitenkaan yksin riko lapsen etua, vaan kyse on aina kokonaisuudesta ja tämän vuoksi olen tarkastellut poikkeavuuksien välisiä hierarkioita. Niistä on nähtävissä, että huostaanoton tarvetta arvioitaessa olennaisinta on vanhemman toiminta ja hänen kykynsä ottaa apua vastaan. Kyse voi olla vanhemman kyvystä huolehtia lapsesta tai syy voi olla hänen mielenterveys- tai päihdeongelmissaan. Kyse voi olla myös lapsen erityisyydestä ja siitä johtuvasta tuen tarpeesta. Olennaisinta on

kuitenkin se, miten vanhempi on pyrkinyt ratkaisemaan näitä ongelmia ja kuinka hän on ongelmien ratkaisemisessa onnistunut.

Sijaishuoltoon liittyviä odotuksia ei ole kaikissa aineiston huostaanottohakemuksissa käsitelty laisinkaan. Myös arviota lapsen tarpeista on monissa hakemuksissa vain sivuttu lyhyesti. Tulkitsen tämän tarkoittavan sitä, että sosiaalityöntekijät olettavat lapsen tilanteen kuvauksen, siis poikkeavuuksien, kertovan myös sijaishuollolle asetettavista odotuksista. Sijaishuollolle asetetut odotukset olivat useimmiten varsin ympärilyöviä. Aineistosta oli nähtävissä, että useat niistä olivat sosiaalityöntekijöille tuttuja fraaseja, sillä jotkin lauseet oli löydettävissä useista hakemuksista sanasta sanaan samanlaisina. Lapsen ainutlaatuinen tilanne ja erityisesti tarpeet tulevat siis näkyviin poikkeavuuksien kautta, niiden negaationa.

Lapsen toiminta määrittyy huostaanottohakemuksissa poikkeavaksi, kun hän rikkoo koululaisen tai ikäkategorian mukaista roolia tai lapsen roolia, joka määrittyy suhteessa aikuiseen. Tässä aineistossa sosiaalityöntekijät ovat määritelleet, että poikkeavuus tulee esiin, kun lapsi käyttäytyy omaehtoisesti, eikä tottele aikuista. Koulussa poikkeavuus näkyy aggressiivisuutena, käytöshäiriöinä ja koulupoissaoloina. Ikäkategorian mukainen poikkeavuus tulee esiin, jos lapsi käyttäytyy itseään nuoremman tavalla tai kantaa liikaa vastuuta itsestään tai muista. Tästä voi päätellä, että lapsen kategoriasidonnaista toimintaa on, että hän tottelee aikuisen hänelle asettamia rajoja kotona ja koulussa, ei käyttäydy aggressiivisesti, ei häiriköi ja käy koulua. Lisäksi lapsen odotetaan kehittyvän ja kasvavan, mutta ei kuitenkaan liian nopeasti. Tätä tulkintaa tukee myös se, miten lapsen tarpeita on aineistossa kuvattu ja se, miten aineistossa perustellaan sijaishuoltoa lapselle sopivana tukimuotona. Lapsen katsotaan ensisijaisesti tarvitsevan rauhallista ja vakaata kasvuympäristöä, joka sijaishuollon ajatellaan varmistavan. Tällaisen kasvuympäristön katsotaan tukevan lapsen ikäkategorian mukaista toimintaa ja tukevan koulunkäyntiä. Lisäksi lapsen tarpeeksi todettiin turvallinen aikuinen ja myös tämän sijaishuollon odotetaan tarjoavan. Turvallinen aikuinen on se, joka asettaa lapselle rajat ja saa hänet asettumaan niihin. Turvallinen aikuinen tarjoaa myös hoivaa ja hellyyttä. Sijaishuollossa saadaan lisäksi varmistettua, että lapsen terveydenhuollon ja psykiatrian hoidon tarpeet täyttyvät ja myös vanhemmat saavat tilaa hoitaa itseään. Näiden odotusten rinnalla sijaishuoltopaikan valinnassa olennaisin asia oli lapsen ja vanhemman yhteydenpidon tukeminen ja siihen vaikuttavimpana tekijänä pidettiin sijaishuoltopaikan sijaintia.

Vanhemman toiminta määrittynyt poikkeavaksi ja moraalista järjestystä rikkovaksi, jos hän ei kykene tai halua huolehtia lapsestaan. Huolehtimiseen katsotaan kuuluvan sekä arjen pyörittäminen, koulunkäynnin tukeminen, terveydestä huolehtiminen ja rajojen asettaminen. Vanhemman kyvyttömyys asettaa nämä lapsen tarpeet etusijalle voi näkyä vanhempien välisinä ristiriitoina, huonona yhteistyönä viranomaisten suuntaan tai väkivallan käyttönä. Syynä tälle poikkeavuudelle voivat olla vanhemman mielenterveysongelmat ja niihin liittyen väsymys, päihteidenkäyttö, rikollinen toiminta tai vanhemman terveydentila. Tästä käntäen voi lukea, että vanhemman odotetaan haluavan ja kykenevän huolehtia lapsestaan. Jos kyvyttömyys johtuu vanhemman ongelmista, hänen odotetaan hoitavan ongelmiaan ja ottavan vastaan apua niiden hoitamiseksi. Poikkeavuuksien hierarkian tarkastelusta on luettavissa, että aineistossa sosiaalityöntekijät näkevät lapsen poikkeavuuden liittyvän aina vanhemman poikkeavuuteen. Vaikka kyseessä olisi lapsen käytöshäiriö, jolle ei ole nimettävissä ulkoista syytä, on huostaanoton kannalta olennaista se, pystyykö vanhempi rakentamaan lapsen arjen sellaiseksi, ettei huostaanottoa tarvita. Aineistosta näkyy, että vanhempia on tuettu arjen järjestämisessä ja huostaanoton tarve on pyritty ehkäisemään. Aina kotiin tarjottava tuki ei kuitenkaan ole riittänyt, vanhempien yhteistyöstä huolimatta. Tällöin huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen on nähty lapsen edun mukaisiksi tukimuodoiksi.

7 Yhteenveto ja johtopäätökset

7.1 Yhteenveto

Tässä tutkimuksessa halusin selvittää millaisena lapsen etu näyttäytyy käytännössä lastensuojelussa. Lastensuojelua määrittää lastensuojelulaki, mutta laki ei voi tavoittaa yksittäisiä ainutlaatuisia tilanteita, vaan tarvitsee aina asiantuntijan tulkintaa. Lastensuojelussa tätä tulkintaa tekee sosiaalityöntekijä. Yksi tutkimukseni motiiveista on nostaa esiin tätä sosiaalityön asiantuntijuutta. Sosiaalityöntekijät eivät suoraan määrittele mikä lapsen etu on, vaan tekevät arviota siitä, milloin lapsen etua on rikottu niin pahasti, että lapsi ei voi enää asua kotona. Tätä arviota he perustelevat kertomalla hyvin käytännön läheisesti lapsen ja hänen vanhempiensa toiminnasta. Sekä lapsi että vanhempi ovat molemmat kulttuurisesti hyvin latautuneita kategorioita ja perustellessaan huostaanoton

lapsen edun mukaisuutta sosiaalityöntekijät käyttävät näitä kategorioita. Etsimällä ne kohdat, joissa sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen ja hänen vanhempiansa poikkeavan kategoriastaan, oli löydettävissä lapsen edun raja. Kyse on siis kulttuurisesti jaetusta tiedosta ja siitä, miten sosiaalityöntekijä käyttää tätä tietoa.

On tärkeää ymmärtää, että kategoriat ovat nimenomaan kulttuurisia konstruktioita, eivät absoluuttisia totuuksia. Yhtä lailla lapsen etu on historiallisesti muotoutuva käsite. Tämä tutkimus kuvaa sitä, miltä lapsen etu näyttää juuri nyt. Olennaista on myös se, että huostaanotto ei ole rangaistus. Se on tarkoitettu tukitoimeksi, varmistamaan se, että lapsen etu toteutuu. Tilanne, jossa huostaanottoon päädytään, on aina kriisi. Se on suuri elämänmuutos lapsella ja hänen perheelleen ja siihen liittyy paljon monenlaisia tunteita. Joku voi tuntea itsensä huonoksi ja epäonnistuneeksi, joku helpottuneeksi. Kaikki kokemukset ja tunteet ovat arvokkaita, eivätkä ne saa jäädä teoretisoinnin jalkoihin.

7.2 Tulosten pohdintaa

Aloitin tämän tutkielman katsauksella lastensuojelun historiaan ja varsinkin suomalaisen lastensuojelulain historiaan ja löysin polun, jolla lapsi nousi keskiöön yhteisön edun, isänvallan, valtion vallan ja laitovallan alta. Lastensuojelun varhaisista vaiheista lähtien lastensuojelun toimintaa yksittäistapauksissa on määrittänyt arvio siitä, syntyykö lastensuojelun tarve lapsen pahantapaisuudesta vai suojelun tarpeesta. Tämä sama jako näkyy analyysini tuloksissa, sillä aineistosta oli heti luettavissa, että lapsen edun rikkova poikkeavuus liittyy joko lapseen tai hänen vanhempiinsa. Näen yhtymäkohtia lapsen poikkeavuudessa ja lapsen pahantapaisuudessa, sekä vanhempien poikkeavuudessa ja lapsen suojelun tarpeessa. Samantapainen jaottelu oli löydettävissä Mirja Kajavan (1997) ja Kati Katajan (2012) tutkimuksissa. Molemmissa näistä tutkimuksista lähtökohtana oli huostaanottojen jaottelu niistä löytyvien syiden perusteella. Oma näkökulmani oli aavistuksen erilainen, sillä kategoria-analyysin avulla oli mahdollista päästä käsiksi siihen, miten huostaanottojen syitä perusteltiin. Kyse on moraaliseen arviosta, joka perusteltiin kulttuurista tietoa sisältävillä kategorioilla.

Lastensuojelun ydin, yksittäisen lapsen kohdalla tehtävä arvio hänen tilanteestaan, ei siis ole muuttunut, vaikka näkökulmat ja painotukset ovat historian myötä muuttuneet ja lapsi on nostettu keskiöön. Tutkimukseni tulosten valossa voi kuitenkin pohtia sitä, onko lapsi

kuitenkin nostettu keskiöön vain teorian tasolla? Lapsen etua rikkovien poikkeavuuksien välisiä hierarkioita tarkastellessani tulin siihen tulokseen, että loppujen lopuksi kyse on aina vanhempien kyvystä ottaa vastaan apua ja muuttaa omaa tai lapsensa käytöstä. Vanhempi on siis täysin vastuussa lapsen olosuhteista. Toisaalta tulos ei ole kovin yllättävä: voiko huostaanotolle olla tarvetta, jos vanhempi pystyy kantamaan vastuun lapsestaan? Tästä herää kysymys lapsen osallisuuden paikasta? Aineistoni koostui vastentahtoisten huostaanottojen hakemuksista, joista lähes kaikissa tapauksissa lapsi itse vastusti huostaanottoa. Onko lapsella ollut mahdollisuus vaikuttaa omiin olosuhteisiinsa? Onko hän ollut aidosti subjekti omassa asiassaan vai vanhempiensa ja sosiaalityöntekijöiden toiminnan kohde, objekti? Vai onko niin, että huostaanottoon on päädytty juuri siksi, että lapsella ei ole ollut tilaa olla subjekti? Tämä tutkimus ei pysty vastaamaan näihin kysymyksiin.

Yksi tutkimukseni teema oli sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus lastensuojelussa. Tähän liittyen jäin pohtimaan sitä, kuinka ympärilyövästi sosiaalityöntekijät olivat kuvanneet sosiaalihuollolle asetettuja odotuksia. Erityisen kummallista oli se, että joistakin huostaanottohakemuksista oli löydettävissä sanasta sanaan samoja kohtia. Ymmärrän tämän, koska tunnen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden arkea ja kiireen määrän, mutta kyllähän tämä näyttää huonolta sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden kannalta. Yksi selitys on se, jota pohdin myös analyysin yhteenvedossa eli se, että huostaanottohakemukset tulee tehdä ennen kiireellisen sijoituksen päättymistä, eikä siinä ajassa ehditä vielä tehdä kunnollista arviota sijaishuollolle asetettavista odotuksista. Toinen vaikuttava asia on varmasti myös se, että tämän aineiston kirjoittaneet sosiaalityöntekijät ovat avohuollon lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä, eivätkä he työskentele juurikaan sijaishuollon kysymysten parissa. Näistä syistä tämän huomion luulisi kiinnostavan lastensuojelun rakenteista vastuussa olevia tahoja.

7.3 Tutkimuksen teko prosessina

Tämän Pro gradu -tutkimuksen tekeminen on ollut pitkä prosessi. Aluksi valitsin aivan eri aiheen, mutta onneksi päädyin vaihtamaan aiheeksi lapsen edun. Valinta oli lopulta itsestään selvä, sillä kysymys siitä, miten lastensuojelua voi määrittää käsite, jota ei kuitenkaan voida määritellä yleisellä tasolla, on seurannut minua koko opiskeluaikani. Mielestäni viranomaistyön tulee olla avointa ja läpinäkyvää eli toivoisin työskentelyn perusteiden olevan kaikkien näkyvillä. Toisaalta olen iloinen siitä, että Suomessa luotetaan korkeakoulutettujen

asiantuntijoiden ammattitaitoon ja vastuu lapsen edun määrittelystä on annettu sosiaalityöntekijöille. Näin ollen tieteellinen tutkimus on se, joka takaa avoimuuden ja läpinäkyvyyden.

Tutkimusprosessi oli tauolla vaihto-opiskeluni ajan. Sinä aikana tutkimuskysymys kirkastui ja kotiinpaluun jälkeen aiheeseen oli helppo tarttua. Prosessia kuitenkin pitkitti se, että olin lähes koko ajan kokopäiväisesti töissä. Omat rahkeeni eivät riittäneet siihen, että olisin tehnyt lastensuojelua päivän ja sitten vielä tutkinut illan. Kokemus lastensuojelun käytännön työstä antoi kuitenkin koko ajan lisäväitä tutkimuksen tekoon ja auttoi pitämään tutkimuksen kiinni käytännöissä. Toisaalta lastensuojelun parissa työskenteleminen piti minut kiinni myös tässä tutkimuksessa, enkä ajautunut siitä liian kauas, vaikka en koko ajan aktiivisesti tutkimusta tehnytään.

Vaikein kohta tutkimusprosessin aikana oli eettinen pohdinta tutkimusaineiston hankinnassa. Lapsilta, joiden huostaanottohakemuksista aineistoni koostui, tai heidän perheiltään ei pyydetty lupaa aineiston kokoamiseen. Olen ehdottomasti sitä mieltä, että asiakkailta itsellään on viimeinen sana sanottavana heitä koskeviin asiakirjoihin. Sain kuitenkin luvan kerätä aineiston näin, eikä kukaan muu pitänyt asiaa ongelmana. Ratkaisin tilanteen niin, että poistin aineistosta tunnistetiedot välittömästi jo aineistoa kerätessäni. En tiedä oliko tämä lopulta oikein, mutta ainakin tein parhaani ja voin puhtaalla omalla tunnolla todeta, että aineistoa on käsitelty kunnioittaen.

Palkitsevin hetki tutkimuksen teossa oli kategoria-analyysin löytyminen tutkimusmetodiksi. En ollut tutustunut kategoria-analyysin näin syvällisesti aikaisemmin ja metodiin tutustumisen avulla ymmärsin, miksi itse asiassa olin alun perin kiinnostunut koko tutkimusaiheestani. Olen aina ollut herkkä kategorisoinnille, stereotypioille ja sille, miten ne toisaalta auttavat hahmottamaan maailmaa, mutta toisaalta myös rajaavat sitä. Olen feministi, koska mielestäni on erityisen tärkeää ymmärtää, että kategoriat ovat ajattelun apuväline, mutta ne eivät saa olla este maailman monimuotoisuuden näkemiselle ja hyväksymiselle. Ymmärsin nyt, että lapsen edun pohtiminen on liittynyt samaan asiaan: toisaalta viranomaistoiminnan tulee olla säänneltyä, mutta toisaalta yksittäistapaukset vaativat aina herkkyyttä ja joustoa, sillä kaikki eivät sovi samaan muottiin. Oli riemastuttavaa löytää metodi, jossa omat intuitiiviset ajatukseni oli teoretisoitu ja kirjoitettu auki.

Analyysia tehdessä minulle erityinen haaste oli pitäytyä kategoria-analyysin mukaisesti niissä kategorioissa, jotka aineistossa todella ovat kirjoitettuna ja unohtaa ne, jotka löytyvät rivien välistä (ks. Schegloff 2007, 475). Tämä oli minulle vaikeaa, koska olen itse työskennellyt lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja olen ollut mukana huostaanottoprosesseissa. Näissä aineiston tapauksissa en ole ollut itse mukana, mutta työkokemukseni perusteella teen jonkinlaisia oletuksia siitä, mitä sosiaalityöntekijä on perusteluilla halunnut sanoa. Minun piti tietoisesti yrittää pysyä poissa sosiaalityöntekijän roolista ja siirtyä tutkijan rooliin.

Itselleni merkittävin havainto tutkimusprosessin aikana oli se, että lapsen edussa on kyse ihmisoikeuksista. Ihmisoikeudet kietoutuvat ihmisarvoon ja lapsen etu kuvaa siis sitä, mitä lastensuojelussa ajatellaan ihmisarvosta. Lastensuojelulla tarkoitan paitsi sitä toteuttavia sosiaalityöntekijöitä, myös sen rakenteita. Ihmisarvo johdattaa ajatukseni yksilöön, joka olikin tutkimukseni lähtökohta: millaisena lapsen etu näyttäytyy lastensuojelun käytännöissä yksittäistapauksissa. Tämä tutkimus syvensi entisestään omaa käsitystäni siitä, että lastensuojelussa on erityisen tärkeää pysähtyä jokaisen yksilön kohdalle, sekä lasten että aikuisten.

7.4 Tulosten merkitys sosiaalityön ammattikäytäntöjen ja tutkimuksen näkökulmasta

Sosiaalityön tekeminen vaatii herkkyyttä yksittäistapauksille, mutta sosiaalityön kehittäminen edellyttää ennen kaikkea tietoa ammattikäytännöistä. Tämä tutkimus avaa yhtä näkökulmaa lastensuojeluun ja herättää samalla lisää kysymyksiä. Tämän aineiston ja analyysin perusteella näyttää siltä, että lapsen katsotaan kuuluvan niin vahvasti vanhempainvallan alle, ettei hänen näkökulmallaan aidosti ole merkitystä. Virve-Maria de Godzinskyn (2012) tutkimuksessa hallinto-oikeuden huostaanottoprosesseista kiinnitettiin myös huomiota siihen, etteivät lapset vaikuta tulevan aidosti kuulluiksi. Luvussa 3.1 totesin, että lasten näkökulmaa lastensuojeluun ylipäänsä on tutkittu yllättävän vähän. Millaiselta nämä huostaanottojen perustelutekstit näyttäisivät, jos keskiöön nostettaisiin lapsen näkökulma? Ehkä lapsen näkökulmaa tarkastelemalla löytyisi vastaus siihen, miksi vanhemmat ja sosiaalityöntekijät eivät saaneet tilanteeseen riittävää muutosta aikaan, vaan jouduttiin turvautumaan huostaanottoon. Lapsi ei ole lastensuojelun objekti, johon tukitoimia kohdistetaan, vaan aktiivinen toimija, jonka mielipiteellä ja toimilla on vaikutusta asioiden

etenemiseen. Tutkimalla lapsen näkökulmaa hänen omaan tilanteeseensa voisi löytyä uusia ideoita myös lastensuojelun kehittämiseen. Toisaalta, tutkimukseni tulos ohjaa ajatukset myös aikuissosiaalityön rooliin lastensuojelussa. Voiko lastensuojelua ja aikuissosiaalityötä edes ajatella erillisinä sosiaalityön osa-alueina?

Mielenkiintoista on se, että koska huostaanottohakemuksissa ei juurikaan perustella miten sijaishuollon odotetaan toteuttavan lapsen etua, sen siis ajatellaan välittyvän perustelutekstistä luettavissa olevan lapsen edun negaation kautta. Tulkitsen, että lapsen edusta poikkeamisen ajatellaan kertovan riittävästi lapsen edusta. Mitä tämä kertoo lapsen edun asiantuntijuuden paikasta? Vastentahtoisessa huostaanotossa päätöksen tekee hallinto-oikeus, joka on juridisen asiantuntijuuden instituutio. Olisi mielenkiintoista tutkia, millä tavoin juridiikan asiantuntijat lukevat näitä sosiaalityön asiantuntijoiden tekstejä. Luetaanko hallinto-oikeudessa sosiaalityöntekijöiden perusteluita niin kuin sosiaalityöntekijät ovat niitä tarkoittaneet? Aineistoa lukiessa ajatukseni eksyivät monta kertaa retoriikan ja argumentaation kysymyksiin. Se ei ollut tämän tutkimuksen aihe, mutta tämän luennan perusteella arvelisin, että aiheesta olisi tutkimukseksi. Sosiaalityöntekijät eivät ole retoriikan ammattilaisia, eikä argumentointi kuulu koulutusohjelmaan, mutta tulisiko sen kuulua? Huostaanotoissa ollaan lastensuojelun kovimmassa ytimessä. Siirtyykö tämän kohdan asiantuntijuus kuitenkin enemmän hallinto-oikeuden vastuulle, kun sosiaalityöntekijöiden argumentit jäävät vajaiksi?

Vaikka tutkimukseni motiivi oli nostaa esiin sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta, ei kuitenkaan voi unohtaa sitä, että arviota ohjaavat lastensuojelulaki ja lastensuojelun käytännöt. Esimerkiksi tämän tutkimuksen aineistona olleet huostaanottohakemukset oli kirjoitettu valmiille pohjalle (ks. liite), joka on selvästi rakennettu lastensuojelulain mukaiseksi. Tämä valmis pohja luonnollisesti vaikuttaa siihen, millaisia asioita sosiaalityöntekijä nostaa olennaisiksi asioiksi ja se vaikuttaa myös tutkimukseni tuloksiin. Pohja on rakennettu lapsen edun teoretisoinnin ja valinnan kautta, mutta se olisi voitu tehdä toisinkin. Tässä kohtaa ajatukset palaavat lukuun 3.2 ja lapsen edun kritiikkiin. Olisi mielenkiintoista saada selville, millaisia vaikutuksia huostaanottohakemuksen pohjan rakenteella ja otsikoinnilla on huostaanottohakemusten käsittelyyn ja ehkä jopa prosessin lopputuloksiin.

Analyysia tehdessäni pohdin, tulisiko minun nostaa kyseessä olevien lasten sukupuolta enemmän esiin. En tартunut tähän, koska aineistoni oli siihen aivan liian pieni, mutta jos tässä aineistossa oli nähtävissä, että tyttöjen ja poikien välillä oli eroja. Esimerkiksi aggressiivisuus oli pääasiassa poikien poikkeavuus ja sijaishuoltoapaikan valinnassa tyttöjen mielipide oli vaikuttanut enemmän. Sukupuolen perusteella vedettävien johtopäätösten kanssa on oltava erityisen varovainen ja se on ristiriidassa myös kategoria-analyysin kanssa. Olisi kuitenkin hyvin mielenkiintoista selvittää, miten lapsen sukupuoli vaikuttaa lapsen edun määrittelyyn.

Täydellistä lastensuojelua ei ole, mutta koska kyse on ihmisoikeuksista, tulisi meidän pyrkiä täydellisyyteen. Tutkimukseni tulokset antavat vastauksia, mutta herätti paljon enemmän kysymyksiä. Lapsen etu on vaikutusvaltainen käsite, jonka toivoisi pysyvän keskustelun, kritiikin ja tutkimuksen keskiössä ainakin niin kauan kuin se on lastensuojelun ensisijainen periaate.

Lähteet

Aaltonen, Sanna (2012) Elämän umpisolmuja avaamassa. Toimijuus ja institutionaaliset rajat nuorten siirtymissä. Teoksessa Elina Pekkarinen, Kaisa Vehkalahti & Sami Myllyniemi (toim.) Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Nuorten elinolot –vuosikirja 2012. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 131. 180-191.

Aaltonen, Sanna & Heikkinen, Alpo (2009) Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 165-176.

Allardt, Erik (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.

Antikainen, Maarit (1997) Lapsen etu sosiaalityössä. Kuopio: Kuopion yliopistollinen opetus-sosiaalikeskus.

Archard, David & Skivenes, Marit (2009) Balancing a Child's Best Interests and a Child's Views. *International Journal of Children's Rights* 17(1), 1-21.

Atkinson, Paul & Coffey, Amanda (2004) Analysing documentary realities. Teoksessa David Silverman (toim.) *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*. Second edition. London: Sage Publications, 56-75.

Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 17-46.

Billig, Michael (1985) Prejudice, categorization and particularization: from a perceptual to a rhetorical approach. *European Journal of Social Psychology* 15(1), 79-103.

Blum, Alan F. (1970) *The Sociology of Mental Illness*. Teoksessa Jack D. Douglas (toim.) *Deviance and Respectability: The Social Construction of Moral Meanings*. New York / London: Basic Books, 31-60.

Bowker, Geoffrey C. & Star, Susan Leigh (1999) *Sorting Things Out. Classification and Its Consequences*. Cambridge (Mass.): The MIT Press.

Buttny, Richard (2004) *Talking Problems. Studies of Discursive Construction*. Albany: State University of New York Press.

Douglas, Jack D. (1970) *Deviance and Respectability: The Social Construction of Moral Meanings*. Teoksessa Jack D. Douglas (toim.) *Deviance and Respectability: The Social Construction of Moral Meanings*. New York / London: Basic Books, 3-30.

Dunderfelt, Tony (1998) *Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen*. Helsinki: WSOY.

Eglin, Peter & Hester, Stephen (2003) *The Montreal Massacre. A Story of Membership Categorization Analysis*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.

Emerson, Robert M. & Messinger, Sheldon L. (1977) *The Micro-Politics of Trouble*. *Social Problems* 25(2), 121-134.

Firth, Alan (2009) *Ethnomethodology*. Teoksessa Sigur D'hondt, Jan-Ola Östman & Jef Verschueren (toim.) *The Pragmatics of Interaction. Handbook of Pragmatics Highlights. Volume 4*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 66-78.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1991) *MCD-analyysillä moraalisen järjestyksen lähteille?* Teoksessa Hannele Forsberg, Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Helmi Järviluoma, Marjo Kuronen, Tarja Pösö, Aino Ritala-Koskinen, Irene Roivainen, Ilmari Rostila, David Silverman & Eero Suoninen (toim.) *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaiheista*. Tampere: Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos, Tutkimuksia Sarja A Nro 1, 111-121.

Garfinkel, Harold (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

de Godzinsky, Virve-Maria (2012) Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa : tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260.

Gottberg, Eva (2006) Yksityisen ja julkisen rajapintoja. Lapsen läheissuhteet yksityisen ja julkisen rajapinnassa. Lakimies 104 (7-8), s. 1225-1239.

Hansen, Patricia & Ainsworth, Frank (2009) The "best interests of the child" thesis: some thoughts from Australia. International Journal of Social Welfare 18 (4), 431-439.

Heikkinen, Alpo (2007) Nuoret lastensuojelun avohuollossa – palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveysministeriön Sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämisohjelman raportti. Helsinki : Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2007:1.

Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi (2009) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 89-100.

Heritage, John (1996) Harold Garfinkel ja etnometodologia. Suom. Ilkka Arminen, Anssi Peräkylä, Sanna Vehviläinen ja Soile Veijola. Helsinki: Gaudeamus.

Hester, Stephen & Eglin, Peter (1997) Membership Categorization Analysis: An Introduction. Teoksessa Stephen Hester & Peter Eglin (toim.) Culture in Action: Studies in Membership Categorization Analysis. Lanham, Maryland: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America, 1-24.

Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereella, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla –hanke. Helsinki: Stakes.

Hiitola, Johanna (2011) Vanhempien tekemä väkivalta huostaanottoasiakirjoissa. *Janus* 19 (1), 4-19.

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009) Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Raportti 46/2009. Helsinki: THL:

Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (2002) Mielivaltaa vai perusteltua ammatillisuutta? Keskustelua lastensuojelun sosiaalityön toimintatavoista. *Janus* 10 (2), 161-165.

Huuskonen, Saira (2014) Recording and Use of Information in a Client Information System in Child Protection Work. Tampere: Tampere University Press, *Acta Universitatis Tamperensis* 1904.

Hämäläinen, Juha (2007) Lastensuojelun kehityslinjoja. Tutkimus Suomen lastensuojelun aatepohjasta ja oppihistoriasta. Kuopio: Snellman-instituutti, *Snellman-instituutin A-sarja* 22/2007.

Hämäläinen, Juha & Laukkanen, Eila & Vornanen, Riitta (2008) Nuorisokasvatus, nuorisososiaalityö ja nuorisopsykiatria nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Teoksessa Minna Autio, Kirsi Eräranta & Sami Myllyniemi (toim.) *Polarisoitua nuoruus? Nuorten elinolot - vuosikirja* 2008. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 84 & Nuorisoasian neuvottelukunta, julkaisuja 38 & *Stakes*, 161-169.

Jahnukainen, Markku (2004) Koulukodissa ja koulukodin jälkeen. Vuosina 1996-2000 valtion koulukodeista kotiutettujen nuorten koulukotikokemukset ja jälkiseuranta vuoteen 2002. Helsinki: *Stakes*.

Jayyusi, Lena (1991) Values and moral judgement: communicative praxis as a moral order. Teoksessa Graham Button (toim.) *Ethnomethodology and the human sciences*. Cambridge: Cambridge University Press, 227-251.

Jokinen, Arja (2012) Kategoriat, instituutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraali: johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino, 227-266.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1995) Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 9-31.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) Kategoriat, kulttuuri & moraali: johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino.

Jones, Gill (1988) Integrating process and structure in the concept of youth: a case for secondary analysis. *The Sociological Review* 36(4), 706-732.

Juhila, Kirsi (2004) Talking Back to Stigmatized Identities. Negotiation of Culturally Dominant Categorizations in Interviews with Shelter Residents. *Qualitative Social Work* 3(3), 259-275.

Juhila, Kirsi (2012a) Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraali: johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino, 131-173.

Juhila, Kirsi (2012b) Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraali: johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino, 175-225.

Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012a) Kategoria-analyysin juuret. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraali: johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino, 17-43.

Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012b) Kategoria-analyysin teesit. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraali: johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino, 45-87.

Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1997) Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina. *Sociologia* 34 (1), 15-25.

Kaikko, Kirsi & Friis, Leila (2009) Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 76-88.

Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (2011) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma.

Kajanoja, Jouko (2005) Hyvä lapsuus – avain menestyvään kansantalouteen? Teoksessa Pentti Takala (toim.) *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 234-247.

Kajava, Mirja (1997) Lapsen etu huostaanotto-prosessissa. Tutkimus pakkohuostaanotoista. Oulu: Oulun yliopisto.

Kataja, Kati (2012) Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Turku: Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 78.

Kekoni, Taru (2004) Koulukoti kertomuksena. Teoksessa Markku Jahnukainen, Taru Kekoni & Tarja Pösö (toim.) *Nuoruus ja koulukoti*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 43, 331-352.

Kitinoja, Manu (2005) Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta. Helsinki: Stakes.

Kivistö, Jaana (2006) "Missä mä olisin muuten?" Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Turun yliopisto.

Korpinen, Johanna (2008) Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Tampere: Tampere University Press, *Acta Universitatis Tamperensis* 1322.

Kurki-Suonio, Kirsti (1999) Äidin hoivasta yhteishuoltoon – lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnat. *Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja*. A-sarja n:o 222.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki: Helsingin yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003.

Lapsiasiavaltuutetun www-sivut. <http://www.lapsiasia.fi> Viitattu 25.9.2013.

Lastensuojelun käsikirja. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/> Viitattu 7.3.2013.

Londen, Anne-Marie (1997) Kahden- ja monenkeskinen keskustelu. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) Keskustelunanalyysin perusteet. Tampere: Vastapaino, 56-74.

Mahkonen Sami (1990) Lapsen oikeuksien sopimus ja sen merkitys Suomessa. Lakimies 1/1990, 41-58.

Mahkonen, Sami (2010) Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Marjomaa, Paula & Lapinleimu, Otso & Laakso, Milja (2011) Löytöretki lastensuojelun edunvalvontaan. Teoksessa Paula Marjomaa & Milja Laakso (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja nro 15, 9-35.

Mayall, Berry (2000) The sociology of childhood in relation to children's rights. The International Journal of Children's Rights 8 (3), 243-259.

Maynard, Douglas W. (1988) Language, Interaction, and Social Problems. Social Problems 35(4), 311-334.

Muukkonen, Tiina (2009) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 133-143.

Mäkitalo, Åsa & Säljö, Roger (2002a) Talk in institutional context and institutional context in talk: Categories as situated practices. *Text* 22(1), 57-82.

Mäkitalo, Åsa & Säljö, Roger (2002b) Invisible People: Institutional Reasoning and Reflexivity in the Production of Services and "Social Facts" in Public Employment Agencies. *Mind, Culture and Activity* 9(3), 160-178.

Nieminen, Liisa (1990) Lasten perusoikeudet. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Nieminen, Liisa (2004) Lasten perus- ja ihmisoikeussuojan ajankohtaisia ongelmia. *Lakimies* 102 (4), 591-621.

Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16-38.

Oulasmaa, Petri (1994) Lapsen etu oikeudellisena käsitteenä. Teoksessa Maritta Törrönen (toim.) *Lapsen etu ja viidakon laki*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, 106-125.

Prout, Alan (2005) *The Future of Childhood. Towards the interdisciplinary study of children*. London: RoutledgeFalmer.

Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (1987) *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Pylkkänen, Kari (2003) *Hoitotakuu nuorisopsykiatriassa. NUOTTA-projektin loppuraportti 2003*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön selvityksiä 2003:13.

Pälli, Pekka (2003) *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere: Tampere University Press, *Acta Universitatis Tamperensis* 910.

Pösö, Tarja (2004) *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Helsinki: Stakes.

Pösö, Tarja (2010) Havainnot suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. *Janus* 18(4), 324-336.

Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 75-97.

Rantalaiho, Ulla-Maija (1993) Sosiaalityöntekijä lapsen etua etsimässä. Teoksessa Synnöve Karvinen (toim.) *Sosiaalityön eettiset jännitteet*. Helsinki: Painatuskeskus, 104-120.

Rantanen, Päivi (2004) Nuoruusikä. Teoksessa Irma Moilanen, Eila Räsänen, Tuula Tamminen, Fredrik Almqvist, Jorma Piha & Kirsti Kumpulainen (toim.) *Lasten- ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim, 46-49.

Rimpelä, Matti (2008) Lasten ja nuorten hyvinvointi. Teoksessa Pasi Moisio, Sakari Karvonen, Jussi Simpura & Matti Heikkilä (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi 2008*. Helsinki: Stakes, 62-73.

Roivainen, Irene (1999) Sokeripala metsän keskellä. *Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, *Tutkimuksia* 1999:2.

Roos, J.P. (2004) Huostaanotto ja ihmisoikeudet? Teoksessa Roos, J.P. (toim.) *Huostaanottokirja*. Turku: Design Nurmisaari, 5-11.

Ruusuvuori, Johanna (2009) Harvey Sacks. Arkielämän menet ja keskusteluanalyysi. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 383-405.

Räty, Tapio (2010) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Sacks, Harvey (1972) On the Analyzability of Stories by Children. Teoksessa John J. Gumperz & Dell Hymes (toim.) *Directions in Sociolinguistics. The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 325-345.

Saurama, Eija (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuksia 2002:7.

Savolainen, Matti (1984) Lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus.

Schegloff, Emanuel A. (2007) A tutorial on membership categorization. *Journal of Pragmatics* 39(3), 462-482.

Scott, Marvin B. & Lyman, Stanford M. (1968) Accounts. *American Sociological Review* 33(1), 46-62.

Sinkkonen, Jari (2010) Nuoruusikä. Helsinki: WSOY.

Sosiaali- ja terveysministeriö. Kuntainfo 10 /2007, 27.6.2007. Uusi lastensuojelulaki (417/2007) voimaan 1.1.2008. <http://www.stm.fi/tiedotteet/kuntainfot/kuntainfo/-/view/1253381> Viitattu 25.9.2013.

Suoninen, Eero (2009) Harold Garfinkel: Etnometodologia ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 365-382.

Taskinen, Sirpa (2007) Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Helsinki: Stakes.

Taylor, Carolyn (2008) Trafficking in Facts. *Writing Practices in Social Work. Qualitative Social Work* 7 (1), 25-42.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2013) Lastensuojelu 2012. Tilastoraportti 30/2013. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2013.

Toikko, Timo (2005) Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanististen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki.
<http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf> Viitattu 15.5.2014.

Vierula, Tarja (2012) Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. Vanhempien näkökulma. *Janus* 20 (2), 149-167.

Virokannas, Elina (2003) Rajoitettuja strategioita ja taktisia identiteettejä. Huumehoitoyksikön nuorten asiakkaiden kertomuksia viranomaiskohtauksista. *Janus* 11 (4), 297-318.

Virta, Kari (1994) Selvitys lastensuojelulain soveltamiskäytännöstä. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Väestöliiton verkkosivut. www.vaestoliitto.fi Viitattu 13.11.2013.

Välimaa Outi (2011) Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa. Tampere: Tampere University Press, *Acta Universitatis Tamperensis* 1589.

Wyh, Johanna & White, Rob (1996) *Rethinking youth*. London: Sage Publications.

YK:n Lapsen oikeuksien komitea, 57. istunto 30.5.-17.6.2011. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Pöytäkirjat: Suomi. <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=68142> Viitattu 1.10.2013.

Oikeuslähteet

Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991. (Tekstissä lyhennetty Asetus lapsen oikeuksien yleissopimuksesta.)

Asetus kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sekä siihen liittyvän valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta 8/1976. (Tekstissä lyhennetty Asetus YK:n Ihmisoikeussopimuksesta.)

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999.

Hallintolaki 6.6.2003/434.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta 137/2010.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki lapsiasiavaltuutetusta 21.12.2004/1221.

Lastensuojelulaki (kumottu) 5.8.1983/683.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. (Tekstissä lyhennetty LSL.)

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

Rikoslaki 19.12.1889/39, (muutokset 13.6.2003/515).

Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731.

Liite

Huostaanottohakemuksen otsikkopohja

Asiakastietojärjestelmän tarjoama valmis otsikkopohja kunnasta, josta tutkimukseni aineisto on kerätty.

HAKEMUS HALLINTO-OIKEUELLE LAPSEN HUOSTAANOTTOA (43 § 2 mom) KOSKEVASSA ASIASSA

Dnro:

- Hakemuksessa haetaan lapselle väliaikais määräystä huostaanottohakemuksen käsittelyn ajaksi
- Hakemuksessa ei haeta lapselle väliaikais määräystä huostaanottohakemuksen käsittelyn ajaksi

ASIAAN OSALLISET

Lapsen nimi:

Henkilötunnus:

Lähiosoite:

Postitoimipaikka:

Puhelintiedot:

- vastustaa huostaanottoa
- vastustaa sijaishuoltopaikkaa
- kuuleminen jätetty suorittamatta muusta kuin 42 §:n 3 mom. mainitusta syystä

Kiireellisen sijoituksen pvm ja numero:

Sijoituspaikka:

Sijoituspaikan osoite:

Sijoituspaikan puhelintiedot:

Äidin nimi:

Henkilötunnus:

Lähiosoite:

Postitoimipaikka:

Puhelintiedot:

- on lapsen huoltaja
- vastustaa huostaanottoa

- vastustaa sijaishuoltopaikkaa
 kuuleminen jätetty suorittamatta muusta kuin 42 §:n 3 mom. mainitusta syystä

Isän nimi:
Henkilötunnus:
Lähiosoite:
Postitoimipaikka:
Puhelintiedot:

- on lapsen huoltaja
 vastustaa huostaanottoa
 vastustaa sijaishuoltopaikkaa
 kuuleminen jätetty suorittamatta muusta kuin 42 §:n 3 mom. mainitusta syystä

Muun lapsen hoidosta vastanneen henkilön nimi:
Henkilötunnus:
Lähiosoite:
Postitoimipaikka:
Puhelintiedot:

- on lapsen huoltaja tai oheishuoltaja
 vastustaa huostaanottoa
 vastustaa sijaishuoltopaikkaa
 kuuleminen jätetty suorittamatta muusta kuin 42 §:n 3 mom. mainitusta syystä

Muun lapsen hoidosta vastanneen henkilön nimi:
Henkilötunnus:
Lähiosoite:
Postitoimipaikka:
Puhelintiedot:

- on lapsen huoltaja tai oheishuoltaja
 vastustaa huostaanottoa
 vastustaa sijaishuoltopaikkaa
 kuuleminen jätetty suorittamatta muusta kuin 42 §:n 3 mom. mainitusta syystä

**VAATIMUS LAPSEN HUOSTAANOTOSTA JA SIAISHUOLTOON SJOITTAMISESTA JA
TARVITTAESSA 83 §:n MUKAISEN VÄLIAIKAISEN MÄÄRYKSEN ANTAMISESTA SEKÄ
VAATIMUSTEN PERUSTELUT**

Vaatimus huostaanotosta ja sijaishuoltoon sijoittamisesta

Lapsen huolenpitoon ja muihin kasvuolosuhteisiin liittyvät tekijät, jotka uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä

Lapsen omaan käyttäytymiseen liittyvät terveyttä tai kehitystä vakavasti vaarantavat tekijät

Selvitys siitä, miten sijaishuolto edistäisi lapsen etua ja hänen suotuisaa kehitystään ja hyvinvointiaan

Sosiaalityöntekijän yhteenveto lapsen ja perheen tilanteesta

Vaatimus väliaikaisesta määräyksestä

Väliaikaismääräyksen perustelut

Ehdotus lapsen olinpaikasta ja hoidon ja kasvatuksen järjestämisestä huostaanottohakemuksen käsittelyn aikana

LASTENSUOJELUN ASiantuntijaryhmä

Moniammatillinen asiantuntijaryhmä on käsitellyt huostaanottoasiaa (14 §, 44 §)

- kyllä
 ei, syy miksi ei ole käsitelty:

LAPSEN ASIOISTA VASTAAVA SOSIAALITYÖNTEKIJÄ

Nimi:

Puhelintiedot:

Osoitetiedot:

HAKEMUKSEN PÄIVÄYS JA ALLEKIRJOITUS

Paikka, päiväys

Nimi

Johtava sosiaalityöntekijä

Puhelintiedot:

Osoitetiedot:

HAKEMUKSEN LIITTEET

- sosiaalityöntekijän yhteenveto lapsen ja perheen tilanteesta
 asiakassuunnitelma
 selvitys avohuollon tukitoimista
 selvitykset asianosaisten kuulemisista
 kutsu saapua kuultavaksi
 todiste tiedoksiannosta saapua kuulemiseen
 kuulemiskertomus
 läheisverkoston kartoitus
 sijaishuoltopaikan esittely
 lapsen terveydentilan selvitys
 asiantuntijaryhmän yhteenveto tai lausunto
 päätös kiireellisestä sijoituksesta

0 muut selvitykset ja lausunnot:

SELVITYS SIITÄ, MITÄ ASIAKIRJOJA AIOTAAN TOIMITTAA HALLINTO-OIKEUDELLE HAKEMUKSEN JÄTTÄMISEN JÄLKEEN

AVOHUOLLON TUKITOIMIA KOSKEVAT TIEDOT (35-37 §)

Selvitys toteutetuista avohuollon tukitoimista

Asiakkaiden käsitys tarjottujen avohuollon tukitoimien sisällöstä ja sopivuudesta

Tukitoimista kieltäytymisen perustelut

Selvitys siitä, miksi avohuollon tukitoimet eivät ole riittäviä, mahdollisia tai tarkoituksenmukaisia

ASIAKASSUUNNITELMAA KOSKEVAT TIEDOT (30 §)

Selvitys siitä, miksi asiakassuunnitelmaa ei ole laadittu

Suunnitelma asiakassuunnitelman laatimisesta

SELVITYS LÄHEISVERKOSTON KARTOITTAMISESTA (32 §)

Vanhempien ehdottamat henkilöt

Lapsen ehdottamat henkilöt

Henkilöt, joiden osalta selvitys on tehty

Arvio heidän mahdollisuuksistaan ottaa lapsi luokseen asumaan tai muutoin osallistua lapsen tukemiseen

Selvitys siitä, miksi kartoitusta ei ole tehty

SIJAISHUOLTOPAIKAN VALINTAA KOSKEVAT TIEDOT (50 §)

Kuvaus väliaikaisesta sijaishuoltoapaikasta

Kuvaus lapselle suunnitellusta pidempiaikaisesta sijaishuoltoapaikasta

Selvitys siitä, miten suunniteltu sijaishuoltoapaikka vastaa lapsen tarpeisiin

Selvitys siitä, miten on huomioitu sijaishuoltoapaikan valinnassa muut 50 §:ssä mainitut seikat

Selvitys siitä, miksi sijaishuoltoapaikka on arvioitu sopivimmaksi lapselle

Selvitys sijaishuoltoapaikan suostumuksesta ja sijoituksen valmistelusta

SUUNNITELMA LAPSEN JA HÄNEN LÄHEISTENSÄ YHTEYDENPIDON TOTEUTTAMISESTA (54 §)

Kuvaus lapsen ja hänen huoltajiensa tapaamisten järjestämisestä

Kuvaus lapsen ja hänelle läheisten henkilöiden tapaamisten järjestämisestä

Selvitys siitä, kuinka muutoin huomioidaan 54 §:ssä mainitut lapsen oikeudet ihmissuhteisiin ja yhteydenpitoon

LAPSEN TERVEYDENTILAN TUTKIMINEN (51 §)

Selvitys tutkimuksen tekemisestä

Syyt tutkimuksen tarpeettomuuteen

Mikäli tutkimusta ei ole vielä tehty, suunnitelma siitä, kuinka tutkimus toteutetaan

MIELIPITEEN SELVITTÄMINEN JA KUULEMINEN (42 §)

Selvitys siitä, miten alle 12-vuotiaan lapsen mielipide on selvitetty

Selvitys siitä, miten 12-vuotta täyttänyttä lasta on kuultu

Selvitys siitä, miten huoltajia on kuultu

Selvitys siitä, miten vanhempaa, joka ei ole huoltaja, on kuultu

Selvitys niiden henkilöiden kuulemisesta, joiden hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on ollut välittömästi ennen asian valmistelua

Yhteenveto edellä mainittujen henkilöiden mielipiteistä ja lausunnoista

Arvio siitä, miten mielipiteet on otettu huomioon ja voidaan ottaa huomioon

Selvitys siitä, minkä vuoksi kuuleminen/kuulemisia on jätetty suorittamatta

MUUT PÄÄTÖKSENTEKOON VAIKUTTAVAT SELVITYKSET JA ASIAKIRJAT

Selvitys asiantuntijoiden lausunnoista ja selvityksistä

Selvitys muista asiakirjoista, joilla on ollut vaikutusta asian valmistelussa